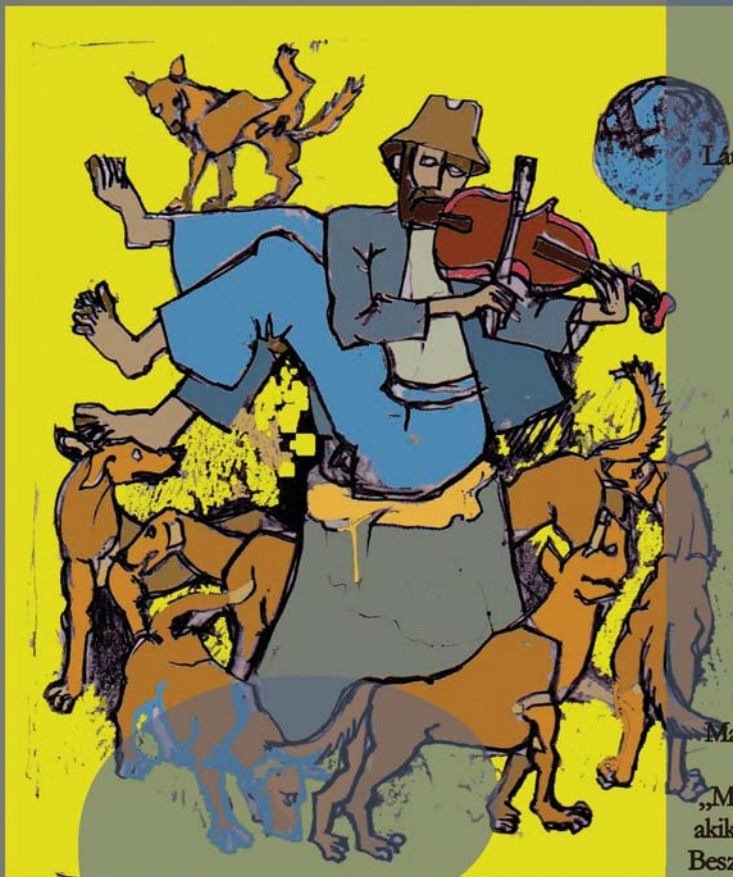

XIII. évfolyam, 135. szám

2013. január

Irodalmi Jelen

Böszörményi Zoltán:
Egy búcsúlevélre

Szőcs Géza:
Látogatásom Márai Sándornál

Géczi János:
Szeráf a kalapácsban

Jász Attila versei

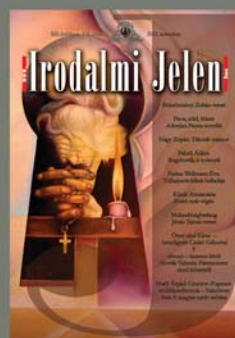
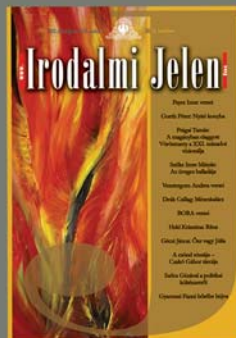
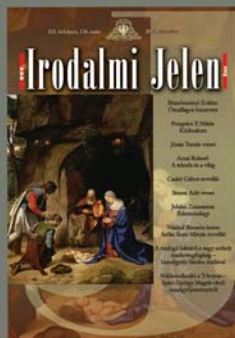
Gömöri György:
Mennyit ér a Nobel-díj,
ha irodalmi?

Debreczeny György:
mindjárt olyan sötét lesz

Galántai Zoltán:
Tlön, Uqbar, Budapest

Liubița Raichici versei
Mandics György fordításában

„Meg kellene nyerni olyanokat,
akik egyáltalán nem olvasnak” –
Beszélgetés Balázs Imre Józseffel

Előfizetés az Irodalmi Jelen folyóírra

Előfizetési díjak:

6 hónap: 3500 Ft
40 RON

12 hónap: 6000 Ft
72 RON

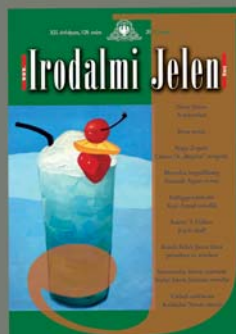
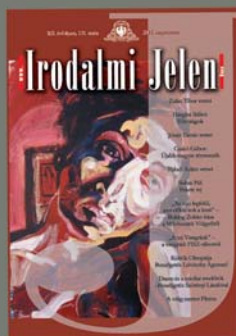
A feltüntetett árak tartalmazzák
a postai költséget!

Elő lehet fizetni a:

0040257280751 (128 belső),
0040727223071 telefonszámokon;

on-line:

<http://shop.irodalmijelen.hu>

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

EGY BÚCSÚLEVÉLRE

A haza része vagy, hiszen benne élsz,
Ha elég erős a hangod, lángra kap,
Perzseli a földet érved, ha merész.

Önzők, felelőtlenek tája a lap,
Melyre a szenvedők krikszkrakszát fested,
Te nem szeretsz mást, csak fennkölt önmagad.

Fáradt vagy, megkeserült, öreg a tested,
Vakság költözött szürkülő szemedbe,
Hazádtól kéred számon a vérző esetet,

Hogy került életed sötét verembe.
Gyengeséged üres vádaknak hangja,
Jeget lehel, bár égetni szeretne.

Míg úgy hiszed, te vagy az űzött hangya,
Újra elosztod önmagad magaddal,
Éneked nem szomorú, inkább lanyha.

Búcsúlevelet ne írv, ne játssz a dallal!
Szabadságod nem hazád vette el tőled,
Hanem azok, kiket éltetsz éj-nappal.

ANTIQUAI KÉPESLAP

Égre feszített vitorlavászon, itatós a
felhő, szárnyaikat lengetik a kőpelikánok.
Szomjas bokor alatt a fény gyíkként szalad,
kék fuvallat kutatja át a szelíd habokat.
Felsejlenek tünedező világok, az álom
tollait zöldre festi a kusza Karib-este,
a pálmafák lombja meg sem moccan, tüzel a nyár,
forró homokon ugrál a pillanat.

ESTI TÁJ

A Hold kék tintát szítál,
két csillag egymásnak integet.
Kozmikus erő tekint rám,
maga előtt ködöt terel.

Fény kiált szememben.
Törékeny égen látomás.
A téren álom álldogál.
Tompán zuhan a szó szívemre.

KULCSRA ZÁRVA

Bűnös a test. Kulcsra zárva.
Titkok-titka minden vágya.

Ösztöne a hiánya. Alvatlan
szellemét bújtatja száz alakban.

Pillantása: illó fények,
birtokában foszlós kények:

szenvedély és illatzápor,
és a gonosztevő mámor.

Megsebezik
a testet. Fűben érlelik.
Konok.
Balsorsban is varázst gyanít.

KAPUKAT MAGADRA

Hiába riasztasz fáradt halakat,
szereled össze a múltat magaddal.

Farzsebedből kikandikál a semmi,
Kötöz a láz, siettet nem lenni.

A kapukat magadra szüntelen kitárod,
szánt az idő benned, bőrödre árkot.

Nem vonz már az űr, sem a merő ősz,
A konok gond hálójában vergődsz.

Térül az este, magához ölelne.
Végtelent kötöző álmok feletted.

Takács Mihály festménye

ARADI ANZIKSZ

Fénylő kövekre hajt fejet az árnyék,
 mellé ül és töpreng a délután,
 mintha mondanivalója volna még,
 és nyárvégi tájak illata száll.

Százéves bérházak unt szobáiba
 oson, riadtan bújik el a magány,
 dohos bútorok mögül int Thália:
 indulhat a próba, semmi akadály,

Dérynéről, Jávorról monológ.
 Valaki szaval, az utcán est lobog,
 parki lámpa fénye vak foltra vadász.

A szűk pillanatban a volt színre lép,
 dereng, falra veti árnyát egy emlék.
 Sarkon guggol, télről álmodik a nyár.

ÁTVÁLTOZÁS

Nincs miért védekezni,
mitől tartani se már,
ülni a semmiben, várni
a véletlen kitérülést.
Ennyi kell a boldogsághoz,
ennyi a várt,
a váratlan csodálkozás.
Látni, amit mások évezredek
romlásig láttak:
az aggodás kintornászait,
kik feledik a feledés varázsszavát.

Változzunk át a csodák évadában.
Öltsük fel a bohócruhát!

Mit számít,
ki kinek az ellensége,
kit kell feldarabolni,
szétszaggatni, forró olajban fürdetni,
keresnek újabb ellenfelet,
akik rettegnek a mától,
és a sors rezgésére
felriadnak a hatalom mámorából.

Valóságba átírt múlt és jelen
lehet a szó,
s talán a félelem.

GÉCZI JÁNOS

AZ IMA HÁZA

Az imaház a nemzetközi könyvkiadó és nyomda újonnan elkészült épületének földszintjén, az utcáról a bejáratot könnyűszerrel megközelíthetően, de a jókora forgalmú és a taxiállomásoktól és az éjjel-nappal nyitva tartó bolt miatt szüntelen zajos utcától legtávolabb elhelyezett teremben található. Lehetne ügynökség akár, váróterem, de iskolai osztályterem is, oly szerényen és célszerűen bútorozott. S talán több helyiségből áll, némelykor valamilyen oldalhelyiségből is be-belépnek, nem egyedül ott, ahol mi, a főbejáraton át. Bár az imaházat, azaz a shtiebelelt szefárdok hozzák létre, a közösségnek akadnak hászíd tagjai és modern ortodoxok, neológok, s affélék, akik nem tartoznak egyetlen irányzathoz sem.

Figyelmesen magamra tekerem a lenből szőtt, sárgásra öregedett leplet, megkeresve rajta azt a pontot, amely a hátamra, pontosabban a nyakamra kerül. Kicsit körülményeskedem, mert a négysarkú, terjedelmes ruhadarab, amelyet a kezembe nyom fiatal barátom, hogy bevezet az imaházba, tartok tőle, nagyszámú más testet beboríthatott. Mondja, hitetlenként is beléphetek az imádkozva tanulók közé, megtehetem ezt, nem zavarom, inkább megtiszteltem az összegyűlt hívőket. Az ajtó közvetlen közelében, a falhoz tolt székek közül választva foglalok helyet. Tevékenységüket nem hagyják abba a férfiak, jó, ha tucatnyian vannak a teremben, ki itt, ki ott ül, laza kört alkotnak, de ennek a struktúrának van egy kiemelt pontja, az, ahol állva, egymást váltogatva olvas fel a többiek számára egy arra vállalkozó. Beléptünkre is folytatják a szertartást, de szemüket ránk függesztve űzik tovább fejbólintásokkal, kézmozdulatokkal, törzsbillentésekkel kísért tevékenységüket, akadnak, akik azonban felénk fordulva jelzik, telepedjünk közéjük. Hogy tisztelettudóan leülünk, valaki szolgálatkész – szakálla szerint aggastyán, ruhája szerint apóka, arca szerint velem egykorú, tán valamivel fiatalabb – bácsikától könyvet is kapunk kezünkbe, a bejárat bal oldalán, a polcon halomnyi agyonhasznált mű közül választ ki számunkra egyet-egyet s kinyitva, a megfelelő helyre lapozva csúsztatja tenyerünkbe. A borító kordován-puha, de olcsó lapkarton. Akad, aki csóválja, hogy hebehurgyán, illő ellenőrzés nélkül terítem magamra a táleszt, akad, aki csupán nyugtázza

gondatlanságot, s akad, aki elnézően rábillent, és helyénvalónak ítéli érdeklődésemet. Láthatják, s látják is rajtam közéjük nem tartozásomat, látom rajtuk, tudják, idegen vagyok.

Liturgikus taglejtésekkel követett és hangsúlyozott közös Tóra-olvasásba társulok. Ki-ki a maga szándéka szerint áll fel, ül le, veri bűnbánata kifejezésére a mellét, emeli fel áldásosztó kezét s elmélyedése jeleként hunyja be szemét a közös és nyilvános olvasás során, függően attól, hogy hol is tart szíve követésében. A gesztusok nem csupán a szövegbe helyezkedést, az abban való személyes jelenlétet támogatják és teszik láthatóvá, a testtel való mozdulatok a tanulást is támogatják, a memória működését szintén megerősítik. Zizzennek a lapok, röppennek a ruhákon a rojtok, csapódnak a szövetek lebernyegei, kifejezői annak a nyüzsgésnek, amely a gondolatok révén a lelkekben zajlik. Bármilyen játszódik le, itt, ebben az imaházban, egyetlen céllal történik: a jelenlevők folytatólagosan tanulják a világot. Hogy növelik-e a tudást, azt nem tudom, hacsak nem a nagyszámú utódok nemzése által.

A hitet megtartó, szöveghez hű zsidó teste csupa elolvasható jelből áll: szöveg mindene, szerencsés esetben a világgal is összeolvasható.

Mivel a hagyomány szerint minden zsidó ruhájának rojtosnak kell lennie, hogy emlékeztessen mivoltukra, az élet eredetére, olyan leplet hordanak, hol az ing alatt, hol afelett, amelyről a héber betűk számértékével megfeleltetett cicesz, azaz 600 lóg alá. Ehhez társul a négy lyukba fűzött, kétszálú rojtozat 8 fonala és 5 csomója, így adja ki a ruhadarab a Tóra parancsolatainak összegét, a 613-as számot. A cicesz csak addig lehet kóser, amíg rajta legalább 7 szál kifogástalan, ámbár az épségnek egyéb kritériumai is akadnak. Amúgy a cicesz viselésének is ismerendő a zsidó számára a szabályzata, amelyek legerősebb pontja, hogy csupáncsak akkor viselhető, s akkor mondható rá áldás, ha látható, azaz napvilágnál. Felvenni pedig kétrét hajtva, a jobb vállra vetve szokásos, miután átvizsgálták a rojtok épségét. A mostra után, miután csókkal illetik a felső szélét, lehet reá áldást mondani s majd a bal vállra kerül, hiszen a következő lépésben ki kell teríteni a hátón a leplet, akként, hogy két ciceszsarok hátra hulljon, s kettőt pedig a mellkas elé kell levonni. A bal mell és hát felett így kettő-kettő, s a jobb mell és hát előtt ugyancsak kettő-kettő sarok lesz. Ezeket a rojtokat az istentisztelet alatt kétszer is össze kell fogni, megcsókolni s megint elengedni.

Ekként magára a Tórára emlékszik a cicesz viselője. De az imaszíjak is a szöveget idézik. A tefillin két bőrtok, amelyben tegercsek helyezhetőek el, és szíjak lógnak belőle elő, a tegercseket rögzítőek. Az egyik tefillin a bal karra, a másik a homlokra kerül, s bennük az isteni szeretetre emlékeztető verseket és vallomásokat látják. Ekként a cicesz és a tefillin, mint lenszalagok a múmiát, az isteni szövegbe bugyolálják az öröklétre vágyódó embert.

Hogy akad könyv, amelynek a belefoglalt szövegénél sokkal érdekesebb a hozzá társított széljegyzet, arra csak most, itt, az imaházban figyelek föl. A liturgia centrumába sietve beálló, éppen hangosan olvasó, asztalnál deklamáló férfi előtt, a padban kissé oldalra csúszva ülő ifjú, talán férje valamelyik otthonában maradt szénszemű nőnek, úgy olvassa a más szájából elhangzó, ugyanakkor tenyerében heverő könyvet, amelyet szemmel is olvas s akként lapoz és lapoz tovább benne, amikor annak elérkezik az ideje, hogy egyszerre füllel, szemmel, lábbal és kézzel kapcsolódik a könyvhöz, továbbá olyan átéléssel, teljes odaadással és a szöveghez fordulással, hogy minden tekintetben a könyv szövege láb- és kézjegyzetének tekinthető. Ez a fejét előre lógató, orrát a könyvbe dugó fiatalember nem a könyvben sorjázó, elolvasható, Isten ígeit elmondó szimbólumokat látja, vélekedem, hanem egyenesen Isten ígeit. Nem is a könyvhöz való kapcsolódása látszik, hanem a létező, bensőséges viszony.

Az, hogy a könyvnek lehet, van füllel meghallható hangja, ha eddig nem is érteném az olvasás metaforáiból, most megtudhatom, és van annak íze, szaga, imádható látványa, továbbá megölelhető teste, hogy megtapasztalom, meg is értem, ahogy fénylő ajakkal, édes nyáltól nedves fogakkal rágja és falatozza a szóképeket a száj, ahogyan fölfogja az orr a megőrlött, táplálékszerű, vízszintesen egymás mellé helyezett, ember számára felajánlkozó mondatokból előömlő ízeket és illatokat, tapogatja a tíz fűrgő ujj a papirosok lapjaiból összegzett könyv korpuszát, mindezt érzékelem, és azzal is gyorsan szembesülök, hogy a szent könyv miként lesz testté és vérré. Azt, hogy az ember lehet könyv, hivatkozzák a csuklóra és a fejre pántolódó imaszíjak, a testre boruló cicesz, de hogy az emberbe foglalt szöveg képes nem kevesebbként, mint Isten eszményi megnyilvánulásaként jelen lenni, azt éppenséggel itt, ez a tanulást szolgáló olvasáshoz megteremtett környezetben lezajló, liturgikus olvasási mód árulja el.

Ott kuporog még mindig az első sor egyik padjában, mélabús, nagy fejét lóbálva-ingatva a húsz évnél idősebbnek alig látszó férfi, amikor rápillant a felolvasást bevégző, s helyet cserélnek. Felpattan, ügyesen a Tóra-olvasó asztal elé áll, a nyitott könyvet úgy olvassa, hogy combjait az asztal pereméhez nyomja, s két kezével, ha csak teheti, az asztal szemközti peremét is megragadja. Dallamos hangon beszél, izgatottságára utal, hogy gyorsan peregnek alá szájából a szemén keresztül befogadott mondatok. Törzsével és felső végtagjaival a szöveg értelmezéséhez kevésbé járul hozzá, mint a többiek, akik heves mozgással kísérik az okulásra különösen rászolgáló szavakat. Lapozás közben meghajló testével becsippenti, erősen befogja a Tóra-asztalt, mígnem egyszer csak megemeli. Magára billenti, két lábára állítja a könnyű bútort, s akként hintáztatja, mint megnyugvásra váró beteg testét, beteríti magával, odaadja neki a húsát és bőrét, magáévá fogadja az asztal és a könyv tömegét minden kijelentésével egyetemben. Együtt

billeg az asztal és a könyvet felolvasó Isten könyvből származó kijelentéseivel.

Az imaház és a lapokon szereplő szöveg egymás mellé helyeződik ennek a fiatalembernek a jóvoltából, de bennem is, aki nem értheti elég mélyen sem a kápráztató fehérsége ellenére is bensőséges helyet, sem az ismeretlen nyelven leírt, könnyed vonásokból összeálló szavakat, sem pedig az érthetetlen nyelven zengő mondatokat, az imaházat teljesen áthatja a papiroson felébredő szöveg képe és embertorkon át előbuggyanó mélybarna sok szava, a beszédet besugározza a helység meghitt tágassága, s az olvasó fiatalembert, és engem, aki tágra nyílt szemmel olvassa őt és követőit, egyetlen kihívással szembesít: miként lehet tisztán, félremagyarázhatatlanul, pontosan megtapasztalni, végső módon letisztázni a mindenhol elöszivárgó szándékot, amikor a Szöveget a deklamáló, az olvasó elé és énelém, elénk letette. Ezt a szöveget, amelyben a szerző és az olvasók akként olvadnak egybe, hogy nem kizárólag egymást tükrözik, de alkalmassá alakulnak egymás megjelölésére, mi több, egymás képviselésére is. Hogyan bírja ez a közös, asztaltáncoltató szövegolvasás nem csak megjelölni hármasunk emberi cselekvését, de ezt a jelen lévő pillanatot, ezt a helyet, ezt a várost, ezt a kultúrát, ezt a világmindenséget is, hogyan olvashat így, éppen így és éppen bennünk – a szöveg alkotója, Isten? Hogyan válik képessé, miként formálódik az olvasott anyag és az olvasó szimbolikus viszonya egyszer csak, nem, nem is Isten megjelenítésévé, hanem Isten ittlétének bizonyítékává?

Talán mert Isten ujjá hagyott feliratokat ezen a fiatal emberen, Isten szája most visszaolvassa, felidézi belőle a szent világot, amelyet egykor ő teremtett. Meglehet, ugyanezt a sok tekericsnyi feliratot szimultán felrajzolta valamennyi emberre, és ő tudja, miért van, ha mindenki más is olvas ki, habár mindenki benne lakozik a világ teljességének összegyűjtött szövege.

SZERÁF A KALAPÁCSBAN

(nem ígér)

öreg arc Csupa néger Csupa zsidó Cigány
ahogyan felfüggesztik az embert a hangszálainál
fogva egy fára S leng rajta mint fénytől átvert nyírlevél
És himbálja a szél És csak himbálja a szél
az arcot És nem ígér És nem remél

(suhog)

Suhog a hegy oldalán a lomb. A füveket átmásolja,
és zölddé válik mind a hajladozás.
Megalkotod a történetet. Ami enyém abból,
az lekerekedett. A tied folytatódik, hogy Brüsszelben,
Pécsett, Portóban vagy máshol, már meg nem tudhatom. A Nap
süt, könnyen jön a Hold, ez és az is ösvényt tapos a tavon.
Dongó villantja acélkék szárnyát s a jácint e tavaszon
ismét belekábul önmaga virágillatába. Mostan kezd fészkéhez
az angyalhangú poszáta. Lesz csupa szépség:
moccan a gally a felpattant rügyek pirosa alatt,
ahogyan a felnyitott könyv valamely mondatát kibetűzi
a reá mászott szarvasbogár. Listázom, amit lehet: dohányszom,
az óra ketyeg, metszem a fát, mögém áll,
tarkómon matat nyúlánk ujjaival a gyöngye kezű szél.

(az alvó)

Az orvosságzagú pokróctól
a lehelete is gyógyszeres.
Citromfű és menta s talán kevés
keserű mandula illata. A fény pálcáiból
kerítés fonódik az ágya köré. Így nézem most őt,
amikor látni meg nem adatik.
A szája az éretlen szeder levének színe,
vagy arra emlékeztető, rajta a ráncok
milliméterpapírnak ezüst, finom bordázatával.

(úgy kopácsol)

szeráf kopácsol a kalapácsban
ahogyan üt az isteni rendben
abban a szív is kalapácsol
a szeráf piros lázburkában
buzgólkodik aritmiásan
ha nincs már többé semmi titka
a repülést becsukja, a szeráf majd elrámol
de még üti-veri most, pirossá izzva
mint aki a rendet tanúként hívja
az időt a percből kikalapálja
hol árnyéka van a platánnak, akácnak
és duplán nő a repüléstől
szárnya a vijjogó sirálynak
hol az egykori hősnek
a Holdra árnyékát vető Földnek
helye volt
utolsó az alkalom
az anapesztus hallgat
dagad az ár, a kozmosz árad
forgatja izmában, mint a vadmálna az ízét
a száj, a jó munka hírét
hogy megérdemli, hát dudorássza
akinek többé nincs munkája
a kalapálását a kalapács nem várja
se szeráfot a szeráfi szárnya
aritmiában összehajlik
a szív, és többet nem fáj

(ha még)

az éjszaka mélykéek lábnyomát
bajban, hol nem bajban, csak őszén
ha követtem is, nincs mit tovább
rúg a szív, nem virrad a nappal
egér mocorog az érfalban
a fal mögött a másik fal van
napom mögött egy másik nappal
másik haza él a hazámban
összegyűrt, mint bábban a lepke
még el nem készült apró teste
mint havazás a marhakarámban
ahol tavalyi hőség s nyár van
szívből, napfényből kikalapálva
éppenség hangnyivá letten
csöppnyi téllal elegyítetten
kivel a lélek, ha volna, hálna –
mondogatom, mint aki tudja
a bele-beleolvadásban
beléndek fortyog s nő a lázban
megért is, meg nem is, ki tudja
ha idejéből még futja

(másoknak)

Másoknak e város, mint mondatban a vessző,
feledhető, bár hozzá értelmet ad. Nekem
hol eső nem záporoz, s a nyárvégi felhő
alá gombostűre tűzött lakóhelyem.
Szelét megszoktam. Hangos delét. A kőállatot,
elnyurgult nyakkal, amelynek nincs farkbozontja,
testét nem építik széles mozdulatok,
nagyobbik felét a fal magába foglalja.
Csüngnek az ereszek, alattuk nem nő szobor.
Fölöttük sem. A szentek a téren aranyban állnak.
Észak–dél irányban csapong a mézskópor,
és megértem az eltérő perspektívákat.

Míg áttöröm a házak közt nyílt hasítékot,
be-bejárom többször is az utcáknak sorát,
megnézem, palástban a kopasz kiskirályok
krétával hogyan rajzolják az ugróiskolát.
Itt élek tehát. Egybesöprök, amit bírok
sétám után, emlékezem, a maradékot,
ebben a rőfögő disznóhoz hasonlítok,
amiként feleszi az elfogyó moslékot.

VERS A NAGYHERCEGHEZ

Van hely, amelyet nem ismersz, bár lehetne birtokod.
Onnan érkeznek egyre-másra hozzád
a meghatározatlan és baljós jelek.
S itt e föld alatt nőtt, vértelen gömb,
éppen a pojáca kezében, ki hű szolgád,
mintha mérete lenne az országalma.
A harsogást ismered. Észreveszed,
hogyan fülelik a levelek a selymek pillesuhogását,
s vijjogását a párnán elhevert nőknek
a fejedelmi ág hegynyi terhe alatt.
Az összeesküvőket az estélyeken.
A földnek, amelyet tenyeremről,
mielőtt beléptem hozzád, lesepertem,
nyoma rajtam marad, a kertből való.
A retket, amelyet hozok s kívülről piros,
belülről, akár a vers, hófehér, nem adom.
Téged virágbimbó illet, Nagyherceg.
A bohócod vagyok, púp alatt megroskadt,
bár az ómustárszín, amely ruhát ad rám,
hozzád emel, nem illik hozzám,
a zöldség kínálta hasonlatot kedvelem.
Nézz ki az ablakon: lehetnél az is, amit látsz,
mely táplálékot ad, ott hagymasort kapálnál
és estével figyelhetnéd a fülemüléket.
Ott lesz majd, hová eltemetnek.

JÁSZ ATTILA

Herm&Co. Rejtett részletek

(Molnár Péternél)

A cézárarcú vén bölcs valószínűleg
ugyanaz maradt. Aki volt.
Fehérhajú gyerek.
A tökéletes ég rendíthetetlen ólomkatonája.
Hiába hogy önmagát aláazatosan
visszacsupaszította.
Húsig. Csontig. Lélekig.
A még és a már a semmi vizét issza.
Csak a test öregszik. Ettől lesz tiszta.
Már nem teljes ember. Még nem gyarló angyal.
Apró részletek harcolnak benne a naggyal.

Orph&Eur. Kísérleti film

(egy Sulyok Gabi-ciklushoz)

Megmozdulnak a sziklák.
Visszahúzódnak a barlang biztonságos mélyére.
Sötétség fogadja be ezeket a békés állatokat.
Ahogy csak a hajnali pára tud megülni
jól sikerült verssorok között.
Ágak helyén.
Orpheusz gazzal benőtt ösvénye eltűnik a ködben.
Eurüdiké fájdalma tájjá válik.
Rajzzá. Vonallá. Tónussá.
Ne nézz vissza!
Láthatatlan a lénye.

Daid&Ikar. Próbarepülés közben

(Muzsnay Ákosnak)

A festő tekintetétől kísérve levegőbe emelkedik
 az általa tervezett gép.
 Óriási vászonszárnyak. Akár egy őskori madaré.
 Alá kap egy éppen felszálló légáramlat.
 Kiszámíthatatlan irányba sodorja. Legendák magasába.
 Alatta hívogató mélység.
 Néhány évszázad múlva valósággá válik
 sárkányrepülő képében a tervrajz.
 A lehetőség azonban benne volt abban a tekintetben.
 A szakadék széléről kísérté az álomgép emelkedését
 és zuhanását. Da Vinci szolgájának halálát.
 Próbarepülés közben.

MAJOROS SÁNDOR

NAGYKANÁLIS

regény, 9. rész

Biciklilopás

A kívágott eperfa törzséből sosem lett tűzrevaló. Ottfelejtődött az udvaron, egyfajta furcsa emlékműként, amelyet sem az idő, sem az emberi akarat nem volt képes kikezdeni. Az utóbbiból az ötvenes években elég nagy hiány is mutatkozott Csáti-Szabó nagymamám portáján. Az sem ért valami sokat, hogy ismét volt férfi a háznál, mert apám úgy gondolta, a munkából annyi untig elég, ha mindennap hattól kettőig liszteszsákokat cibál a malomban. Ahogy mindenki más, ő is becsülettel ledolgozta a munkaidejét, de a többi munkásembertől eltérően, akik otthon veteményeskertet kapáltak, vagy ólat, esetleg górést eszkábáltak, az én leendő apám semmi extrára nem vállalkozott. Minden különösebb gond nélkül szétfűrészelhette volna azt a rönköt, hogy aztán mintegy szórakozásból aprófává baltázza, de egyre csak halogatta a dolgot. Béla bátyám még mindig Zágrábban tanulmányozta az orvostudomány rejtelseit, és mert ezekben a sovány években mind a négyen apám munkásfizetéséből tengődtek, ezt a kényelmességgel megfelezett lustaságot nem hánytorgatta föl neki senki. Apám pedig igyekezett megtartani az arany középutat: nem kocsmázott többet, mint a cimborái, de rögtön az első fizetéséből vett magának egy kerékpárt, amit még aznap el is loptak tőle.

Ez a bűneset kiemelt helyen szerepel a családi legendáriumunkban. Ha nem hallottam vagy százszor, akkor egyszer sem, de mindig csak anyám előadásában. Az igazság tükörfényes arcához az is hozzátartozik, hogy abból a fizetésből, amit apám a malomban kapott, sosem lett volna képes megvenni egy egész kerékpárt, de egy új találmány, a bolti kredit őt is megszédítette. A már szinte a gyávasággal határos módon körültekintő jóapám sokáig csak a tehetetlenek irigységével leste, ahogy a melóstársai egymás után tesznek szert új bicajokra, mígnem az egyik kereskedőiskolás haverja, aki éppen a bicajboltban dolgozott, valamelyik meccs utáni fröccsözés alkalmával rádumálta a vásárlásra. A legcsábítóbb az volt, hogy apámnak ehhez

csupán be kellett sétálnia a kerékpárboltba, és némi papírmunka után kitolni onnét egy glanc új masinát. A boltos haverja azt mondta, észre sem fogja venni, ahogy az árát szép lassan levonogatják a fizetéséből. Apám valósággal megszedült ettől a lehetőségtől, és tán egészen másként alakul az élete – meg hát a miénk is, akiket mellé rendelt a Teremtő –, ha nem következik be az a sokat emlegetett tragédia.

Az új szerzeményével apám egy ideig lassú, kimért manőverezéssel keltette a feltűnést a központban, aztán eszébe jutott, hogy szerda van, és ez borbélylátogatási nap. Szegénység ide vagy oda, ebből az egyből nem engedett: minden szerdán betért Ács borbély piciny műhelyébe, és miközben a sorára várt, kedvére idétlenkedhetett a haverjaival. A műhely a postával srégen szemben, az Aranyhordó nyugati szárnyépületében rejtőzött, de Ács borbély szalonja nem csak igen jó központi fekvése miatt lett népszerű. A tulajnak volt egy örökké szóló rádiója, amely meccsen kívül mintha mást nem is közvetíthetett volna. Apám 1953 novemberében itt hallgatta az angol–magyart, 1954 júliusában pedig a rossz emlékű berni vébédöntőt. Egy falusi tisztaszobánál alig valamivel tágasabb helyiségben két borbélyszék terpeszkedett, de a mester – azokat a ritka időszakokat leszámítva, amikor inas alkalmazásával próbálkozott – mindig egyedül dolgozott. Ahogy a világon mindenütt, az inasok nála is a ritka hajú öreg kuncsaftokon gyakorlatoztak, mert azoknak már édesmindegy volt, hogy néznek ki. Az apámhoz hasonló fiatalemberek már nem voltak ennyire igénytelenek. Nekik a legújabb futballista fazont kellett kialakítani, és erre csak a mester volt képes. A kuncsaftok egy hosszú deszkapadon ülve várták a sorukat, és közben megállás nélkül heccelődtek. Télen, amikor a fogason nem könnyű ballonkabátok, hanem súlyos posztófelőltők sorakoztak, az ő gondjuk volt a sarokban terpeszkedő vaskályha táplálása: ha már meglátszott a lehelet a levegőben, valaki mindig nekidurálta magát és beletömött egy akácfahasábot ebbe a sokkal inkább dísznek, mint fűtőeszköznek tűnő alkatosságba.

Azokban az izgalmas, sok reménységgel és még több reményteljes várakozással megfűszerezett időkben Ács borbély műhelye a falu első számú szellemi központjának számított. A mester például oly módon is hintette a kultúrát, hogy Bérestől, a mozigépésztől elkunyerálta a műsorról levett filmek plakátjait és azokkal tapétázta ki a szalonját. A sorukra várakozóknak ettől olyan érzésük támadt, mintha egy fáraó sírjába tévedtek volna, ahol a falon sorakozó mágikus jelek valamilyen számukra érthetetlen, de mégis izgalmas, megfejtésre váró módon csatlakoznának egymáshoz. És hogy ez a spiritualitás még több bizonyítást nyerjen, a hatvanas évek közepén az utca felőli sarokban váratlanul kibukkant a padló rései közül egy akácfacsemete, amit a mester nem gyomlált ki, hanem mint valami dísznövényt gondozni kezdett. A fa végül karvastagságúvá terebélyesedett, és olyan különleges

díszre lett a műhelynek, hogy még az újvidéki Magyar Szó is lehozott róla egy fényképes tudósítást. Ugyanebben az időszakban Ács borbélynál életkori megkötés nélkül bárki megtekinthette a legújabb svéd pornómagazinokat, amelyekben a maga szemet tágra nyitó valóságában látszott minden, ami a kamaszkori fantázia határait meghaladta. A mester nagylelkűségét és oktató-nevelő képességét egyaránt dicséri, hogy ezeket a füzeteket bárkinek kölcsönadta egy-két napra, aminek nyomán azok egyre foltosabbakká váltak és egyre több lapjuknak veszett nyoma. De ez csak amolyan apróság volt, ami inkább fokozta, mintsem halványította a varázslatot.

Erre az izgalmas eseményre azért még legalább tizenöt évet kell várni. Most 1953-at írunk, nyár eleje van, és bár az égen nagy, bolyhos felhők utaznak, apám nem fél attól, hogy egy hirtelen jött zápor megáztathatja frissen vásárolt járművét. Az akcióra már napokkal előbb felkészült, ami abból állt, hogy egy ruhacsíptetőt bedugott a nadrágja zsebébe. Most ez az eszköz verdesi a bokáját, miközben lassan, ráérősen kerekedik a ropogós makadámúton. Szerda van, és ez piaci nap is Ómoravicán. Igaz, hogy ennek délután három körül alig van némi nyoma, mert a vidékről jött árusok zöme ilyenkor már Topolya felé zötykölődik a szekérével. Apám így háborítatlanul szlalomozhat a bicájával a piac standjai között, és hamar meg is tanulja, mennyire kell megnyomni a kontraféket, hogy biztonságosan megállhasson. Még korán van ahhoz, hogy anyámék háza előtt is megjelenessen evvel a csodával, így végül a borbélynál köt ki. A masinát a falhoz támasztva peckesen bemegy a műhelybe, de legnagyobb csalódására ő az egyetlen vendég. Ács borbély félreteszi a Magyar Szót, kicsit följebb srófolja a hangerőt a rádión, aztán rutinosan megfordítja a széken a műbőr párnát, és int apámnak, hogy foglaljon helyet. A beretválás ideje alatt a Szloboda múlt vasárnapi vereségéről beszélnek: a kutya se hitte volna, hogy 3-2-re kikapnak a harmatgyenge Krivájától. A mester szép kényelmesen sercegteti a beretvát apám állán, de bármilyen ráérősen is dolgozik, nem elég lassan ahhoz, hogy közben új vendég érkezzen. Így apám egy kissé csalódottan fizeti ki a műveletért járó két dinárt, és indul kifelé, hogy újból kerékpárnyeregbe pattan hasson.

Ám odakint olyan borzalmas látványban volt része, hogy ahhoz képest az 1666-os londoni tűzvész csupán olcsó vásári komédia. Az a falrész, ahová a biciklijét támasztotta, üresen tátongott! Apám nem hitte el rögvést a valóságot, hanem idegesen forgolódni kezdett, hátha tévedett és nem oda tette a járművet, ahonnet immár szemet bántóan hiányzott. De ez csak a kétségbeesett ember még kétségbeesettebb önámítási kísérlete volt. Senki más nem tudhatta nála pontosabban, hogy a vadonatúj bicáját galád módon ellopták, és ez a megalázó, kiszolgáltatott érzés számomra is annyira ismerős, hogy akár én is toporoghatnék ott a borbélyműhely előtt. Mit tegyek, kihez forduljak? Ács borbélyhoz nem mehetek vissza azzal, hogy képzelje csak, mester,

eltűnt a műhelye elől a járművem, mert egy szó sem esett köztünk arról, hogy géppel jöttem beretválkozni. Azt hinné, lódítok, vagy ami még ennél is rosszabb, hogy meghibbantam. Talán az Aranyhordóban láttak valamit, de nem, ez se jó: ilyenkor egy lélek sincs ott, még a pincér is szundikál a pult mögött, tán zokon is venné, ha fölkölténém. Az utca is kihalt, mert ha mászkálnának itt néhányan, akár ismerősök, akár ismeretlenek, odamehetnék hozzájuk, hogy láttak-e valakit egy vadonatúj kerékpárral közlekedni. Bármerre nézek, nem látok senkit. Már csikar is a hasam, mint mindig, ha nagyon megijedek valamitől. Itt pedig bőven van okom erre, mert most majd fizethetem a kredit részleteit a semmire. Fél napig volt egy saját bicajom, de a büszke, haladó szellemű dolgozói rétegből megint visszacsúsztam a gyalogjáró nímandok közé. Ebbe nem szabad belenyugodni, legalábbis más ember biztosan nem nyugodna bele. Milyen jó lenne ezt az egészet zsebre vágott kézzel, a túloldalon ácsorogva nézni, és amikor az a szerencsétlen, zavarodott tekintetű megkárosított odajönne hozzám, és levegő után kapkodva megkérdezné, nem láttam-e, ki vitte el a kerékpárját, közömbös hangon csak annyit mondani, hogy sajnos, nem, de talán menjen be a milíciára és tegyen följelentést.

Apám nem indult azonnal a milíciára, mert előtte még bohócot csinált magából. Nem vallotta be soha, de anyám biztos forrásból tudta, hogy bizony visszarohant a mesterhez, és rázúdította a bánatát. Ács borbély úgy nézett rá, mint egy légnyomást kapott hadirokkantra. Az előbb még nem volt semmi baja, békésen diskurálgattak a vasárnapi meccsről, és most előjön ezzel a biciklilopással. Azt se tudta, hogy apám vett egy biciklit, egyébként meg mi köze ahhoz, ami az utcán történik? Ez a dolog – már ha nem kitaláció – a milíciára tartozik.

Az Aranyhordóban még értetlenebbül fogadták. Kinek a biciklijéről van szó?, értetlenkedtek. Hozzájuk nem szokás bicajjal bejárni, bár lóháton egyszer azért bejött egy részeg honvéd, de az még negyvenháromban volt, és tán nem is biztos, hogy igaz. Apám szinte futva menekült innét. Az artézi kútnál megállt, és szinte pityeregve forgolódott. Eszébe se jutott anyám, pedig talán az lett volna a legésszerűbb, ha vele is megbeszél minden további lépést. András nagyapám annyira széles körű tapasztalatokkal rendelkezett a jugoszláv szocialista szövetségi rendőrség munkamódszereiről, hogy azonnal megmondta volna neki, egy följelentés után milyen ügykezelésre számíthat.

Hazamenni meg végképp nem mert. Petrás Örzse az utóbbi hetekben már csak feküdt, és amikor a Zágrábból hazaránduló Béla bátyámmal egy fonott karosszékre ültetve, mint valami királynőt körbevitték az udvaron, hogy megszemlélhesse a gazdaságot, le se vette a szemét arról a fekete, koporsószerű eperfahasábról. Ha ebben a halálra készülődő hangulatban, ami Csáti-Szabó nagymamámra is átsugárzott, azzal állít be, hogy vett egy biciklit, amit rögtön el is loptak tőle, az öregségére

szinte már szarrágó módon fősvénnyé lett Petrás Örszét azonnal megütötte a guta. Apám ezt a terhet soha nem vette volna a lelkére.

Végül a milíciaállomáson kötött ki. Katonaviselt emberként elég tűrhetően beszélt szerbül, és mert az adatai bediktálásakor az is kiderült, hogy a Tito-gárdában szolgált, ahonnett őrmesteri rangban szerelt le, az ügyletben lévő milícia rögtön figyelmesebb lett iránta. Talán még örült is, hogy végre akadt valami dolga, de a biztonság kedvéért szolt a komandírnak is, aki a szomszéd szobában ejtőzött. Ketten együtt nagy elánnal és még nagyobb komolysággal láttak munkához. Apámat beültették maguk mögé a szolgálati kampanjolába, és keresztbe-hosszába bejárták vele a falu utcáit. Le-fől zörtöyögte a gödrös utakon, és közben a hatékony nyomozati munka alapszabálya szerint vizualno osmatranjeto, azaz látáson alapuló megfigyelést végeztek: hátha az a bizonyos kerékpár ott hever valamelyik árokparton. A kampanjola rázkódáscsillapítása sosem volt valami fényes, de azokon az esőmosta, mély gödrökkel horhossá tett utakon úgy vagdosta apámat, hogy többször vágta bele a felét a jármű tetejébe, mint ahányszor levegőt vett. A két milicista már hozzászokhatott ehhez, vagy elől nem rázhatott annyira a masina, mint hátul, de az ingadozásukkal olyan ügyesen követték ezt az egyébként kiszámíthatatlan mozgást, hogy közben még beszélgetni is tudtak. Végigmentek minden szélesebb utcán, aztán a közökön, és végül kikanyarodtak a faluszélre, a Topolyai útra, ahol egy nemrég nyílt kocsmá próbálgatta a szocialista kisipar lehetőségeit. Ennek a falához támasztva tündökölt apám vadonatúj kerékpárja.

A milicisták az ajtó elé álltak a kampanjolásával, majd miután kikészülöttek belőle, némi zubbonyhuzigálás, titovka- és antantszjigazgatás után komótosan besétáltak a kocsmába. Apám kényszeredetten sunnyogott utánuk. Sokkal nagyobb kedve lett volna fölülni a csodával határos módon megkerült szerkentyűjére, és ezt az egész históriát semmissé téve minél előbb hazakarikázni, de a hivatalos mederbe terelődött eljárás miatt ez szóba sem jöhetett. A kocsmában nem volt más, csak a tulaj. Dermedten nézett a kísértetszerű hirtelenséggel megjelenő milicistákra, mert mint mindenki, aki magánérőből próbálkozott a vendéglátás valamilyen formájával – és erről Veronka néni tudott volna a legtöbbet mesélni –, ő is pancsolta a bort. Nem is gondolhatott mást, mint hogy egy rosszakarója följelentette, és ez a két zsernyák azért jött ide, hogy bormintát vegyen a készletből, és ezt tanú előtt jegyzőkönyvben is rögzítse. Nem csoda, hogy a kocsmárosnak olyan színe lett, mint az avas szalonjának, de amikor az egyenruhások kijelentették, hogy a kint látott bicikli ügyében nyomoznak, észrevehetően megkönnyebbült. Épphogy csak törte a szerbet, de így is meg tudta magyarázni, hogy egy bizonyos Nagy Károly jött a bicajjál, mert – ahogy mondta – a munkából hazafelé tartva Ács borbély műhelye előtt meglátta a járgányt, és egy hirtelen ötlettel arra gondolt, kikarikázik vele ide és megiszik egy hosszúlépést.

Az is gyorsan kiderült, hogy ez a bizonyos Nagy Károly az ital elfogyasztása után gyalogszerrel távozott, de hogy hová, azt csak ő tudná megmondani. A komandír ekkor apámhoz fordult, és megkérdezte, kíván-e hivatalosan is följelentést tenni, mert ha igen, akkor Nagy Károlyt előállítják és kihallgatják. Apám olyan buzgón mondott nemet, mint akinek hasmenése van, és már a könnyebbedéssel kecsegtető bódé felé tekintet. Megkerült a kerékpárja, ennél többet aligha kívánhatott. Ha a sok Nagy Károly közül a részegesről volt szó, akkor az csak az orosz frontot is megjárt és ott súlyosan megsebesült szomszédjuknak, a kissé dilynós Károly bácsinak lehetett a nagyobbik fia. Ugyanolyan kétkezi munkásember volt ő is, mint az apám, azzal a lényeges különbséggel, hogy a foci egyáltalán nem érdekelt, viszont ivott, ha kellett, ha nem. Testvérével, Nagy Jóskaival valami furcsa terheltséget örökölt az apjától, ami időnként durva és látszólag ok nélküli veszekedésbe hajszolta mind a kettőjüket. Legtöbbször egymást gyepálták, de azt igen hatékonyan, nem egyszer sárban, dagonyákban birkózva. És ennek a furcsa tandemnek az egyik tagja most kapcsolatba került a családunkkal, mert kölcsönvette apám bicaját. A megnyugtató végkifejlet ismeretében ennek talán nem is lett volna semmi jelentősége, de apám azt is tudta, hogy az ifjabbik Nagy Károly éppen a Gyülekezet közben készül letelepedni a családjával, ráadásul csak néhány háznyira Csáti-Szabó nagymamám portájától. Más sem hiányzott volna, mint hogy ez a kötekedő alak egy följelentés miatt ellenségeként tekintsen rájuk.

Apám helyében én így vélekedtem volna. Ezt az egy epizódot leszámítva később nem is törődött evvel a famíliával, ellentétben velem, mert én, mi tagadás, elég sokat köszönhetek nekik. Ennek a bizonyos Nagy Károlynak a szintén Károly nevű fia volt az, aki tudtán és akaratán kívül majdnem meggyilkolt, amivel olyan közelségbe hozott az ugyancsak és teljes mértékben meggyilkolt Majoros nagyapámmal, hogy a pillanat tört részéig azt is tudtam, mit érezhetett ott, a Nagykanális hídjánál az utolsó evilági pillanatában. De arról, hogy ez még csak felkészítés volt egy későbbi, sokkal félelmetesebb randevúra, azon a délutánon sem a részeges Nagy Károly, sem az akkor már kétéves Karcsi fia, sem a megsemmisülésből a szárnyaló boldogság állapotába átlendült apám nem tudhatott. Ezt a titkot az én tányéromra porciózta ki a gondviselés, éspedig úgy, hogy mozdíthatatlanul elem is szögezte: még ha akartam volna sem tolhattam át senkinek. Pedig más indíttatásból nagyon jó lett volna még egyszer cserélni apámmal. Legalább addig, amíg haza nem ér, mert akkor nem nyomul azonnal a Gyülekezet köz felé az alvászszámról igazoltan is a sajátjának mondhatott kerékpárjával, hanem visszamegy a lebujsba, és a milicistát meghívja egy-egy köszönő kávéra. De ez észébe se jutott, mert mi tagadás, jobban betojt az egyenruhásoktól, meg attól, hogy ezt az ügyet jegyzőkönyvbe kell diktálnia, mint a hamisítás leleplezésétől rettegő kocsmásos.

Jóapám tehát, amilyen gyorsan csak tudta, faképnél hagyta a két milicistát, és a csillogóan új biciklit nem kímélve hazafelé vette az irányt. Továbbra sem gondolta azt, hogy meg kéne látogatni anyámat. Főként azért, mert búzlótt az izzadságtól, és a biciklivásárlás kedvéért felvett inge is már csupa kosz volt. Ráadásul a kampanjolóban a csíptetőjét is elvesztette, úgyhogy a biciklilánc annak rendje-módja szerint bekapta és elszakította a nadrágja szarát. Ott vergődött a porban, valósággal birkózva azzal a döggel, ami úgy fogta, mint egy éhes oroszlán. Még szerencse, hogy ezt a jelenetet csak anyám barátnője, a harmonikás Kovács Teca látta a házuk ablakából, mert ha a hazafelé igyekvő napszámosok is tetten érik, apám megsemmisül a szégyentől. Ha ezt a kalandot egy spongyarándítással letörölhette volna az események táblájáról, egy pillanatig sem tétovázik. Keservesen bánta már, hogy engedett a kísértésnek, és belement ebbe az ördögi kelepccéket rejtő kerékpárvásárlásba, de hát nem volt mit tenni, viselnie kellett a következményeket.

Apámat ez a sajátosan értelmezett kudarc teljesen átformálta. Mire hazaért, és becsukhatta maga mögött a nagykaput, eldöntötte, hogy soha többet nem vesz fel semmilyen kreditet ebben a bűdös életben. Túlzás lenne azt mondani, hogy makacsságban András nagyapámnak akár a cipője sarkáig is felérhetett volna, azt pedig még kevésbé, hogy meg lehetett volna mintázni róla az akaraterő szobrát, de a maga különös, befelé forduló és érzelmeit magában tartó módján ebben a fogadalmában kínosan hosszú ideig következetes maradt. Ez az elátkozott bicikli, pontosabban a részeges Nagy Károly meggondolatlansága tehetett arról, hogy a családunk egyfajta skanzenként megmaradt abban az őszállapotban, ami a szocializmus legfőbb táplálék-kiegészítőjének, a kamatmentes vállalati kreditnek megjelenése előtt az egész országot jellemezte. Ettől fogva apám csak olyan beruházásra mutatott hajlandóságot, aminek készpénzből ki tudta egyenlíteni az árát, és mert egy munkásfizetésből az ember nem nagyon feszeleghet, mi lettünk a fejlődés ellenpéldái a Gyülekezet közben.

Nekem ez a bicikli lett a leggyűlöltebb ellenségem, pedig nem is tudtam, miért utálom. Inkább csak ösztönösen éreztem, hogy valami miatt lehorgonyozza apámat. Túlságosan is nagy és nehéz volt ahhoz, hogy az idő kikezdhesse, bár azt nem lehet mondani, hogy megúsza volna ezeket a csatákat. Néha a pedálja tört le, máskor a kormány – utóbbi éppen akkor, amikor apám egy lejtőn repesztett vele lefelé –, de a vállalati géplakatosok mindig helyreporcozták. És ahogy fejlődött körülötte a technológia, a bicaj is úgy lett egyre masszívabb. Először láncvédő került rá, hogy az a malőr a becsípett nadrággal meg ne ismétlődhesen, aztán egy piciny, pergő propellerű alumíniumrepülő az első sárhányójára, majd traktorbelsőből szabott sárhányó-hosszabbítás, ami azért volt praktikus, mert apám a kordivatnak

megfelelően ennek a monstrumnak a vázán fuvarozgatta anyámat, és ha ez nem teljesen száraz úton történt, a felcsapott sár könnyen anyám szoknyáján végezhetett volna. Sokat bicikliztek így együtt: anyám a fejét kissé hátravetve, hogy a szél belekaphasson a hajába, apám meg amennyire csak lehet, előrehajolva, hogy így, menet közben is összebújhassanak. Ha nincs ez a bicaj, sosem kerülnek annyira bizalmas viszonyba, aminek házasság a végkifejlete, a földi létemet, mondhatni, ennek a szörnyeteg járgánynak köszönhetem. És ha már ilyen fonák helyzetet teremtett körülöttünk az élet, nem is haragszom rá annyira.

MÉLYEBB ÉBREDÉSEK

BORA versei

Babele

a hegy ájulás
előtti célképzet
szélben arcok
gyertyafénye
hányat forgat a szív
a múlton
míg emlék lesz

bekötőút álomhoz

az út ugyanúgy kanyarog, hacsak ránézek, a testem kilendül.
valami lemérhetetlennek az ellensúlya vagyok, ezt tanítja.
amúgy sehova nem vezet, nem dolga, igen, ez itt a szülőföld.
bár csak ez a bekötőút ismerős, mert a föld más színű:
vörös, mint a salak, afrika földje, ruhából kimoshatatlan.
a temetődomb kiadta halottjait, most lapos síkság,
magvaszakadt szavanna, két leopárdkölyökkel, az egyik felém fut.
belém mélyesztí fogait, kezemben kés és hozzá hiányzó
mozdulat.
tartja fogai között bokámat, könyörögve néz, hogy álmodjam
halottnak.
ébredéskor egyszerre állnak meg az órák, mindegyik mást mutat,
mindegyik pontos.

a számháború vége

a gázóra leolvasó
testének üvegen átszűrődő sötétje
nem hagyott kétséget:
az anyagban most nincs űr.
az apró panellakás téli palota-légköbmétereit
talán a louvre, vagy az ermitázs legnagyobb termeivel vetekedtek.
a tüdőátágulatos falakon őszinte hamisítványok.
az ágyon fűtetlen test.
a homlokodon leolvasatlanul maradt évszámok.

mélyebb ébredések

körülnézel
egy szekundusúrlódással
mélyebb ébredésben.
az ágyon bezárt szülőotthon
leselejtezett lepedője.
tovább nem
ágyazol.
lefekszel a vörössel
egybeimosott földre.

magamon túl

épp ennyi fény
elegendő arcodhoz
elmesélem neked
születésed előtt
az utolsó napot
a lombok úgy zúgnak
mint a tenger
a tenger mint a rengeteg
a fenyők törzse
kifehéredik
nyírfaerdő kérgét hullatja
az arcok
mint egyszirmú virág
nyílni nem tudnak
éhezéstől kigömbölyödnek a sziklák
a hegy egyetlen meder nélküli kavics
testbe vetett hiány
nem lehetünk ennél szándéktalanabbak
a hűség tágasabb
anyák ölelnek így
férfit lánytestbe
magukon túl szeretnek
elmesélem mindezt
kiköpöm számból a ránk lapátolt földet

tükör által élesen

a szellőzőnyíláson beömlik
az örökzöld rengeteg
elhasznált levegője.
egy szuszra elmondott
angyali üdvözlés.
a test párás lesz tőle,
a tükör marad éles.

békében kedvetlen

azt gondolod
nem veszíthetsz el,
mint egy csontjaidra
tapadt történetet.
békében kedvetlen hadúr,
nem érdekel már a dallam,
ha moll, ha dúr.

hangodra halkul

hangodra halkul a test
tengerparti városzaja.
az idő gázolás után
veszteglő árnyékvonat.
vagy nem halkul,
csak megszokom,
mint alvók az otthon zörejét.
beépítem álmaimba
az üvegnek repülő sirályok
koppanását.

ágak nélkül

sosem volt kerted.
csak egy odú
alvók testszagából.
úgy űztek ki onnan,
mint testüregi motozás
a jelenlétet.
ágak nélkül zuhansz.
a vér periféria.

a fogság vizei

álmom mélyföldjén
összefolynak a pocsolyák.
északról tengerek,
délről lagúnák.
az égövek egybemosott színei
megfestik a fogság vizeit.
egymás ellen hívó tornyok:
hulló és örökzöld lombok.
együtt is lélegezhetnénk.
minden levél
lombsúlyú felejtés.

tenger, magyar idő szerint

láthatnám kéknek
is a tengert.
de fekete.
egyetlen partközeli hullám
halasi csipkeszegélyével.
északon minden partot kövesnek gondoltam.
hirtelen mélyülőnek.
gyerekkori emlékek.
ahol még a madaraknak is van temetése.
tallinnál a part déli part.
az apályban sem félek, hogy kiszárad.
eső nélkül árad.
egyetlen apró rózsaszín kagylót hozok neked magammal.
a gyújtószenvédély így végzetes.
kőrömnai kagyló.
a roppant víztömeg gondoskodása.
mindig is a halott anyag növekedése mérte időnk.
a romlandóságról már levált.
magába ringatta a víz termékeny félholdját.
láthatnám kéknek is a tengert.
de fekete.
észak színei,
magyar idő szerint.

ACSAI ROLAND

A NUTRIA

Kiszökött a nutriafarmról, és a víz illata után haladva eljutott a nádasig. Oda, ahová a kidobott biciklik, bútorok, kutyák és macskák kerültek, a nádirigók, szárcsák és tarajos góték birodalmába. Ha a pénzmapocok-vadász nem lett volna túl öreg hozzá, hogy kirakja csapdáit, bizonyára megörült volna a nem mindennapi prédának. De a kapujáról régen lekerült már a tábla, hogy „Pézsmapocok-prém kapható!“, és valahol a padláson porosodott.

Hogy a szökés izgalmait kipihenje, a nutria egy stégre telepedett, és beleszimatolt a levegőbe. Nem érzett veszélyt. A vízinövényeket csipdesve elúszott előtte egy szárcsa. Néha kiugrott a vízből egy-egy ebihal, és fennakadt a vizet borító, vastag békalencseszőnyegen. Farkával hevesen csapkodva kellett visszafúrnia magát. A békalencséből bőven jutott a baromfiudvarokban tartott kiskacsáknak is, amiknek gazdái gyakran kijártak békalencsét gyűjteni, hogy a kukoricadarájukba keverjék. De éppen akkor nem járt arra senki. Az ebihalfarkak verdesésén kívül nem hallatszott más zaj. A pénzmapocokok még aludtak földalatti járataikban.

Talán a nutria is elszunyókált a napon. Nádreccsenésre ébredt. Egy gumicsizmás, tíz év körüli fiú közeledett felé. Amikor észrevette a nutriát, meglepetten megállt. A fiú nem először látott ilyen állatot. Nagyszülei szomszédságában egy férfi lakott, aki az udvarában fácánokat és nutriákat tenyésztett. Az állatokért rajongó gyereknek örömmel és büszkén mutogatta farmját. A fiú emlékezetében a nutriák nikotinsárga lapátfogai maradtak meg a legélesebben. Az egész állatból most is a fogait látta meg először. Olyan sárga volt, mint a lemenő napé, ami a hátuk mögött a szántóföld szélére ereszkedett. A szomszédban tett látogatás után a fiú megvette a „Nutriatenyésztés“ című könyvet, és arról ábrándozott, hogy egyszer neki is nutriafarmja lesz.

A gyerek visszaszaladt a házba, és egy almával jelent meg újra. Az állat felé nyújtotta. A nutria a levegőbe szimatolt, és elindult a gyerek felé, de nem vette el a kezéből – megvárta, amíg a fiú megunja a szobrozást, és eldobja a gyümölcsöt. Akkor odagázolt a vízen lebegő almához, és két mellső lába közé fogva először ösztönösen megmosta, mint egy mosómedve, majd rágcsálni kezdte. Az alma kerek volt, mint a világ, és most mintha valóban a világot jelképezte volna: a nutria

érezte, hogy a fiú most a világból adott neki valamit. A fáról, ami a kertjükben nőtt, egy almát, amit az apja szedett le. Megosztott vele valamit, amit a nutria szívesen elfogadott, mert már nagyon éhes volt.

Akkor a fiú újra eltűnt, és egy dobozalakú, rácsos oldalú görénycsapdával tért vissza. Felnyitotta az elejét, és belerakott egy újabb almát – csalinak. A nutria először csak nézte a csapdát, aztán óvatosan elindult felé. Egy másodperccel azelőtt, hogy a csapda lecsapódhatott volna a nutria mögött, a fiú a levegőbe dobta a karját, és felkiáltott. A nutria gyorsan eliszkolt.

Mert amikor a nutria elérte a csapdát, a fiú fejében lecsapódott egy másféle csapda, az emlékezteté, és a szemét is lehunyta hozzá, hogy ki ne szökjön onnan a nutria képe.

AZ EMLÉKEZET MAGHÁZA

A nutria, amivel a fiú
A nádasban találkozott,
Megajándékozta
Azzal, hogy elfogadott
Tőle egy almát.
Az emlékbeli fiú és az emlékbeli
Nutria beköltöztek
Az emlékezet magházába –
Ott élnek örökre;
Háborítatlanul.

DEBRECZENY GYÖRGY

mindjárt olyan sötét lesz

hódolat Beckettnek

1.

könnyeivel
igazgyöngy könnyeivel
küszködött a lány
és felnyögött
a patkányok
már ott voltak vele
közéjük tartozott akkor ott
közéjük a patkányok közé
átlábalt a belső falon
feje nagy
repedést ütött
a kifeszített égbe
az igazgyöngy
az egyetlen valóság
a közted és köztem
beálló csendben

2.

szenvedélyes viszonyok
ormán élek
mondta
arcát az est tulipánjai felé emelve
a szigeti hídnál
lángoló fény égett
égő fény lángolt
a kurvaszálláson
lassan sétált haza
a macskaköves úton
nyávogott egész úton
a szíve kő
mindenütt
békesség és ragyogás
honolt
belső kamarazene

3.

ó istenem!
kedves barátom
igazán kár volt
ilyen istentelenül korán
felkelned
csak azért hogy
valamivel előbb üdvözölj
valamivel előbb üdvözülj
mint azt általában tenni
szoktad
ha vacsorázni vittek
mindig hajlamos voltál
kihányolni
de csak tapintattal
a szalvétába
udvarias modorban
mindenesetre
és amennyire rajtad múlt
keresetlenül

4.

tekervényeken túli homály
mindenütt szürke angyalok
mintha hányadékcseppek
hullottak volna egy szürke vödörbe
minden úgy végződik
olyan szerencsésen
ahogy a mesében
vagy olyanná változtatható
ha képtelen
hát képtelen
nagy szar ez az egész
de hát mit számít?
kétségtelenül
borús árnyalatok
szabják meg
a történet hangulatát

5.

az ökörfarkkóróra
hasztalan ontott könnyeket
tea túrókrém párizsi kenyér
stefánia vagdalt burgonyapüré
nem tudod mi a szerelem
amíg te engemet
én tégedet
jól meg nem...
igen
nem tudod addig
a szép szerelmes
könnyeket hasznosan ontani
pedig sokat segíthet
az ökörfarkkóró
virágát alkalmazd köhögésnél
röhögésnél

6.

akinek van elég helye
a kiskertjében
maga is termesztget
ökörfarkkórót
virága
a köhögés elleni
teakeverék
fontos összetevője
különösen slejmoldó
köptető hatása remek
és kiválóan lehet rá hullatni
könnyeket
homokos legelőkön
tisztáson köves talajon
de akár a töltésen is
hullathatunk reá hasztalan könnyeket

7.

angyalfű aranyvessző
boldo borókabogyó
cickafark citromfű csalán
csipkebogyó édeskömény
eukaliptusz fehér mályva
fekete áfonya fekete ribizli
festőbuzér fűzfakéreg galagonya
golgotavirág gyermekláncfű
hárs hibiszkuszlevél indiai
veselevel
izlandi zuzmó kakukkfű kamilla
kankalin keserűnarancs komló
koriander korpafű kömény
papsajt
podagrafű rozmaring szeder
szénavirág
szenna tamarindusz varjúköröm
vérontó pimpó zab zsurló zsálya
hullathatunk reájuk hasztalan
könnyeket

8.

ami az egyiknek
kellemes illat
az a másíknak
förtelmes bűz
ami az egyiknek
kellemes bűz
az a másíknak
förtelmes illat
ami az egyik
illatnak kellemes
az a másík bűznek
förtelmes
ami az egyik
förtelemnek illatos
az a másík
bűznek kellemes

9.

igazgyöngy könnyeidért
a szigeti hídnál
igazán kár volt
hullottak volna egy szürke vödörbe
nem tudja mi a szerelem
akinek van elég helye
eukaliptusz fehér mályva
bűznek kellemes
átlábaltál a belső falon
a kurvaszálláson
mindig hajlamos voltál
a borús árnyalatokra
a szép szerelmes
maga is természetes
koriandert korpafüvet
förtelmes bűzt

10.

tollazata vörös
és feketés-barnás
feje pedig világosabb
majdnem fehér
evezőtollai hosszúak
ujjszerűen elállóak
sikló és vitorlázó
repülésre alkalmasak
hosszú és mélyen
villázott farka
segíti az egyensúlyozásban
és a bölcs kormányzásban
csőre görbe és éles
a talált döögöt csőrével darabolja fel
mindjárt olyan sötét lesz
mint a kánya seggében

GALÁNTAI ZOLTÁN

TLÖN, UQBAR, BUDAPEST

Egy uqbari könyvtáros állítólag a lehető legképtelenebb történeteket terjesztette, és amikor nem hittek neki, akkor kijelentette, hogy átkel a valóság és fikció közötti határon, és eljut Tlönbe, Mlejnasba vagy esetleg valahová egészen máshová. Ez még jóval a mi időnk előtt történt. Azzal kapcsolatban, hogy hová, a legkülönbözőbb verziókat hallhatjuk, ha megállunk egy kis beszélgetésre a fővárosi könyvtár töredezett szobrokkal és szörnyetegek arcképeivel díszített, nyáron is sötét előcsarnokában, ahonnét márványlépcsők vezetnek az olvasóterembe. Abban viszont mindenki egyetért, hogy a túloldalon aztán mindent elfelejtett; és abban is, hogy ennek minden bizonnyal az a magyarázata, hogy a fikció teljesen más természetű, mint a valóság. – Igazán tudhatta volna előre, ha csak egy kicsit is belegondol.

(Ismeretlen szerző: Uqbar leírása – különös tekintettel a könyvtárakra és egyes szóbeszédekre)

Szörnyek

Még Uqbarban éltem, amikor a szokatlanul heves esőzések hatására egy nyáron kilépett a medréből a fővárost két részre osztó folyó, és iszapos víz öntötte el a rakpartokat. A levegőben szabad szemmel alig látható apró, fekete legyek keringtek. Talán ősnemzéssel, a sárból és iszapból keltek ki. Az ár sosem látott, fantasztikus teremtmények tetemeit sodorta magával; meg szemetet; a víz színén kinyitva, gerincükkel felfelé lebegő könyveket és újságpapírt,

és máig emlékszem, hogy az egyik címlapján félig elmosódott betűkkel az állt, hogy egy új módszernek köszönhetően lehetővé válik majd, hogy „*vallatóra fogják, sőt módosítsák a múltat*“ vagy a jövőt. De azt, hogy ezen mit kell érteni, sosem tudtam meg, mert az egyik pillanatban még az ismerőseimmel együtt a parton álltam, egy malom mellett, és a folyót bámultam, miközben elkábított a bomlás szaga; a másik pillanatban pedig szörnyek támadtak ránk morogva és összefüggéstelen felszavakat fröcsögve. A folyóból másztak elő, áttetsző volt a testük, akár a víz, és egyikük egészen a könyvtár szürke kőből rakott, boltíves bejáratáig üldözött.

Utólag az volt az érzésem, hogy mintha mondani akart volna valamit, de akkor persze túlságosan meg voltam rémülve, hogy ezzel foglalkozzam. A könyvtárosok pedig, akiket még mindig lihegve és levegőért kapkodva megkérdeztem, mialatt a fővárosi utcákat kiáltozás és sikolyok töltötték be, csak a vállukat vonogatták – és immár különben sem bíztam volna meg a véleményükben. Eddig ugyanis azt hangoztatták, hogy kizárólag az itteni világ tükörképének tekinthető Tlönben fordulhatnak elő ilyen teremtmények. Most viszont arról kezdtek beszélni, hogy az árvíz talán az emberi civilizáció végének a jele, és az áttetsző szörnyetegek

hamarosan talán majd ugyanúgy két lábra állnak, és megtanulnak beszélni, írni meg városokat építeni, mint mi is annak idején.

A városépítés persze az írás egyik formája, a könyvtár pedig az elképzelhető legtokéletesebb épület, tették hozzá. Sőt, tulajdonképpen maga az Univerzum, és mint ahogy egy hasonló özönvizet követően minden bizonnyal mi is kiirtottuk az előttünk élőket, ezek a szörnyek a mi elpusztításunk révén emelkednek majd fel.

De persze tévedtek. Az idő előrehaladtával nem azok, hanem ők: a könyvtárosok kezdtek megváltozni. Egy idő múlva már nem is beszéltek, hanem csak morogtak, és amikor végre elállt az eső és felszakadozott a felhőzet, és a nap keresztülsütött áttetszővé vált testükön, akkor négykézlábra ereszkedtek, végigrohantak az utcán, és belevetették magukat a máris apadni kezdő vízbe.

Én pedig hiába vártam, hogy ismét beboruljon az ég.

A térkép

Később, évekkel azután, hogy már elköltöztem, és azt is eldöntöttem, hogy sohasem térek vissza, találkoztam egy uqbarival. A délelőtti napsütésben az egyik pesti híd felé sétálva éppen egy történeten gondolkodtam, amely kellőképpen fantasztikus és ellentmondásos lenne ahhoz, hogy „*néhány – nagyon kevés – olvasó kitalálhasson valami borzalmas vagy köznapivalóságot*“. Az elképzelt történet részleteire már nem emlékszem.

Arra viszont igen, hogy az uqbari ugyanolyan fantasztikusan és hivalkodóan öltözködött, miként az a hazájában szokás, és azt állította, hogy eredeti foglalkozását tekintve könyvtáros. Még az útlevelét is megmutatta, és az valódinak tűnt, amikor viszont megláttam, hogy tlöni és mlejnasi vízum is van benne, akkor gyanakodni kezdtem.

De azért teljesen lenyűgözött az a könyv, és miközben egy közeli bérház ablakából zongorázás hallatszott ki, máshonnet pedig edénycsörömpölés, rögtön elő is vette a táskájából, hogy megmutassa. Nagyon régi lehetett, talán még az ember előtti korból származott. A borítója felhullámosodott, mintha csak elázott, aztán megszáradt volna; az eredetileg fekete tinta már egészen elmosódott, a benne található térkép pedig állítólag Tlönt ábrázolta, és azt is feltüntette, hogy hol élnek az országban szörnyek; hogy milyenek; és hogy hányan vannak. Kézzel rajzolták: talán akkoriban még nem ismerték a nyomdatechnikát.

Persze az is lehet, hogy csalás vagy beugratás volt az egész, elvégre túlságosan is átlátszó utalásokat tartalmazott: például szerepelt rajta egy Anud nevű folyó és egy város, amelyet a folyó két részre osztott volna, és amikor a fővárosi könyvtárban utánanéztam, amely egyébként szintén ott szerepelt a térképen, akkor kiderült, hogy még a hidak száma is egyezik. Meg az is, hogy hegyek vannak a folyásirány szerinti jobb és síkság a másik oldalon. És így tovább.

De amikor megmondtam neki, hogy nincs elég pénzem, akkor felajánlotta, hogy ingyen is nekem adja, ha megmagyarázom, hogy a metafizika Tlönben miért „*a fantasztikus irodalom egy ágazata*“, és hogy ennek mi köze van a térképhez. Az uqbariak kimondottan szeretik az ilyen feladványokat, és időnként nyilvános vitákat is rendeznek a megválaszolásukra.

De én nem tudtam mit válaszolni neki.

Az Anud

Ekkoriban a fővárosi könyvtártól alig egypercnyi sétára, a híd közelében élt egy szörnyeteg: Anud volt a neve. Nem nehéz kitalálni, hogy miért. Régebbi feljegyzések is beszámolnak róla, és nekem az olvasóteremben, ahol „*minden polcon harminckét azonos nagyságú könyv*“ volt, sikerült rábukkannom egy, a saját korában is leginkább ismeretlen költő műveire, aki azt állította, hogy mledzsanszi nyelven írja a verseit, melyek a valóságban közönséges

zagyvaságok voltak. A vékony és kis alakú kötet valamilyen kifakult és törékeny bőrbe volt bekötve.

De nem ezért említem meg a költőt, hanem azért, mert állítólag többször is beszélt az Anuddal, aki ismét

csak állítólag szeretett különös, majdnem érthetetlen, morgásba hajló nyelven afféle történeteket mesélni, mint amilyet most is olvasol.

Ami persze túlságosan valószínűtlennek hangzott, úgyhogy sokáig velem együtt senki más sem hitte el. Egy nyári nap délutánján viszont, amikor éppen felálltam, hogy helyére tegyem a régen halott költő műveit, miután egy papír fecnival megjelöltem, hogy hol tartok benne, a könyvtár ablakából láttam, amint a megáradt, uszadék fát meg háztartási szemetet magával sodró folyóból felbukkan az Anud. A teste olyan áttetsző volt, mint a víz. Csöpögött róla az iszap, és olajfoltok csillogtak a bőrén, miközben elkapta egy, a híd lábánál kikötött hajó horgonyláncát, és a rémült hajósok szerint valami olyasmit morgott, hogy „*a költött történetekben csak egyetlen cselekmény van, de minden elképzelhető változatában*“. Amikor a hajósok talán túlságosan is zavarodottan és motyogva megkérdezték tőle, hogy mit ért ez alatt, akkor nem válaszolt, hanem miközben a folyó hullámain pászmákban villódzott a napfény, felsóhajtott, egy loccsanással visszamerült a vízbe, és nem maradt más utána, mint egy sötét, olajos folt a láncon ott, ahol olyan erővel kapaszkodott bele, hogy még a vas is meggörbült.

A vita

Nem sokkal később nyilvános vitát rendeztek a könyvtár olvasótermében. Még mindig tartott a nyár, a házfalak árnyékai sötétek, már-már feketék voltak, és a könyvtárba

belépve összeborzongtam, ahogy megcsapott a hideg levegő. A résztvevők arra a kérdésre keresték a választ, hogy éltek-e valaha az országban más értelmes lények, vagy csupán egy irodalmi hagyomány tartja így, és már az özönvíz előtt is az ember volt az uralkodó faj. A rendezvény kimondottan sikeresnek bizonyult: egymás után jöttek az olyan szájtátiak mellett, mint amilyen én vagyok, a témában járatos könyvtárosok is. Az egyikük pedig, álláspontját igazolandó, a láncra vert Anuddal jelent meg az előadóteremben. Miközben újabb és újabb érveket sorakoztatott fel amellett, hogy előttünk is volt magas szintű könyveket író és városokat építő civilizáció, és az érveit hallva a körülötte állókkal együtt én is tapsoltam neki, az Anud arról morgott alig érthető zagyaléknyelvén a lábánál, a kifakult, vörös szőnyeg szélén kuporogva, hogy ő is csak azért élte túl a vízőzont, mert nem tudott úszni. Majd pedig látszólag teljesen összefüggéstelenül azt is hozzátette, hogy a tlöni „bölcseleti könyvekben mindig ott a tézis és az antitézis... Fogyatékosnak tartják azt a könyvet, amely nem tartalmazza önnön ellenkönyvét“.

Ezúttal nem kérdezte meg senki, hogy mit ért ez alatt, mert közben a könyvtárost egy fiatalabb kollégája váltotta fel, aki kiforgatta és nevetségessé tette az érveit. Az Anud pedig váratlanul elszakította a láncát, és a kavarodást, kiáltozást és sikoltozást kihasználva és a márványlépcsőkön nedves lábnyomokat hagyva kirohant az épületből, s a hídnál a vízbe vetette magát. Utoljára a főváros határán álló malomnál látták.

Azt beszélík, hogy még mindig él valahol.

Nyelvek

Van egy különleges könyv az uqbari főváros könyvtárában: egy Anud nevű szörny kifakult és törékeny bőrébe van kötve; a benne található térkép pedig az időtől halvány és olvashatatlan. Amikor valahai fogadkozásaim ellenére, a táskámban mindössze néhány, a megfigyeléseimről szóló, hevenyészett és ellentmondásos feljegyzéssel és néhány kopott ruhadarabbal visszatértem, hogy könyvtárosként dolgozhassak, akkor ezt a szörnyet már nemzedékek óta nem látta senki. Mostanra minden biznnyal kihalt, vagy ha él is valahol, akkor biztosan nem Uqbarban.

A fentebb említett könyv egy helyi kifejezéssel élve nem más, mint „*a betűk pusztája labirintusa*“. Arra szokták ezt mondani, ami teljesen értelmetlen, ám itt az utolsó előtti oldalán az olvasható, hogy „*Ó idő, a te piramisaid*“. Munkába állásom után a többi uqbari könyvtárossal együtt én is hosszú ideig próbáltam megérteni, hogy vajon miért lehetetlen ezt a mondatot uqbari nyelven akár múlt, akár pedig jövő időbe tenni – márpedig ez a helyzet, és legjobb tudomásunk szerint ez a tulajdonság ugyanolyan egyedülálló, mint amilyen egyedülálló volt annak idején az Anud a többi teremtményhez képest. Ugyanis állítólag nem csupán minden létező, de minden lehetséges nyelven is tudott, és ezért képes volt értelmet találni az olyan szövegekben is, amelyekben senki más. Amikor erre gondolok, akkor elkedvetlenedem.

Hiszen ez esetben az is lehetséges, hogy mindaz, amit mi értelmetlen morgásnak hallottunk, sokkalta értelmesebb beszéd, mint az, amit képesek vagyunk felfogni.

Fordítások

Mivel az uqbariak egy időben meg voltak róla győződve, hogy a régi könyvek nem emberi, hanem egy előttünk élő faj alkotásai, ezért több expedíciót is indítottak értük az ország különböző részeire: vidéki településekre, tanyákra és távoli romokhoz. Egy ilyen expedícióban én is részt vettem, de aztán az utak járhatatlanná váltak az özönvízszerű esőzések miatt, a teherhordó állatok beleragadtak a sárba, az emberek pedig egy apró, fekete légy csípésétől belázasodtak, úgyhogy vissza kellett fordulnunk. Minden lépés valóságos gyötrelm volt, és az utolsó néhány napon már abban sem voltunk biztosak, hogy élve visszajutunk a fővárosba.

Bizonyos értelemben mások sem jártak nagyobb sikerrel; bizonyos értelemben igen. Ugyanis a gyűjtőutak végére az derült ki, hogy ha a könyv tlóni nyelven íródott, akkor az illusztrációikat mledzsanszi mesterek készítették sosem látott fenevadokról, szörnyekről,

nyomorékokról meg hősökrol; vagy pedig a mledzsanszi szöveget egészítették ki tlöni rézmetszők által készített, fantasztikus kreatúrákat ábrázoló képek. És egy idő múlva a külön a könyvek tanulmányozására alapított intézetben arra is rájöttek, hogy ezek mintegy egymás tükörképei, és ahol az egyikben tlöni nyelven az áll, hogy „sötétség“, ott a másikban mledzsansziul az, hogy „világosság“, illetve fordítva. Ahol az egyikben „esőzésről és áradásról“, ott a másikban „szárazságról és aszályról“; „nappal“ helyett „éjszakáról“; „ember“ helyett „szörnyekről“, és ami még különösebb: „könyvtár“ helyett „malomról“ olvashatunk. Az egyetlen kivétel ez alól a szabály alól az idő jelenti: ami az egyikben múlt, az a másikban is az, és ha tlöniül a jövőt említik, akkor a jövőről van szó mledzsansziul is.

Különböző elméletek vannak rá, hogy miért, de persze egyik sem kielégítő.

Kompilátorok

Tlönben az egyik, bár korántsem egyetlen lehetséges értelmezés szerint „*mindent áthat az egységes alany eszméje. Ritkán tüntetik fel a könyvek szerzőjét*“, és nem ismerik a plágium fogalmát sem. Ami lehet, hogy elsőre különösnek hangzik, valójában azonban ennél is különösebb az uqbari helyzet, ahol bár ismerik a nyomdászatot, minden könyv ugyanolyan egyedi, mint ahogy

minden ember is. Egy külön szakember: egy úgynevezett kompilátor gondoskodik erről. Az olcsó paperback esetében beérik azzal, hogy az első vagy az utolsó néhány oldalt nyomtatják kissé megváltoztatva és úgy, hogy csupán egy-egy betűvel különbözzön a többitől, és így kötik hozzá a kész könyvhöz, amely mindig pontosan 410 oldalból áll. Mivel meglehetősen szegény vagyok, nekem is leginkább ilyen könyveim vannak, és persze ez a szöveg is, amit éppen most olvasol, egy ilyen, nem különösebben értékes könyvből származik. Így aztán az sem különösebben meglepő, hogy *dhcmrlchtdj* (sic!).

Egy értékes mű esetében viszont már arról is gondoskodnak, hogy minden oldalon legyen legalább egy eltérés a többi verzióhoz képest, és ez nem is feltétlenül egy újabb hibát jelent: lehet például betoldott verssor vagy akár egy egész bekezdés is. Egy eretnek uqbari szekta szerint a világ minden könyve ugyanannak az egy műnek a majdnem végtelen számú mutációja, és sokat emlegetik például azt a kötetet is, amelyben a kompilátor odaadó munkája nyomán az az egy mondat maradt csak olvasható valahol az utolsó előtti oldalon, hogy „*ó idő, a te piramisaid*”. És hallani arról is, hogy egyszer készült két olyan kötet, amelyek az utolsó betűig egyformák voltak, noha mind a kettőn évekig dolgozott egy-egy kompilátor nagy odaadással. Ez a történet persze túlságosan valószínűtlen ahhoz, hogy komolyan vegyük.

Mint ahogy annak a létében sem hihetünk, amelyben egyetlen nyomdahiba sem lett volna, és ezért különbözött volna minden más kötettől.

A malom

Az uqbari főváros szélén, a síkságon álló malom állítólag nem gabonát őrölt, hanem az időt, és a csillagok is csak ennek az őrlésnek a kőpora. Annak idején, még mielőtt elmentem és visszatértem volna, e mellett támadtak meg az áttetsző szörnyek, és a könyvtárosok között egy időben olyanok is akadtak, akik biztosra vették, hogy ha a malom leáll, akkor az idő is véget ér. Úgyhogy éjjel-nappal figyelték, és naponta többször is végigmentek a főváros utcáin, terein és síkatorain, hogy közhírré tegyék: minden rendben van. Volt, akit ez zavart, miként engem is, hiszen ha nyitva volt az ablakom, miattuk én sem tudtam az éppen olvasott könyvre figyelni; vagy aludni és olyan történeteket álmodni, mint amilyen ez is. De aztán egy napon nem jöttek többet, és amikor néhány ismerőssémmel elsétáltam a malomhoz, akkor azt láttuk, hogy az mozdulatlanul és némán áll, és nehéz volt elhinni, hogy valaha is működött volna. A falak mellett

pipacs és számárkóro nőtt, a levegőben apró, fekete legyek keringtek zümmögve, a főváros zaja halk volt és távoli. Mint egy szörny értelmetlen mormolása. És hamarosan az is kiderült, hogy a könyvtárosok sincsenek sehol. Az egyik lehetséges magyarázat szerint a malom valójában nem Uqbar vagy a Világmindenség idejét örölte, és még csak nem is a könyvtárét, amely a Világmindenséggel azonos.

Hanem csupán az övékét, de én persze nem tudhatom.

Megjegyzések

Az idézetek részben Borges Tlön, Uqbar, Orbis Tertius című novellájából származnak. Az „uqbari irodalom fantasztikus jellegű, és... eposzai, legendái sose a valóságról szólnak, hanem két képzeletbeli tartományáról, Mledzsanszról és Tlönről“, olvasható ebben. Részben pedig a Bábeli könyvtárból, és ez a két írás azóta foglalkoztatott, hogy először találkoztam velük a Körkörös romok című kötetben, amely a Kozmosz Fantasztikus könyvek sorozatában jelent meg még valamikor 1972-ben.

Évtizedekkel később, a Google Maps-ben keresgélve sikerült „megtalálnom“ Tlönt – az erről készült képernyőfotó most is ott van a profilképemben a Google+-ban; és néhány éve csináltam egy weblapot is Tlön Nagykövetség néven, sőt arra is gondoltam, hogy kérni fogom az ENSZ-t, hogy ismerje el Borges képzeletbeli országát önálló államként. Elvégre, ha Tlön esetében „a fantasztikus világ [betolakodik] a való világba“, akkor miért is ne.

A novellához társított akvarelleket Charles-Frédéric Soehnée (1789–1878) francia festő és festékgyáros készítette 1817–1819 között. A művészt 2006-ban fedezték fel, mikor is képeit Párizsban, a Galerie Jean-Marie Le Fell-ben kiállították.

LIUBIȚA RAICHICI román költőnő versei

MANDICS GYÖRGY
fordításában

Csak a hozzánemértők

Csak a hozzánemértők hihetik, hogy
egyszerű nagy költőnek lenni, példának okáért
a jegykezelők között (pontosítva, a villamosokon).
Ők nem tudják, hogy ez a hely foglalt
Vasco Popa számára, s így is marad már mindörökre.
Ne is említsük most a víz helyett borivók sokat szenvedő és túlnépesedett
osztályát.
A konkurencia itt oly időtlen és anormális,
hogy csak egy szuper-számítógép találhat osztályzatokat a változó győztesre.
Bárhogy is legyen, én még mindig Villonra szavazok.
Még szülőfalumban, Belobreskán (mely csak egy apró rész
Pozsezsena községben, Oravica járásban,
Krassó-Szörény megyében, a Temesvári Szerb Püspökségben, és a
Karánsebesi Ortodox Román Püspökségben, Közép-Európa
délkeleti szegletében, Romániában)
sem teremhet számomra babér,
mert Slavomir Gvozdenovics után születtem.
Nem marad más reményem, mint a szláv költőnők menedéke.
De amint ennek dísztermébe lopakodtam, már láttam,
nem maradt számomra üres szék
Cvetajeva és Symborska között.

Ezért aztán
megtanakodva helyzetem majd minden őszömmel,
elhatároztam – egyszer és mindenkorra –,
hogy nem veszek részt többé egyetlen versenyen sem!
De rögtön akadt valaki, aki ezt felfedezte, és megkaptam a Költői Nagydíjat
Nemrészvételeért. S ezzel megtört a jég és özönlenni kezdtek a
Díjak, Címek és Érdemrendek. És így tovább, meg etcetera.
És e kegyelmi állapotban hirtelen megvilágosodtam,
ráébredtem, hogy mit csinál az ördög, amikor nem alszik.
Ő osztja a díjakat.

Szerbül írok román nyelven, mondják

De a helyzet súlyosabb. Lehetetlen pravoszláv szavaim elvesztették
életösztöneik.

A románok védőszentje, Szent András napján, nem gyülekeznek,
csak szégyenlősen keringenek, mint egy eltévedt tehéncsorda...

Szent Száva, anyanyelvem védőszentje kapuján bekopognának,
ha tudnák még, merre van a szörnyű lélek-felfordulásban...

Pilátus, ébredek rá hirtelen, a kezét mossa folyamatosan, 2000 éve,
de a víz csak vörös marad...

Az igazság pedig úgy ereszkedik majd ránk,
kellemetlenül, akár egy betegség...

Az én szláv lelkem elítéltetik
multilingvisztikusan és globalistán.

És nem tudom a megváltó ígét.

Én csak egy Ljubica vagyok szerbül, kis l-lel,
és románul egy még kisebb l-lel.

Egy Ljubica, a bűnök gyűjteménye.

Mégis reménykedem
hogy az ortodox Úristen,
nem úgy, mint Moszkvában,
hisz a könnyeknek, minden nyelven.
Hála neki, hála!

A hatodik és az utolsó szeg

Amikor a hatodik és az utolsó szeget verték anyám koporsójába,
véletlenül kiugrott helyéről életem závarzat-biztosítóka,
ahogyan ez megesik a fegyverekkel is...

Most már minden lehetséges.

Az éhség nem éhség, s a fáradtság – nem fáradtság.

A temetőkapura akasztott gyermeki sikolyom felett
világosan hallatszott a Szűzanya jaja, amikor szívét odatette az első szög elé,
és felette hallatszott a csontok iszonyú ropogása,
az összetört, átütött, szétrepesztett, széthasított, összezúzott csontoké,
felettük meg a Fiú,

magányos, egyedülálló, egyedül maradt, elhagyatott néma ordítása,
s legfelül az Atya üvöltése,

hogy az egek meghasadtak tőle.

És lőn éjszaka, és lőn megint nappal,

és bűnöztünk, és bűnöztünk,

és bűnöztünk nagyon.

Az életem halál lett.

És sírtam az éhségtől. Sírtam az úgymond szerelmektől. És sírtam a
szüléstől. És

a bombázásoktól. És Koszovótól. A gyermekölésektől. Az

igazságtalanságtól. És

kicsiségemtől.

És sírtam a szégyentől.

És sírok.

Én lettem az „Az, aki sír” siratóasszony.

Teljes szeretetemmel sírok.

Zokogok.

Nem is teszek már mást. Csak zokogok.

Zokogok mindig bután.

Sírok vágyakozva az Úristen után.

Liubița Raichici (Ljubica Rajkics) – Bánság, Románia

1962-ben született, a Bánság déli részén, szerb családban. Nyelvészeti tanulmányokat végzett, 2008-ben doktori címet szerzett. Krassó-Szörény megye Műemlékvédelmi Igazgatóságának igazgatója, s a Resicabányai Nemzetközi Költői Fesztivál szervezője. Tizenhat verseskötete jelent meg. Románból szerbre és szerbből románra fordít jelenkori költőket és esszéket is ír.

1997-től kezdve tizenegy díj kitüntette.

Költészetében szervesen mutatkozik meg a bánsági költők gyakori kétnyelvűsége. E sajátosságot egyszerre kezeli bölcs iróniával és mély, belső feszültséggel. Bármely nyelven ír, gondolkodásában, kulturális indítékaiban mindig szerb marad, kötődését sohasem tagadja meg. És nem tagadja meg egyéni ízű vallásosságát sem, amely a magyar olvasót Adyra emlékezteti. Ez igen sajátossá, szinte egyedülállóvá teszi költészetét a mai közép-európai irodalomban. A franciául író nagy románok, Tristan Tzara, Eugen Ionesco, vagy a szerbül író Vasco Popa útját követi a maga sajátos törvényei szerint.

Gömöri György

Ketten-egy

Eszternek

Mellettem ül, aki majdnem én vagyok,
majdnem én, de mégse egy velem,
a feje, mint az enyém is, kerek,
és a két szeme csillog, akár az én szemem.
Együtt fürdünk, együtt bukfencezünk,
egymásnak gagyogunk – nyelvünk közös titok.
Ha ő sírni kezd, vele bőgök én is,
és hogyha ő nevet, az arcom felderül.
Egymáshoz bújva úgy alszunk az ágyban,
mint becsukott könyv lapjai és hús hajnal felé
úgy ébredünk, mint két forró tojás.
Ikrek vagyunk és nem kell senki más.

A VALÓSÁG MINT METAFORA

Mányoki Endre *tárcája*

Közhely, mégis igaz: képi világban élünk; világképünket legkivált a kép alakítja. És a képek tekintélyes hányada állókép: újság, folyóirat, album, családi vagy társasági fotó, plakát, de tovább: emblémák és ikonok, s még a mára mindennaposá vált videoklippek és számítógépes animációk is mind gyakrabban élnek a kimerevítés állóeszközüvel. Ember legyen a talpán, aki eligazodik, s még értelmetezni is bátor ebben a burjánzó szövevényben.

Louis Daguerre

Hogy mi a fotográfia, az részint történeti probléma, másrészt esztétikai, harmad-, negyed- és sokadrészt szociológiai, kommunikációs, tudományos, politikai, erkölcsi, gazdasági, lélektani kérdés. S hogy ki ne maradjon: hatalmi. A fényképet – csakúgy, mint általában minden ember alkotta tárgyat – e nézőpontok bármelyikéből meg lehet, s meg is kell vizsgálni. De a válasz annál bizonytalanabb lesz, minél több funkciót hordoz maga a tárgy. Márpedig a fotográfia magára vállalt szinte minden szerepet; alkalmassá vált a betöltésekre csakúgy, mint az eljátszásukra. A fotográfia lényege a nyelv lett, ez a valója, ez ő maga. S bár minden emberi alkotás egyben nyelv is, a fotótőlük az különbözteti meg, hogy univerzális. Nem egy önmagán belül, a saját törvényei szerint szerveződő – mégoly bonyolult – jelrendszer, hanem olyan, ami rendre átlépi 'műfaji' határait. Hasonlatossá vált magához a nyelvhez, az ősi és természetes emberi jelbeszédhez; az élet minden területén, valahány rétegében és régiójában egyaránt jelen van. Gondolkodásunk és magatartásunk, viselkedésünk és ízlésünk, szakmánk és szórakozásunk, akaratumk és ösztöneink szolgájaként és parancsolójaként szegődött, nem kérdezve és nem várva választ: kíváncsiak-e a társaságát?

August Sander

A fotográfia tehát univerzális nyelv, ami azonban föltételezi a nála elvontabb, őt magát is értelmezni képes nyelvet. Ellene harcba nem indulhat; azt leváltani nincs esélye. De arra van, hogy e magasabb rendű nyelvet kommunikációs kényszerhelyzetek bonyolult viszonyai közé kényszerítse, s így, mint kihívó, kvázi rajta is uralkodjon. Legkivált mert az analóg fény/képet mára gyakorlatilag fölváltotta a digitális kép, amin a valóság úgy s azért tud valóságként megjelenni, mert az elemei valóságok, és mert a fotó még nagyon sokáig őrizni fogja a kémiai kép 'valóságát'.

Hogy a polgárvilág Daguerre-t ismeri el a fényképezés megteremtőjeként, korántsem véletlen. Az ő (és Niépce) lemezein jelenik meg először a valóság, ráadásul akkor még idézőjel nélkül, sőt, végig csupa nagybetűvel. Ne feledjük: ez a szakralitásból egyre erőteljesebben a profán felé törekvő civilizáció kora; a rendek utáni rendigény kora; a művészeti realizmus korszaka. Természet és Társadalom oly régtől vágyott harmóniája megvalósulni látszik.

Ekkor születik világra a valóságot eo ipso rögzíteni képes eszköz, ami egyetlen működő tárgyban egyesíti a laterna magica és az optikai lencse erejéit, s egészíti ki a középkor misztikus laboratóriumaiból kiszabadult vegyészettel.

Íme, a gép! A legszimplább és legbonyolultabb, a legprofánabb és legmisztikusabb masina, amit az ember valaha is készített. Íme, a gép, aminek használata révén a valóság megismerése immár objektív esély, hiszen az eredmény hitele kétszeresen is biztosítva van: a lencse mint szem és a lemezen zajló kémiai folyamat egyaránt szenttelen. A valóság: tény, és csak az érzéki tény valóság. Ebből a grandiózus illúzióból születik meg a polgári világrend virtuális idegrendszere: a kommunikációs hálózat. A mágikus képből a misztikus képzet: a hatalom, ami először a nagyságára, kisvártatva a kicsinységére ébreszti rá teremtményét, a polgárt. De miért, s hogyan?

Az ősfényképek, első helyen a dagerrotípiával, egyedi műtárgyak, sehogyan se sokszorosíthatók. A kép készítése az aktus kezdetétől a végéig rendkívül komplikált, az egész eljárás nehézkes és szertartásos. Ha eredeti dagerrotípiákat nézünk, ma is megcsap a mágia levegője: mintha sikerült volna ellopni, kihalászni, kisajátítani valamit az életből. A fénykép –

kulturális antropológusok élő példákkal bizonyítják – eredendően birtoklás. Innen nézve a fotó sem más, mint a többi kép és ábrázolat, azzal a lényegi különbséggel, hogy nem valami bizonytalan karakterű vagy kitüntetett státusú ember-médiум hozza létre [mágus, művész], hanem úgymond maga a természet. A birtoklás ténye ettől evidensebb, érzete pedig elementárisabb.

Alekszandr Rodcsenko

Amikor a polgár az ősfényképeken fölfedezi-fölismeri önmagát és a környezetét, egyszersmind mágikusan birtokba is veszi azt. De túl ezen: esz-köze révén meg is teremti és létezésében objektiválja saját – eladdig virtuális – valóját, s mint közvetlen/élő valóságot rögzíti a státusát. A kémiai képpel a polgár mintegy 'ledolgozza' a létezése és én-tudata történelmi hátrányait, sőt, az én-tudat ezzel a természeti erővel fölvértezve fordult át öntudatba.

André Kertész

Ám valóság és illúzió, tény és fikció a fotográfián is édestestvérek. A keresőben megjelenő látvány mint önkény mennyivel áll távolabb a fikciótól, mint bármely 'nem-valóságos' képalkotás – vegyük innen nézve szélsőségsül az irodalmat – önkénye? A megrendezett csoportkép vagy portré a valóságnak melyik rétegét tárgyasítja – önkényesen? A kémiai processzusok hibái, vagy a folyamatba való szándékos beavatkozás, az elhagyások, retusálások: a valóság újabb és újabb sérülései? – avagy ép-penséggel a diadala?

A polgár igen hamar megtapasztalta, hogy mint való, a pusztá képén túl alig is azonosíthatja magát bármi sajátjal. Egyszersmind hamar rá kellett

jönnie, hogy bár a fotóapparát egésznek mutatja, valójában rész csupán. Valóságos egész a mágia fiktív tárgyiasságában, de amint arról elfordítja a tekintetét, egész volta minősül át nyomban fik-cióvá. Meghasonlása nyomon követhető találmánya sorsának alakulásán. A fényképezőgép ettől kezdve ugyanis két urat szolgál: a döbbenetében magánya elmélyítésén és saját-kozmosz szerkesztésén munkálkodó művészt, és a részek együttműködésébe vetett, önvészélyes bizalom megtestesítőjét: a kommunikátort. A polgárt, aki a fotográfia révén történelmi távlatban hirtelen fölértékelhette a személyiségét, éppen a fénykép ébreszti rá magányosságára, s az abból adódó, szükségsszerű kommunikációra.

Brassai

A művész betagozódik a modern kor alkotói folyamataiba; személye, eszméi, gesztusai és magatartásai követik annak irányzatait és egyéni útkereséseit – hol szolgálva, hol kezdeményezően. A kommunikátor pedig a valóság hatalmának érvényesítésén fáradozik, választva s változtatva 'lőállást', nézőpontot. A fotográfus, aki néhány éve még a fölfedező szent elhivatottságával társzekéren járta be régióját, tudósítandó lakóiról és látványairól; aki megszállott pacifistaként az ütköző felek közé szekerezett, hogy a borzalom képeivel a háború ellen riasszon – nos, ez a polgár kisvártatva haditudósítóvá lett a lövészárkok valamelyike mögött.

A valóság hatalmának kiterjesztésében hovatovább egész iparág lett érdekelt, s a polgár akarva-akaratlan rábízta magát. A fotográfia tovább 'demokratizálódott': a gépek mind kisebbek, kezelhetőbbek lettek; az üveglemez-készítés fokozatosan átadta helyét a papír-eljárásoknak; és végtére megszületett a fotográfiai negatív, aminek köszönhetően elvileg végtelen számú pozitív kép készíthető egyetlen egy főlvtelről. Nem volt hát akadálya az információrobbanásnak, a 'valóság' tömeges megjelenésének a polgár világában. És aminek nincs akadálya, az meg is történik. A fotóra ráharap a nyomtatott sajtó, és a sajtóra a fotográfia. Már nemcsak a valóság hitelesíti a polgár világát: a polgár hitelesíti a valóságot. Az eszme, mely az új rend alapjául szolgált, a kooperáció volt, ami a rész-szerepért cserébe részesedést kínált a javakból és a biztonságot jelentő információból. S mivel a polgár hatalmát az együttműködés képességének mértéke biztosítja (egyszersmind a biztonságát is ugyanő szavatolja), természetesen megnőtt az információ

Bill Brandt

iránti igény, s általa az információ értéke is. Nem véletlen tehát, hogy a fotográfia hatalmi eszközzé vált, és az ma is.

Robert Frank

Ám hogy a világ azért ne legyen ennyire kerek, az objektívbe vetett hit s az iránta táplált bizalom föl-föllángol; a fényképész időről időre erkölcsi megrendelésre is dolgozik. A XX. század nagy szociográfiai hullámai – melyeket részint a fotográfia kezdeményezett, részint segítőkjükké szegődött – azt bizonyítják, hogy ha igaz, miszerint a fotó hatalmi eszközzé lett, akkor az is igaz, hogy lázadó lett. A kémiai kép valóságából annyi még maradt, hogy a konkrét nyomor, az elemi dráma konkrét látványai megrendítsék a biztonságán munkálkodó polgárt.

Josef Koudelka

Ennek a lázadó-polgári mentalitásnak azután – amit a művészi divergancia fotográfiai változatai is erősítettek – lassan bár, de annál eredményesebben kialakult egy autentikus és rendkívül hatásos változata: a metaforikus fotó. August Sander, Alekszandr Rodcsenko, André Kertész, Brassai, Bill Brandt, majd később Robert Frank, Diane Arbus vagy Josef Koudelka riportfotóin – hogy szinte csak találomra említsek néhányat a legnagyobbak közül – a valóság egyszerre jelenik meg a közvetlenség és a közvetettség igényével. Az információ, amit a kép hordoz, kiegészül a konkrét tartalmán túli jelentéssel: metaforává válik.

Robert Capa

Robert Capa legendás fotóját, *A milicista halálát* bizonyára sokan ismerik. Nos, a fegyveres férfi az ég és a föld kozmikus csupaszított pusztaságában zuhan le, felénk és az ég felé hajtva puskáját – de mégsem! A kép kivágot határozottan azt sugallja, hogy valami elemi erő kilöki, kirobantja ebből az ürességből. Hogy miféle más/világba, arra nézve nincsen támpont; hacsak a negatívum tagadása nem az. A bal kéz támasztékot keres, a jobb pedig ellödni készül magától a karabélyt, melynek torkolata az égbolt felé mutat. Ennyi képi pozitívum kell, s ennyi elég is ahhoz, hogy a kép rejtett, egyetlen jelentésben nem, csak azok rétegeiben föltárható tartalmat közvetítsen: benne az áldozathozatal megtréülését a halál aktusában. S ha hozzátesszük, hogy ma már tudott: Capa a jelenetet nem 'elcsípte', hanem megrendezte, kétségtelenné válik a metaforateremtő szándék.

A többletjelentéssel fölruházott valóság, mint a fotográfia autentikus útja: ez a metaforikus fotográfia. Egyéni változata annyi van, ahány jelentős művelője, nagy egyénisége. Ettől annyira változatos és izgalmas, s ezért képes rá, hogy miközben nem mond ellent a fénykép nyelvként való működésének, magát a nyelvet a lírai vers nyelvkezeléséhez hasonlatosan használja. S bár a fotográfia alkalmazása minden területén kivételes, sokszor döbbenetes, néha lét- és ismeretelméleti kérdéseket is indukáló eredményeket hozott a század kultúrájába, legmagasabb csúcsait a metaforikus fotóban érte el; itt, ekkor talált vissza az ős-fényképek mágikus világába.

Látogatásom Márai Sándornál

Szűcs Géza *tárcája*

1 987 tavaszán felolvasó körúton vettem részt az Egyesült Államokban és Kanadában. Nem sokkal azelőtt kellett kényszerűen elhagynom Erdélyt. Ceaușescu és titkosrendőrsége, a securitate Romániájában amiatt nem lehetett maradásom, mert az Ellenpontok néven ismert underground politikai folyóirat szerkesztésében és terjesztésében való részvétele miatt, továbbá folyamatos ellenzéki (akkori terminológia szerint: „disszidens“) jogvédelmi szerepem miatt személyem persona non grata lett az országban. Ha nevemet nem ismerték volna nyugaton, ha személyemet nem védte volna a nemzetközi figyelem, menthetetlenül a börtön nyelt volna el, mint egyébként sokakat. Így megúsztam azzal, hogy el kellett hagynom a hazámat – akkor úgy nézett ki, hogy örökre.

Ez a nimbusz – az ellenálló jogvédő költőé – bizonyos romantikus fénnel övezte a nevemet és éppen megfelelt azoknak a toposzoknak, amelyek elsősorban a nyugati magyar emigráció gondolkodását jellemezték. Képzeletükben az erdélyi szabadságharcot Ceaușescu ellen nyilván egy ifjú költőnek kellett vezetnie, nem vitás, hogy leginkább Petőfi Sándor reinkarnációjának. Miután pedig sem megjelenésem, sem a szabadságharcról való nézeteim nem feleltek meg ennek a neoromantikus eszménynek, sokak azon kezdtek magukban sajnálkozni: milyen kár, hogy ez az ember élve maradt – jóval nagyobb politikai, lélektani és erkölcsi haszon keletkezett volna, ha a politikai rendőség elteszi láb alól, ha égbekiáltó áldozatává válik a zsarnokságnak – bizony, milyen jól fogott volna egy mártír...

Márai Sándortól azonban, amikor tudomására jutott, hogy Kaliforniában tartózkodom, azt az üzenetet kaptam, hogy szívesen találkozna velem. Korábban magam is érdeklődtem, hogy lehetséges volna-e felferkesnem Márait, s hogy igenlő válasz esetére felolvasó körutam kiterjeszthető volna-e San Diegóig. Az utat szervező HHRF révén azonban azt a tájékoztatást kaptam, hogy Márai már évek óta nem fogad senkit, legszorosabb régi barátait kivéve. Ezt politikai-emberi magányával indokolták, s általános mizantropiáján kívül azzal, hogy ráadásul nemrégiben veszítette el feleségét és nevelt fiát is.

Tudomásul vettem, hogy így áll a helyzet, s lemondtam arról, hogy valaha is találkozhatom Máraival. Am San Franciscóban tartott fellépésem után üzenet jött Tátray Gábor műépítész révén, hogy Márai szívesen fogadna, ha felkeresném. Ami azt jelentette, hogy el kellene jutnom San Diegóba. Tátray javasolt is egy lehetőséget: egy Stubnyai Gyula nevű barátja felajánlotta, hogy kocsijával rendelkezésemre áll, és elvisz az íróhoz.

San Diegóban Stubnyaival előbb Tátrayhoz mentünk, egy láthatóan felkapott, jómódú építészhez, a város akkor legelegánsabb negyedében. Ennek – a jólétnek és a luxusnak, mint természetes környezetnek – annyiban van jelentősége, mert tudatom mélyén nyilván ott munkált az „író-fejedelem Márai“ epitheton ornans, illetve közönséges szóvirág. Ez összeadódhatott bennem a mesebeli pálmafás-keres utcák élményével, a Mulholland Drive környékét idéző titokzatos gazdagság tapasztalatával – egy szó, mint száz, valami olyasmire számítottam, hogy Márai egy tengerparti villában lakik (hol máshol lakhat egy fejedelem?), amelynek lépcsői lefutnak az óceán hullámveréséig. Talán túlzás azt mondanom, hogy ilyesmire számítottam, vagy képzeltem – pontosabb volna azt mondani, hogy nem lepett volna meg, vagy még inkább: ezt tartottam volna igazságosnak.

Mert megdöbbenésem óriási volt. Pálmafa ugyan akadt a reménytelenül sivár bérház közelében, de az is annyira poros és annyira mogorva volt, hogy érzékenyebb lelkek talán el is sírták volna magukat a látványától. Hát még az író lakása a ház homályos földszintjén. San Diegóban nagy és erős a fény, s ezért különösen szomorúan hatott ez a penészes világítás, amely a lakás előszobájában keltett teljesen depressziós hatást.

A lakásajtóban megjelenő író is teljesen múzeumi hatást ébresztett, barna házikabátjában. A múzeumon valamilyen teljesen elfelejtett, Isten háta mögötti, senki által nem látogatott helyszínt kell értenünk. Ide invitált be hármunkat – Tátrayt, engem és a velünk nyomuló Stubnyait, aki sofőr-szerepéből előlépve hirtelen átváltozott költővé és előrántott egy verseskötetet, Márai orra alá nyomva.

Márai szemmel láthatóan mehökkent. Nem tudom, Tátray tájékoztatta-e előzetesen a plusz vendégről, vagy kész helyzet elé állította, íme, nem ketten jöttünk, hanem hárman. De az is lehet, Tátray sem tudott Stubnyai szándékáról, hogy részt akar venni a beszélgetésen. Mindegy is – arra azonban jól emlékszem, milyen undorodó arckifejezéssel lapozta át a kötetet Márai, illetve hogy ezt követően milyen ironikus és ellenséges hangon köszönte meg a váratlan ajándékot. Stubnyai teljesen megsemmisült, visszahúzódott egy sarokba, s többé hangját sem lehetett hallani.

Tátray is meglepetéssel érkezett a találkozóra, mármint értékes ajándékkal: nagy alakú, színes, néhány hete készült fotókkal, amelyek Márai szülőházát és a környező épületeket és utcákat ábrázolták. Ugyanis Tátray is kassai volt, mint Márai, talán még gyerekkorukból ismerték egymást és ez volt kapcsolatuk alapja. Alig hinném, hogy még életben van (ha igen, közel kell járnia a százhoz), de ha maradt hagyaték utána, abban bizonyára fontos Márai-dokumentumok találhatók.

Márai, mint aki kártyalapokat számol le az asztalra, úgy vette sorra a színes fotókat negyven-ötven éve nem látott szülőházáról és szomszédságáról. Arcizma sem mozdult. Egyáltalán, teljesen olyan volt, mint a Húsvét-szigeti kőszobrok, amelyeket Aku-aku néven ismerünk.

Tátray elszorodott, nem tudom, mire számított, ismernie kellett Márait. Az író hátradőlt, de valahogyan szálfagyenes maradt közben. Hűvösen rám nézett, majd kimért, egyenletes hangon feltett néhány kérdést. Erdélyről is, de főleg Magyarországról, arról, hogy megindult-e valami ott, s ha igen, nem-e felülről irányítva. Lelkesen, teljes meggyőződéssel állítottam, amit ma már nem mernék, hogy szó sincs róla, teljesen spontán erők működnek. Ha nem is mondtam ki, de annak szellemében beszéltem, hogy „íme itt vagyok éppen én is, engem sem irányított senki, magamtól indultam el arra, amit helyes iránynak gondoltam“. Kelet-Európa jövőjével kapcsolatos szkepszise érezhető volt, ami a későbbiekben alighanem hatott az én lelkesültségemre is.

Meglepett, mennyire tájékozatlan, ami a kortárs magyar irodalmat illeti. Egyetlen szerzőre kérdezett rá: hogy mi a véleményem (vagy: mit gondolnak, mit beszélnek az irodalmi életben) Simonyi Imre gyulai költőről. Esterházy Péter nevére, ha nem kapta is föl a fejét, de rákérdezett: abból a családból? Látszott, hogy először hallja ezt a nevet. Kérdéseiből ítélve, valamikor 1960–70 között szakadhatott el számára a magyar valóság filmje.

Én is feltettem néhány kérdést neki, Hamvas Bélával, Babits Mihállyal, Faludy Györggyel, Wass Alberttel, Szentkuthyval, Szerb Antallal, Hunyady Sándorral való viszonyáról faggattam, egyikre sem adott világos választ, és mintha ironia csillant volna meg a szemében a nevek hallatán. De ami legjobban érdekelt, azzal a kérdéssel nem mertem előhozakodni. Vagyis, hogy őneki, aki anyanyelvi szinten beszélt, sőt írta a németet, őneki, aki a két háború közt a legrangosabb német lapokba írt, őneki, akinek családja német nevet viselt, őneki, aki igazi, művelt európai polgár volt: nem fordult-e meg a fejében, amikor elhagyta Magyarországot, hogy német író legyen? Még a Szabad Európa Rádióval kialakult kapcsolata is Münchenhez kötötte – akkor vajon miért nem ott kereste jövőendő élete helyszínét? Talán nem éppen Münchenben, de akár Regensburgban, akár Salzburgban vagy Bécsben, de Zürichben vagy Bázelen is, szóval a legpolgáribb német nyelvű városokban, az európai kultúra fővárosaiban, a semlegesség világfővárosaiban első perctől kezdve otthon érezhette volna magát. Emigráns akart-e lenni, magyar író akart-e maradni (netán: emigráns magyar író), vagy valamilyen más oka volt arra, hogy hazátlanként és nyelvi száműzetésben akarja hátralevő éveit leélni?

Stubnyai készített néhány fotót kettőnkéről, ezeket sokáig magamnál hordoztam, végül elnyelődtek életem ezt követő viszontagságai során. (Stubnyainál vagy örököseinél azonban lehet, hogy megvannak a fotók, s talán a Tátray családnál is.) Sikerült viszont mindmáig épségben megőriznem Rómában történt valami című regényének azt a példányát,

amelyet tőle kaptam személyes ajánlásával. A könyv borítójának első fülét, némi keresgélés után, behajtottam a 16–17. oldalak közé.

Nem hittem, hogy véletlenül tette. Az autóban visszafele átolvastam mindkét oldalt. A 17. oldalon két rabszolga beszélgetése érdekes fordulatot vesz: egyikük arról beszél, lehet, hogy ura fel fogja szabadítani. A másik izgatottan rákérdez: Akkor szabad leszel? A precíz, komoly válasz így hangzik: „Nem. Akkor olyan ember leszek, akit felszabadítottak“.

Máig azt gondolom, ezzel a párbeszéddel mint üzenettel megint csak azt a meggyőződését kívánta illusztrálni, hogy az ajándékba kapott szabadság értéke nem azonos a kivívott szabadságával. E regényében egyébként Márai prózájának egyik csúcsát vélem látni, és teljesen érthetetlennek tartom, hogy miért maradt ennyire ismeretlen, miért értelmezték ilyen kevésbé, miért nem fordították le sok nyelvre és jelentős példányszámban.

Néhány héttel később olyasmit tettem, amiről gyanítom, hogy Márai rossz néven vehette. Nem voltam képes ugyanis felháborodásomat visszafogni, és egy keserű jegyzetet publikáltam az egyik újságban, a müncheni Nemzetőrben arról, hogy a magyar nemzet közömbösen tűri, hogy legnagyobb írója nyomorog. Bár nem részleteztem a dohos falak látványát és az egész lakás nyomorúságos kinézetét, meg azt, hogy szegénykonyháról küldött ebéddel kell beérnie – egyszerűen, noha nem törtem meg ezzel az író intim szféráját, és nem szolgáltatam ki közsajnálkozásnak, nyilvános részvétnek, amit megalázónak érezhetett volna –, ma már biztosra veszem, hogy aligha örülhetett ennek a jegyzetnek. Amelyre nemsokára egy Stirling György nevű újságíró írt polemikus választ: szerinte Márai egyáltalán nem nyomorog. Mint megtudtam, ezt a Stirlinget a torontói Vörösváry István, Márai akkori kiadója biztatta fel, hogy válaszoljon nekem – ugyanis Vörösvárynak rossz volt a lelkiismerete, amiért aprópénzzel szokta kifizetni Márait művei kiadási jogáért.

Nekem viszont eszembe sem jutott a kiadót hibáztatni. Pontosán tudtam: a magyar emigráció nem képes értékükön megfizetni az íróit, de még eltartani sem. (Ma ugyanezt gondolom az egész nemzet viszonylatában.) Ám hogy Márai idegen nyelvekre fordított művei életében miért nem hozták meg a sikert neki, csak halála után – s hogy akkor hogyhogy meghozták – olyan kérdések ezek, amelyekre azóta sem tudom a választ.

Köszönöm Amedeo diFrancesco barátomnak, hogy 1987-es látogatásom iránti érdeklődésével felidézttette velem annak a napnak az élményeit.

Minapi érdeklődésemre Hámos László, 1987-es amerikai körutam szervezője, a HHRF vezetője, azt a tájékoztatást adta, hogy évek óta már sem Stubner Gyula (ez volt Stubnyai polgári neve), sem Tátray Gábor nem ad többé életjelt magáról, a küldeményekre nem válaszolnak, telefonon sem érhetőek el.

Mennyit ér a Nobel-díj, ha irodalmi?

Gömöri György *tárcája*

Nem pénzben, mert abban elég sokat, pontosan nyolcmillió svéd koronát. De mennyit ér presztízsből? Ezt a kérdést nemrég egy angol kritikus vetette fel, hiszen noha Kínában nagyon népszerű az idei nyertes Mo Yan, ritka az európai olvasó, aki egy művét ismeri, vagy akár a nevét hallotta. Vagyis az a tény, hogy ma – feltehetőleg Kína megnövekedett ereje miatt – egy ilyen (nekünk) „majdnem ismeretlen” író kaphat irodalmi Nobel-díjat, levon-e egyáltalán a díj presztízsből?

Erre a kérdésre legelőbb csak óvatos válasz adható. Az biztos, hogy a díj odaítélése mögött (különösen a második világháború befejezése óta) igen gyakran politikai megfontolások húzódtak. Borisz Paszternákról már jóval korábban lehetett tudni, hogy nagy költő, Nobel-díját mégis a Doktor Zsivágó külföldi megjelenése után kapta. Vagyis megkapta, de a szovjet hatóságok nem engedték, hogy a díjat átvegye. Bizonyos értelemben erre volt „engesztelő” válasz az oroszoknak Solohov jutalmazása, noha a Csendes Don szerzője évtizedeken át semmi érdemlegeset nem alkotott. Az is nyilvánvaló, hogy 1970-ben Szolzsenyicin Nobel-díját, majd 1987-ben a Szovjet-unióból kiebrudalt és Amerikában letelepedett Joszif Brodskij kitüntetését is erősen befolyásolták a politikai körülmények.

Voltak aztán bizarr ügyek is a Nobel-bizottság választását illetően. Véletlenül éppen Stockholmban jártam valamelyik szeptemberben, és ott hallottam, hogy a lengyel emigráns, Witold Gombrowicz esélyes a díjra. Hiába örültem a hírnek, mert a díjat abban az évben Sartre kapta meg, aki azt – már nem tudom milyen megfontolások alapján – visszautasította, lehet, hogy azért, mert a díj alapítója szerint háborús bűnös volt. Emlékezzünk, ugye, a hajdani diákdal kezdősoraira: „Nóbel Alfréd (még kétszer megismételve) svéd kémikus,-kus,-kus / feltalálta a dinamitot,-tot,-tot“. Ugyanakkor Gombrowicz hatása az európai irodalomra, köztük a magyarra, alighanem nagyobb, mint Jean-Paul Sartre-é, akinek nimbusza igencsak megkopott az elmúlt pár évtizedben.

Az, hogy az európai kultúrában eddig kevésbé ismerték Mo Yant, tehát nem elég jó érv a díj odaítélése ellen. Mint ahogy annak idején az sem volt jó érv Kertész Imre Nobel-díja ellen, hogy szülőföldjén „alig ismerik“. Azóta a Sorstalanság szerzőjét a világ minden nyelvére fordítják, fő művét megfilmesítették és függetlenül attól, hogy néha mit mond magáról, magyar íróként tartják számon. A nemrég elhunyt, szintén Nobel-díjas lengyel Wislawa Szymborskát is inkább a műveltebb olvasóközönség kedvelte hazájában, magyarra fordított kötete lényegében visszhangtalan maradt, de mivel angolra a költőnőt jól fordították, olyan lelkes olvasói akadtak (ezt utóbbinak egy nyilatkozatából tudom), mint például Woody Allen. Az „ismertség“ tehát relatív fogalom, annál is inkább, mert a költőket általában kevésbé ismerik országukon kívül, mint a jól fordítható prózaírókat.

Most azt ajánlom, szögezzük szemünket máris a jövő évi díjra, aminek érdekében néhányan máris elkezdtünk lobbizni. Annak ugyanis (ez nyílt titok) fő esélyese a most hetvenéves Nádas Péter. Már első nagy regénye, az Emlékiratok könyve idején fel lehetett ismerni benne a kivételes tehetségű prózaírót, de hogy Nobel-várományos lehet, azt a nemrégben angolul is megjelent Párhuzamos történetek nyomatékosan megerősítette. Aki kezdő Nádas-olvasó, annak az újra kiadott Évkönyvet ajánlanám első lépésként, mert tudom, a nagyregényekhez nem mindenkinek van ideje és türelme. Hogy Nádas nincs benne az új Nemzeti Tantervben? Az a tanterv baja, nem a Nádasé. Rövid távon a politika még elfedheti a valóságos értékeket, de hosszú távon megszégyenülnek minden idők percmemberkéi és kurzuslovagjai.

Mesém

Hudy Árpád *tárcája*

Hol voltam, hol nem voltam. Mint a rosta lika. Egyszer csak azt gondoltam, elindulok szerencsét próbálni. Vettem a tarisznyát, tettem bele hamvába holt pogácsát a sarki szupermarketből, leakasztottam a szögről a nagyapám régi, rozsdás karóráját, és bementem az istállóba, amelyben egy fél lóerős paripa állt a falnak támasztva. Mit mondjak, Rosinante hozzá képest egy Kincsem volt. Gyorsan megettettem parázssal, de mire az állatorvos kijött, már csak annyit tudott tenni, hogy feljelentett az állatvédőknél. Gyalog vágtam hát az útnak, mint a mesében.

Mentem, mendegéltem, egyszer csak egy útelágazáshoz értem. Ahogy ott tanakodok, arra lovagol hófehér, hétfejű sárkányon egy gyönyörű királylány. Hát a napba lehet nézni, de rontja a szemet! Odasúgja nekem a rusnya szörnyeteg, kórusban a rengeteg fejével: „Szabadíts meg, te szegényember, ettől a némbertől, hálából neked adom a fele királyságát!” De én csak tanakodtam tovább. Erre könyörgőre fogta a dolgot: „Odaadom a másik felét is, és még európai parlamenti képviselővé is megteszlek!” No, ennek fele sem tréfa, mondom magamnak, és utánuk eredtem lóhalálába, ahogy csak a két lábam bírta.

Nemsokára egy nagy, sötétlő erdőbe jutottam, kábé az emberélet útjának felén. A félelmetes rengetegben egy csúf vénséget pillantottam meg az évszázados zuzmók között, rőzsével a hátán. „Helló, öreganyám!” – köszöntöttem illemtudóan. „Öreganyád a rosseb, én szépségkirálynő vagyok, tizenennyolc éves, és farsangi bálba megyek a szomszéd faluba, te idióta” – válaszolta a boszorka. „Hát te mit keresel itt, ahol a madár se jár, csak repül?” Mondom neki, hogy szerencsét próbálok. „No, akkor egyet se búsulj, gyere velem – válaszolja a szépséges banya –, mert a szomszéd köztársasági elnök éppen

meghirdetett egy disznópásztori állást, uniós támogatással. És én vagyok a lánya!“ – kacsintott rám kacéran két csinos bibircsók közül.

Mentem én, hogyne mentem volna, hiszen mindig is erről álmodoztam! Közben meg mind fürkésztem az utat, mikor látok már egy bajba jutott hangyát vagy éhes rókát, hogy segítek nekik, mert az ilyen befektetés mindig megtérül. De csak egy zöld mókussal találkoztam, aki togói pingvinárváknak gyűjtött frakkra. Nem adtam neki semmit. „Jól tetted“ – mondta kísérőm, és én megnyugodtam, hogy most már jöttem is van a közelgő erőpróbák előtt.

Szükség is volt rá, mert a disznópásztori állásra annyian pályáztak, mint a pelyva az égen. Bár a döntőbe csak mi, protekció sok jutottunk be, így is napokig vizsgáztunk. Három kemény próbát kellett kiállnunk, de már nem emlékszem rájuk. Ha el nem felejtettem volna őket, a mesém is tovább tartott volna.

Juhos László alkotása

Próbanap

Laik Eszter tárcája

Amikor először hallottam a próbanapról, azt gondoltam, valami egyedi mánia. Aki elmesélte, váltig bizonygatta, hogy manapság ez természetes: ő a munkakeresése során harmadszorra teljesít „próbaszolgáltatást” vele versenyző jelöltekkel együtt különféle irodákban, ahová nem vezető pozíciójú agytrösztöt keresnek, hanem egyszerű ügyintézőt. Amikor másodjára hallottam erről, meginogtam világképem bizonyosságában, mint Gulliver az óriások földjén, harmadszorra pedig már csak széttártam a kezem.

A próbanapon a leendő munkaadó a lehetséges jelöltet dolgoztatja (fizetség nélkül), hogy lássa, vajon alkalmas-e a feladatra. A lehetséges jelölt addigra többnyire végigment már azon a procedúrán, amelyet a kiválasztáshoz az amerikai „hr“-módszerből idehaza kritikátlanul átvettek, kezdetben a multik, aztán már a kisebb cégek is. Ilyenkor egy teljességgel dehumanizált, futószalagszerű szelekció alkalmával „interjúkon”, kérdőíveken, ad absurdum helyzetgyakorlatokon kell átessenie az egzisztenciális szorongástól kínló jelölteknek, akik közül kiválasztják a legalkalmasabb néhányat. Kafkai világ. Ennek a folyamatnak a végén, ha a delikvensben a darálóból kijövet még maradt valami egyéniség, ráadásként ott van a próbanap, amikor „élesben” is bizonyítani kell az alkalmasságot, nem csak egyszer, néha két-három alkalommal is. (Arról most ne is beszéljünk, hogy ha egy munkaadó tíz jelölttel két napot dolgoztat le így, máris megspórolt egyhavi munkabért. Nem zárnám ki ezt a szempontot sem.)

De más miatt borzongtam meg a próbanap fogalmától. Annak, aki ezt kitalálta, valami fiskális profizmus álarcában, valójában fogalma sincs az élet leglényegéről. Amit ugyan még senkinek nem sikerült egy szóban megragadni, de hogy a *megismerés* a sava-borsa, az bizonyos. Vagyis, hogy a következtetések levonásához nem spórolhatjuk meg a tapasztalatokat: jót, rosszat, vegyeset. A megismerésből fakad minden: a szeretet, a csalódás, a ragaszkodás, az elutasítás, a kudarc és a siker. Aki azt gondolja, megspórolhatja a rácsodálkozásokat és az arculcsapásokat, az alapanyagokat akarja megspórolni a főzéskor. Talán

nincs izgalmasabb folyamat annál, mint újra és újra felismerni: kire számíthatok és kire nem. Ahogy a barátok esetében sincs ez másként. Hogy erre nincs pénz és idő? Tévedés. Aki egyetlen nap alapján akarja eldönteni, jó lesz-e számára az „emberanyag“, nem munkatársat keres, hanem igavonót: izmos, ép fogú, terhelhető rabszolgát, aki lehetőleg hamar kitermeli az árát.

Ha a próbanap járható és megtérülő út lenne a melléfogások elkerüléséhez, biztos vagyok benne, hogy a teremtés már feltalálta volna más esetekre is. Talán nem véletlen, hogy nem kapunk esélyt anyánk méhében, ugyan nézzünk már szíjjel idekint, mielőtt betesszük a lábunkat e világba, s próbálhasson ki az élet is minket, megfelelő-e a súlyunk vagy csak tehernek lógunk majd az emberiség nyakán. Alaposan mellé lehetne fogni. Hogy ne menjek messze: az én anyám, például, nem biztos, hogy úgy döntött volna, megszületik, ha csak úgy próbaképpen abban a bizonyos pincében találja magát az anyja karjában a házuk alatt, miközben odakint hullanak a bombák, és szovjet katonák járnak házról házra. De ha a magam lényegesen könnyebb életére nézek vissza, akkor is jócskán találnék olyan napokat, amelyek után valahogy nem jött volna meg a kedvem ehhez az egészhez. És fordítva is igaz. Ha a próbanapunk különleges szépségű pillanatokra esne (ilyenek is vannak, hál'istennek!), ugyancsak könnyű lenne elhamarkodott következtetéseket levonni.

A próbanapot kiagyáló munkáltató és követői jó esetben életük végén rájönnek a tévedésükre, és arra, hogy minden napunk próbanap. Nincs előre lejátszható forgatókönyv, nincs jövőbe látó gömböcske, ha mégoly precízen dolgozzák is ki a jóslás szempontjait. Ha döntünk, kockáztatunk. Aki okosan tud dönteni, nem csak a jól és gyorsan észrevehető dolgokat veszi szemügyre, és még azzal is számol, hogy rosszul dönt. Épp ezzel nyer mindenki előtt.

A bolond diófakertész

Boldog Zoltán *tárcája*

Bolond Csárli nagy karriert futott be a faluban. Úgy lett egy csapásra milliomos, mint ahogy Tom Hanks abban a filmben, magyarázta Béci. Mint Forrest Gump, helyesbített Kovács doktor, aki tudta, hogy Bécinek ezt hiába mondja, de mégiscsak magáénak érezte a presszó tudósának szerepét. Béci annak idején benne volt abban a csapatban, amely Isaurának, a rabszolganőnek gyűjtött adományokat, utána meg a Dallas-beli Bobby feltámadásáért is számtalan levelet tett föl a postán. Azóta is élete egyik nagy sikerének tartja, hogy a jólelkű Ewing feltámadt, bár azóta a sokszorosára nőtt csatornakinálat miatt nem tudja követni a rengeteg sorozatbeli drámát. Kicsi hozzá a lelke, mindig ezt panaszolja. Meg is szakadna, mint egykor Tom Hanksért, aki egyszer a repülőtéren ragadt, máskor pedig gyerekkorában cikizték, hogy „Fuss, Forrest, fuss“! Kovács doktor elmosolyodott, és csak annyit sügött Bécinek: ez a Csárli a mi Forrest Gumpunk!

A bolond srác évtizedekkel ezelőtt még dinnyecsöszként tartotta fenn a szüleitől örökölt házat, a földeken inkább a kutyákkal beszélgetett, mint az emberrel. Egész hónapokat töltött kint a palántázástól egészen a szántásig, miközben a hagyaték részeként ő is néhány hektár területhez jutott. Csárli nem értett a földműveléshez, kétszer próbálkozott napraforgóval, mert látta, a presszóban rendesen fogy a tökmag meg a szotyí. Szeretett volna betörni a nassiparba. De a vetőgép sofőrje szerint mindkétszer kiettek a vadak a magokat a földből. Alapos állatok lehettek, jegyezte meg akkor Kovács doktor Csárli segítségére sietve, hiszen szépen sorban haladtak, és még mutatóban sem hagytak meg egy-egy szálát. Csárli szerencsére a szeretetre méltó bolondok közé tartozott, aki akkor sem tudott haragudni, ha valaki megfúrta nassipari tervét. Így aztán elhatározta, hogy olyan növényvel ülteti be a földjét, amely nem függ a presszó szotyífogasztásától, sem pedig a vadak kifinomult ízlésétől. Így esett a választása a dióra.

Dió, hát te megbolondultál, Csárli, üvöltött fel néhány évtizeddel ezelőtt Kovács doktor a Néphangulat Presszóban, de a fiú sértődés nélkül bazsalygott tovább az olcsó lőre felett. Azok a jó kis zserbók, bejglík, metéltek, darázs-fészek, torták, aranygaluskák és grillázsok, felelt Csárli az ellenvetésekre, azok a jó kis diós csokoládék, majd

azok szomjazzák a termést. Betörünk a nassiparba, doktor úr, betörünk, mosolygott sejtelmesen szakadt munkásruhájában.

Csárli évtizedeken át nyári munkából tartotta fenn magát. Márciusban vetették el a magokat, áprilisban a fólia alatt már serkentek a palánták, májusban ültetés, utána indulás ki a földekre, majd a szedés ideje alatt a csósz is segített dinnyét pakolni. Októbertől februárig kellett kihúznia a nyáron összeszedett keresetéből, de téli tüzelőnek összegyűjtötte a kukoricacsutkát a határból, és a dinnyéhez használt fólia is jól égett a felújított kemencében. Téltre meg bevezette az internetet, és azon böngészett a kemence melegénél. Évről évre összegyűjtötte a csokiüzemek, nagyobb cukrászdák és pékségek címét és a leghíresebb asztalosokét. Erről, persze, nem beszélt senkinek, érezte, hogy Kovács doktor is kinevetné, Béci előtt is sokszor kérdezte gúnyosan: Na, mi újság a dióval?

A fák néhány év alatt elkezdtek teremni, a nyári csószkodések után Csárli útja saját földjére vezetett, ahol zsákokba szedte a diót. Majd ősszel kiszárította, decembertől februárig törögette az előszobában, miközben a rádió a gazdasági válságtól volt hangos. Csárlinál viszont éppen akkor indult be a konjunktúra. Hiszen az ember akkor nassol igazán, amikor ideges, állapította meg néhány évvel később Kovács doktor, akkor jön elő neki az orális fixációja, amit a törlesztőrészletek csak tovább növelnek. A magyart megnyugtatja a nassolás, mert mindig is a csámcsogás érdekelte, az, hogy legyen mit a pofájába tömni, és akkor az elveket elnyomják az ízek, vázolta fel a presszó esze gondolatmenetét. Így eshetett meg, hogy a mi Forrest Gumpunk egy évtized alatt betört a kényszerzabálhatnékban szenvedő magyar élelmiszeriparba.

A városba küldött dióbelet mind egy szemig megvették tőle. Sőt egyre többet követeltek. Csárli elhívta néha Bécit is, és egész nap törtek és törtek. Így ment ez éveken keresztül, de az egykori dinnye-csósz, az újdonsült dióbélcsászárón nem látszott meg a jó mód. Pénzét gondosan félretette. Azt is észrevették a falubeliek, hogy újabban nyugati autók fordulnak meg a fiúnál, és mázsaszámra viszik tőle a fát. Később Csárli feltűnt a képernyőn is, és a Néphangulat Presszóban Béci és a doktor együtt hallgatták, miket mond az ő Forrest Gumpjuk a tévében. Talán még bankvezér is lehet belőle, jegyezte meg valaki a presszó látogatói közül. Vagy gazdasági miniszter, kontrázott rá egy másik.

Csárli azonban sohasem kérkedett a sikerrel. Miért ilyen szerény, kérdezték tőle többen. Neki a nagy dolgokhoz elég kicsi a lelke, kisebb is talán, mint egy dióbél, válaszolta. Mindössze annyi kérése volt a presszóbeliekhez, hogy amikor azt a filmbéli mondatot kiabálják utána, nem lehetne-e inkább azt mondani: „Fuss, Karcsi, fuss“. Mert elvégre ő mégsem Forrest Gump.

Balázs Imre József költővel, kritikussal, a *Korunk* főszerkesztőjével beszélgettünk román és magyar kortárs irodalmi kapcsolatokról, generációváltásról, fizetett netes tartalmakról, párizsi útiról és új irodalomtörténeti könyvről.

„Meg kellene nyerni olyanokat, akik egyáltalán nem olvasnak“

– Az 1968 óta működő *Echinox*, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem irodalmi-kulturális folyóirata 2012 tavaszán jelentette meg a Kétnyelvű irodalmi antológia című különszámát, amelyben hét magyar alkotó szövege magyar és román fordításban olvasható. A lapszám bevezető írásában azt mondod: az életkori sajátosság, emlékek, szövegemlékek kötik össze a szerzőket. Ők a „másfajta nyolcvanasok“. Kifejtenéd ezt bővebben, körvonalazódóban van egy új irodalmi generáció?

– Az antológiában szereplő nevek (Jancsó Noémi, László Szabolcs, Váradi Nagy Pál, Láng Orsolya, Potozky László, Takács István és Vízi Tünde) kiválasztásánál az elsődleges szempont az volt, hogy még kötettel nem rendelkező szerzők kerüljenek bele. Körülbelül fél éve állt össze az anyag, sokuknak akkor még nem volt publikálva saját könyvük. Az *Echinox* szerkesztői, Serestély Zalán és Kulcsár Árpád válogatták össze a szövegeiket. Vannak köztük olyanok, mint Váradi Nagy Pál, Láng Orsolya vagy Potozky László, akik már régóta közölnek különböző folyóiratokban, és vannak olyanok, akiket a szerkesztők fedeztek fel, például Vízi Tündét, ő korábban nem jelentetett meg szépirodalmi szövegeket. Ehhez társult még Jancsó Noémi tragikusan lezárult életművének néhány darabja.

Végigolvasva a szövegeket, hogy bevezetőt írjak hozzájuk, elgondolkodtam azon, hogy tulajdonképpen ők az utolsók, akik még a nyolcvanas években születtek, és pályájuk elején állnak. Elkövetkezett annak a generációnak a színre lépése az irodalomban is, akiknek nem

lehetnek saját emlékei a kommunista időszakról. Azt próbáltam megnézni, hogyan gondolkodnak erről a korszakról.

– *Rendhagyó dolog, hogy a fiatal román szerzők is el tudják olvasni a magyar alkotók írásait. Miként látod, hogyan viszonyulnak a románok a mai magyar irodalomhoz? Vannak közös vonások a magyar és a román kortársak műveiben?*

– Ez változó. De önmagában attól, hogy le van fordítva egy magyar író, a román olvasó biztos nem fog lecsapni a könyvre. Kell még valami, ami felkelti az érdeklődésüket. Bartis Attila vagy Dragomán György esetében, akiknek a román nyelvre fordított regényei sikeresek voltak, nyilván adott a közös élményanyag vagy a helyszín. Poétikailag talán lehet arról beszélni az *Echinox*-szám esetében, hogy igen közel állnak a szövegek ahhoz is, ami a kortárs román irodalomban megtalálható. A lapszámbemutató utáni beszélgetésből az derült ki, hogy tényleg felfigyeltek a magyar szerzők írásaira.

– *2008 óta vagy a Korunk főszerkesztője, korábban pedig a vers- és kritikarovat felelőse voltál. Azt mondd egy korábbi interjúdban: luxustermékké válik a folyóirat, egyfajta státusszimbólum lesz idővel az irodalmi, kulturális lap vásárlása. Ezek a fiatalok internetes jelenlétben próbálnak gondolkodni, blogokat hoznak létre, ott igyekeznek érvényesülni. Talán ők is érzik a nyomtatott kiadványok luxusjellegét?*

– Meg kell találni a nyomtatott folyóiratnak azt a funkcióját, amelyet az internet nem tud megvalósítani. Nagyon sok dolgot a virtuális forma valóban jobban kivitelez, mint a print sajtótermék, de kevésbé képes a nyomtatott lap szépségét, profizmusát megteremteni. Azt az élményt, amit egy szép képzőművészeti album lapozgatása jelent, a netes termékekkel nem lehet fölülmúlni.

Ha egy fiatal író társaság szeretne indulni, egy jól kigondolt Facebook-akcióval nagyobbat tud dobantani, mintha egy nyomtatott folyóiratot akarna hosszú előkészületekkel létrehozni. Az előző évek magyarországi írócsoportjai ezt a részét használták ki a világhálónak. Együtt megmutatkozni, reflektálni jelenségekre műhelyformában, a felkerülő szövegekre gyorsan reagálni egy szűkebb csoporton belül kollegiálisan, de ugyanakkor kritikai meglátásokkal nagyon hasznos dolog, és sokat lehet fejlődni általa. Azt a teret, amelyet Kolozsváron a Bretter György Irodalmi Kör változó rendszerességgel, fénykorában heti alkalmakkal meg tudott valósítani, ma az interneten is meg lehet teremteni, és még a távolság sem akadály. A műhelylehetőségben, a térbeli korlátok legyőzésében, a gyorsaságban és az olcsóságban látom azt, amivel az internet az irodalom segítségére lehet.

– Egyetemi oktató is vagy, modern magyar irodalmat, erdélyi irodalmat és az irodalmár szakma elméletét és gyakorlatát tanítod többek között. Amikor a diákjaidat arról kérdezed, milyen folyóiratokat szoktak olvasni, gyakran a Litera.hu-t említik a Látóval, a Helikonnal, a Székelyfölddel szemben.

– Amikor az érdekel, hogy mi történik Budapesten, Szegeden vagy Pécsen, akkor a legegyszerűbb mégiscsak az, hogy megnézem ezeket az internetes portálokat. Vannak jól szerkesztett netes irodalmi portálok, nem sok, kettő-három jelenleg, de valószínűleg a számuk nőni fog. Havonta megnézni a Látót vagy a Helikonnak a két lapszámát szintén nagyon fontos. Azt a szakmai szűrőt képviselik, amelyik rá tudja irányítani a figyelmet egy jelenségre; értelmeznek, kialakítanak egy strukturált, koherens képet a kultúráról. Szerintem ezt tudják jól azok a folyóirat-szerkesztőségek, amelyek most már több évtizedes múltra néznek vissza, és ezért van továbbra is hatalmas szükség rájuk.

– Mi a véleményed a fizetett internetes irodalmi tartalmakról, amit például az Élet és Irodalom is bevezetett?

– Valószínűleg a válság miatt van mindez. Amikor már bizonyos cégeknek a léte forog veszélyben, felmerül, hogy vagy megszűnnek, vagy pedig megpróbálnak plusz bevételi forrást szerezni, akár az olvasottság kárára is. Evidens számomra, hogy most jóval kevesebben olvassák az Élet és Irodalom cikkeit, mint ezelőtt egy évvel. Meg tudom érteni a lépésüket, de ez is egy réteggkultúrába tolja a lapot. Nem mindenki engedheti meg magának, hogy fizessen a tartalmakért. Ennek ellenére több lap is kísérletezik ezzel. Nemrég a székelyföldi újságokra kattintottam, amelyeket korábban ingyenesen el lehetett érni, és most a Székelyhon.ro-n is azt láttam, hogy „ez a tartalom csak előfizetőinknek érhető el”. Úgy látszik, hogy elérkezettnek látják azt a pillanatot, amikor már elég embernek van bankkártyája és elegendően olvassák őket az interneten, hogy megpróbálkozzanak a fizetett tartalommal.

– A Korunk is lépést tart a technikával, hiszen vissza lehet keresni az internetes változaton még a nagyon régi lapszámokat is. Tervezték-e bővítést a folyóirat online részét tekintve?

– Történtek is ilyen irányú próbálkozások. Vannak Kolozsvárott olyan jelentős kulturális események, amelyek az adott héten mindenkit foglalkoztatnak, mint a Transilvania Nemzetközi Filmfesztivál (TIFF). Erre akkreditáltatjuk magunkat, így elmehet egy szerkesztő megnézni a filmeket, és ha már ott van, miért ne írna akár minden este arról, hogy mit látott. Ha kizárólag a nyomtatott lapban szeretnénk

közölni ilyen reflexiót, az csak két-három hónappal később jelenhetne meg, amikor már valószínűleg nem sok embert érdekelne. Vannak olyan lehetőségek az internetben, amelyeket ilyen formában kihasználunk. A probléma itt is a nagyobb költségvetési keret hiánya.

Nem nagy erőfeszítés megírni négyezer karaktert egy aznapi filmélményről, és valószínűleg számos olvasót fog vonzani. Vannak és voltak olyan elemei a honlapnak, amelyek online jelentek meg, mint a könyveinkről szóló rész vagy a galériával kapcsolatos információk, de emléhtetném a beharangozókat vagy a fotóanyagot is. Ezek felbukkanása időben nagyjából egybeesik azzal, hogy főszerkesztő lettem a lapnál, de már korábban is voltak ilyen próbálkozások.

– Könyvkiadással, képzőművészeti tárlatokkal, irodalmi rendezvényekkel foglalkozó intézmény vagytok. Azt mondd korábbi interjúkban, hogy nagyon fontos az eseményjelleg, illetve a személyesség. Ezzel az írói estekre, a kiállításokra gondoltál?

– Az, hogy megjelenik egy folyóiratnak hónapról hónapra egy lapszáma, önmagában egyre kevésbé esemény. Lehet, hogy amikor ingerszegényebb környezetben éltek az emberek, akkor akár még az lehetett. Ki kell találni olyan dolgokat, amelyek ráirányítják a figyelmet szövegekre vagy az intézményekre. Az írókkal való találkozás is kicsit ilyen. Amikor eljön az illető alkotó és felolvassa a szövegét, láthatja őt a közönség szemtől szembe. Az utóbbi két-három évben a *Korunk*nak az egyik legsikeresebb akciója az élő rendezvények szervezése volt, s az ilyen esteken elhangzottak igényességükben felvették a versenyt bármilyen nyomtatott publikációval. A személyességet ilyen szempontból nagyon fontosnak tartom.

– De mire jó tulajdonképpen a személyesség – egy alkotói életút megismerésére?

– Amikor mi egyetemisták voltunk, akkor azt hallottuk az órákon, hogy a szerző személye nem fontos. Nyilván egy leegyszerűsítő gyakorlat ellenében született ez az elképzelés: például, hogy Petőfi Sándor verseit végre ne az életútja alapján értelmezzék, vagy hogy ne az öngyilkos József Attila felé vezető utat lássuk a költő műveiben. Indokolt, hogy a szerző életútja és a művek kapcsolatától kicsit tudjunk elvonatkoztatni. De itt már rég nem arról van szó, hogy túl sokan olvassák, mondjuk, Orbán János Dénes verseit az életút felől, inkább az a probléma, hogy meg kellene nyerni olyanokat, akik egyáltalán nem olvasnak. Ennél a mozzanatnál nagyon fontos, hogy az élő ember hitelességet, rezonanciát ad a szavaknak, amelyekhez könnyebben lehet kapcsolódni, mint a betűkhöz egy lapon. Meghódítani vagy visszanyerni olvasókat, eljutni azokhoz, akik közömbösek: ez a

legnagyobb fontossága ezeknek az eseményeknek. A másik szempont, amelyről Horkay Hörcher Ferenc is beszélt egy Bretter Körön: tulajdonképpen az az igazi jó író, aki úgy „egyben van”. Tehát nincs hamis abban, amit ír, és abban sem, amit mond. Persze ez nem azt jelenti, hogy az életrajzához kell kötődnie minden művének, inkább az alkatahoz kell passzolnia, vagy egyáltalán: össze kell állnia valahogyan.

– *Írói estjeitek eddigi meghívottjai közül kiket emelnél ki?*

– Voltak olyan szerzők, akiknek a műveit a kolozsvári közönség már azelőtt ismerte, hogy személyesen hallhatták volna őket, mint Parti Nagy Lajos vagy Nádas Péter. Varró Dánielnek részben a kolozsvári színházban bemutatott *Túl a Maszat-hegyen* darabja miatt is nagy olvasótábora volt. Az egyetemi órákon is mindig szóba kerülnek akár Selyem Zsuzsa óráin, akár a saját előadásaimon az említett szerzők nevei. Voltak olyan estek is, amelyek azt a funkciót töltötték be, hogy felhívják a figyelmet a Kolozsváron kevésbé ismert írókra. Ilyen volt Szilasi László íróként való bemutatkozása (akit itt inkább irodalomtörténészként ismernek) vagy a szűkebb körű, de elszánt olvasótáborral rendelkező Oravecz Imre estje is. A sorozatjelleg hozzájárult ezeknek a rendezvényeknek a sikeréhez. Határozottan mondhatom, hogy nem volt olyan rendezvény, ami kudarc lett volna a nézőközönség számát tekintve. Nádas Pétert nem láthatták korábban Kolozsváron felolvasni az emberek, ahogy például Szabó T. Annának sem volt szerzői estje a szülővárosában.

Idén volt egy kényszerszünet ebben a sorozatban, ami részben annak tulajdonítható, hogy az estek állandó moderátora, vagyis én két-két hónapig távol voltam Kolozsvártól tavasszal is és ősszel is – Párizsban, illetve Budapesten. A tervek között Ilma Rakusa Svájcban élő magyar származású írónőnek és Esterházy Péternek a régóta tervezett, többször már majdnem megszervezett fellépése szerepel többek között.

– *Költő, műfordító, irodalomkritikus, egyetemi tanár vagy. Mindenik szakma, hivatás egyaránt örömet okoz neked. Azt mondd, hogy olyasféleképpen működsz, mint a Korunk nyomtatója, amelyik szkennel, nyomtat és fénymásol is egyben. Minek a függvénye, hogy mikor melyik kerül előtérbe? Nem nehéz egyeztetni egy lírai hangulatot azzal, hogy moderálnod kell egy estet?*

– Mindenikben megtaláltam azokat a pozitív energiaforrásokat, a jó helyzeteket. Az azért túlzás volna, ha mindeniket egyszerre művelném. Egy kicsit olyan lenne, mint a cirkuszi porondon egy akrobata, aki dobálja a kuglikat meg közben fejen is áll meg biciklizik. Vannak ennek határai. De az egyik fajta tevékenységet kipihenem a másik fajta tevékenység segítségével. Ha valaki túl sokáig műveli ugyanazt a

dolgot, akkor belefásulhat – monotonná válhat, elszürkülhet a dolog. Ez a fajta életmód fekszik számomra: ne csak egyvalamiben gondolkodni, hanem többféle dolgot próbálni meg egyeztetni.

– *Kik voltak a mestereid?*

– Egy mestert nem tudok mondani, többet viszont igen. A Kolozsvárra kerülés volt az, ami beljebb vitt az irodalmi életbe. Udvarhelyen, a középiskolában egyébként a fölöttem lévő osztályba járt Farkas Wellmann Endre. Ő már akkor kötetekkel rendelkező ifjú titánnak számított, nem mellesleg az iskolalap szerkesztője is volt. Azt a fajta munkát, amikor a szövegeken pepecselünk, Láng Zsolttól lehetett megtanulni, aki a Látó szerkesztőjeként sokat járt Kolozsvárra a kilencvenes évek közepén, és nagyon odafigyelt a hozzá kerülő kéziratokra. Aztán az első verseskötetem kéziratát kritikus szemmel többen is végigolvasták: Orbán János Dénes, Sántha Attila és Lövétei Lázár László. Végül elkerült a kézirat a marosvásárhelyi Mentorhoz, ahol Vida Gábor volt a szerkesztője.

Az egyetemi szférából Gyimesi Éva nevét emelném ki. Az intellektuális minta, a szakszerűség igénye, az eredeti gondolatok jól érezhető jelenléte az ő munkáiban nagyon vonzó volt számomra mindig. Kántor Lajosnak mint szerkesztőnek a munkáját is nagyon fontos volt figyelni: egy fél mondatból vagy kicsi gondolatcsírából hogyan lesz több száz embert megmozgató rendezvény, vagy áll össze egy lapszám. Távolról tudtam csak Láng Gusztáv tanár úr munkáját követni. Most ugyanazokat a tárgyakat tanítom az egyetemen, amiket korábban Gyimesi Éva vagy Láng, és szükségszerű, hogy valamiképpen viszonyuljak hozzájuk. Nagyon sok mindenben egyet tudok érteni velük.

– *Négy verseskötény, számos tanulmánykötet, két gyerekkönyv szerzője vagy. Bizonyára van olyan könyved, amelyet kiemelnél ezek közül.*

– A versesköteteim közül a harmadikat, a 2006-os *Vidrakönyvet* mindenképpen kiemelném. Ezt nem tudtam volna, és most sem tudnám jobbra írni. Az úgy egyben van bennem. Az első gyermekverskönyvem, a *Hanna-hinta*, amelyik 2009-ben jelent meg, számomra is meglepetés volt. Azt tette nyilvánvalóvá számomra, hogy mennyire más közegei vannak az irodalomnak. Onnan érkeztek azok a típusú olvasói visszajelzések, hogy teljesen ismeretlenül megszólítanak az utcán. A tanulmányok közül a Hervay Gizella-monográfiát tudnám megemlíteni. Az avantgárd dal való foglalkozás pedig egyre fontosabbá vált az idők folyamán, most is van egy ezzel kapcsolatos tervem.

– *A Hanna-hinta esetében társszerződ volt a nagyobbik lányod. Hasonlóan működött a Blanka birodalma megírása is?*

– A társszerzőséget abban az értelemben használok, amikor ezekről a könyvekről van szó, hogy nem nélkülük találtam ki ezeket a szövegeket – egy-egy mondatból, egy-egy képből, egy-egy közös játékból születtek a versek. Megrendelésükre is íródott már versem, ahol akár olyan szempontokra is figyelni lehetett, hogy minél kevesebb r betű legyen benne. (Akkor még nem tudta jól mondani a lányom az r hangokat). Olyan köteteket szerettem volna írni, amilyeneket egyébként gyakran olvasunk esténként. A lányaim ilyen értelemben egyben az ideális olvasói is ezeknek a könyveknek.

– *Úgy tudom, nagyon foglalkoztat a tudattalan, a szürrealizmus világa, és most ez az egyik fő kutatási témád.*

– Párizsban voltam tavasszal egy két hónapos kutatói ösztöndíjjal, ahol pontosan a szürrealizmus nyomait próbáltam megkeresni, sokan fordultak meg mind a román, mind a magyar szerzői körökből a francia fővárosban. Ez egy megszakadt vagy legjobb esetben is bűvópatakszerű hagyománya a magyar irodalomnak, és elég nagy bajunk, hogy nem ismerjük. Bízom benne, hogy ez tanulmányok formájában is, de akár egy költői projekt részeként is fel fog bukkanni a további könyveimben.

– *Néhány hete mutatták be Szegeden Az új közép című könyvedet, amelynek alcíme: Tendenciák a kortárs irodalomban. Miért érezted szükségét, hogy leírd és rendszerezd a jelen irodalmának áramlatait? Áttekinthető ilyen közelségből egy-egy irányzat?*

– Nyilván történhetnek utóbb olyan fejlemények, amelyek miatt egészen másként látjuk majd ezeknek az éveknek az irodalmát. Sűrűsödéseket, jellegzetes írásmódokat, egymást erősítő köteteket viszont egy-két év távlatából is lehet látni, ha odafigyel az ember. Ez a tanulmánykötet a rendszerváltás óta eltelt időszakra összpontosít, folyóiratokra, csoportokra is figyel, de egyéb szemléleti és infrastrukturális átalakulásokra is. A könyv egyes szövegeinek írásakor az volt az elképzelésem, hogy a mostanában középnemzedékké váló szerzők munkáira összpontosítva egyértelműbben kirajzolódik az a változás, amelyik a kilencvenes évek eleje óta végbement a magyar irodalomban. Azt gondolom, az olyan kötetek, mint Szálinger Balázs *Köztársaság* című könyve vagy Papp Sándor Zsigmond *Semmi kis életek* című regénye ezt az elképzelésemet utólag is megerősítik.

– *Az olvasók kedvéért elmondanád, mit értesz pontosan „új közép alatt”?*

– Egyrészt a „középnemzedékesedés” folyamatáról van szó – ahogy harmadik-negyedik kötetük táján számos szerző mintegy beteljesíti

azt, amit „tehetséges pályakezdő” korában megelőlegeznek neki. 2005/2006 táján például érzékeltem egy ilyen jellegű besűrűsödést, több jelentős kötet egyidejű megjelenését.

Másrészt arról a folyamatról beszélek, ahogy az irodalom a rendszerváltáskori állapotához képest leszámol bizonyos tabukkal. A könyvben ezeket a következőképpen neveztem meg: *biográfiai tabu*, *referencialitás-tabu*, *morális-politikai tabu*. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt a kritika szavá tette, ha valaki effélékről (önéletrajzi dolgokról, megtörtént eseményekről, politikai-közéleti kérdésekről) írt, mostanra (és nagymértékben épp az emlegetett középnemzedék munkáinak eredményeképpen) ezek a tabuk lebomlottak, létrejöttek hiteles nyelvváltozatok e kérdések kapcsán. Úgy is mondhatnám: újra egyensúlyba kerültek a dolgok – az egyensúly pedig a középpont jellemzője.

– *A könyv függelékébe felvetted a „tízmondatos” recenzióid egyes darabjait. Hogyan értékeled ezek fogadtatását?*

– Ez egy nagyon egyszerű műfaj, egyetlen szabálya, hogy tíz mondatba kell belefértie az adott könyvről vagy filmről mondottaknak. Az eredeti megjelenési helyükön, a *Korunk* szemlélő blogján filmes, zenei és egyéb asszociációkat is szoktam még kapcsolni a tíz mondathoz, a mondatokat pedig megszámozom – úgy van némi archaikus vagy kiáltványyszerű ízük is. A könyvben, a számozás nélkül inkább csak a tömörség, illetve az általános benyomások rögzítése maradt meg a műfajból – többek között Németh Zoltán, Csehy Zoltán, Nemes Z. Márió, Pollágh Péter, Kollár Árpád, Keresztesi József könyveiről írtam ebben a „műfajban”. Néhányan felfigyeltek ezekre az írásokra, és tervezem, hogy jövőre folytatom ezt a sorozatot.

Varga Melinda

Az X-Faktorban „beszölt” a káromkodó rapperduónak, a Költőtrollt pedig paródiának szánta a műmájerekről. **Geszti Péterrel** rapról, slampoetryről, költészetről beszélgettünk, és arról, hogy a költőknek sem kell félni a médiát használni.

Aki lerakja az utcakövet

A mondvá csinált zene

– *Életrajzodban olvastam, hogy édesapád dramaturgként dolgozott. Tőle ered esetleg „irodalmi vénád”?*

– Igen, sokáig dolgozott a televízióban, rádióban is mint dramaturg. Ő vezetett be a szépirodalom felé való nyitottságba. A rádió Karinthy Színpadán a magyar irodalom humoros klasszikusait dolgozta fel. Hozzáteszem, a nagymamám, akivel gyerekkoromban egy szobában laktam, mindennap olvasott, krimi és szépirodalmat, ez is fontos hatás volt. Később szinte minden klasszikus költő hatott rám, és mivel én ezeken nőttem fel, ma már valószínűleg „romantikus alkatnak” számítok.

– *Mindehhez jött a zene...*

– Tizenhat évesen, amikor választani kellett, hogy zenéljek vagy sportoljak, én sportolni mentem. A zenéhez aztán a dalszövegíráson keresztül jutottam el, és jó tíz év telt el addig, mire előadóként is megpróbálkoztam a saját szövegeimmel.

– *Ez már a Rapülők volt?*

– Igen. 1983-tól az Első Emeletnek (akkor újhullámos zenekarnak számítottak) írtam szövegeket, de ezek még nagyon gyermekes, hályogkovács-próbálkozások voltak. A Rapülőkben sikerült azután rátalálnom egy sajátos hangütésre, ami nagyon újszerű volt. Játékos

formában használta a rapzene ritmikáját, dinamikáját, amit akkor még itthon nem fedeztek fel. Rendszeresen vezettem rádióműsorokat, slágerlistákat a frissen induló kereskedelmi rádiókon, hallgattam a dance zenéket hiphopos beütésekkel, és megtetszett a játékosága. Ritmusban kezdtem el rábeszélni zenei intrókra. Eleinte ezek inkább ritmusos versikék voltak, aztán egyre inkább rapszerű szövegfoszlányokká alakultak. Jól szinkronban volt a habitusommal és az előadói késztetésemmel is, mivel a hang adottságaim korlátozottak, viszont a rap, ami ritmusos énekbeszéd, kijelölt számomra egy befutható pályát.

– *Mára mintha elkomorodott volna ez a műfaj. Régen a humoros sziporkák tárháza volt, ma az indulat szól belőle.*

– Én inkább fordított fejlődési utat látok, aminek én csak az egyik – sokak által szidott – állomása voltam. Az történt a műfajjal, mint az amerikai rock and rollal, ami nem a maga idejében, a hatvanas években érkezett meg hozzánk, hanem jó húszéves késéssel. A rap a hetvenes években indult Amerikában. Amikor én hozzányúltam, szándékosan nem a társadalmi töltésű irányát hoztam be, ami később a kilencvenes években kibontakozott. Miután én egy rózsadombi gyerek vagyok, bár nem voltak gazdagok a szüleim, de mégsem élhettem át azt a szociális indulatot, helyzetet, amit egy „nyóckeres“ rapper, és hozzáteszem: ami nagyon sok műmájer, magát gengszter-rappernek nevező fickó szájából is elkezdett dőlni. Azért nem tartanak rappernek, mert nem voltam soha olyan dühös, mint itthon illik. Másrészt szociálisan nem abból a körből származom, ahol menő ritmusra káromkodni, sőt kötelező műfaji elem. Azt szoktam mondani: a rap a mondván csinált zene. A rapper pedig a mondván csinált hős. Hogy kinek a hőse, és milyen világ megjelenítője akarsz lenni, ugyanolyan szabadságod van eldönteni, mint bármely más művészeti ágban. Én alapvetően optimista hangulatú, játékos kedvű ember vagyok. Azon kívül magyar–történelem szakos tanárként végeztem, és átláttam, milyen nagyszerű lehetőség van a rapben a magyar nyelv szempontjából. Ez azért pikáns, mert voltak olyan lemezkiadók, akik úgy fogadták a demóanyagainkat, amivel házaltunk, hogy ők ebben nem hisznek, mert magyarul nem lehet rappelni. Utólag jókat röhögtünk rajta. Az izgatott, hogy egy töhangsúlyos nyelven hogyan lehet olyan szövegeket előállítani, amelyek fel tudják venni a versenyt az eredeti, angol nyelvűvel.

A költők rocksztárok szeretnének lenni

– *Az utóbbi években nagyon előretört egy másik típusú „ritmusos beszéd“, a slam poetry. Az Irodalmi Jelen honlapján nagyobb vita*

bontakozott ki a létjogosultságáról. Pion István, az egyik ismert slammer „a szólás szabadságaként” aposztrofálta. Te hová sorolod ezt a műfajt?

– A slampoetry költészeti műfajnak mondható, és azt a fajta karcosságot és forradalmiságot is képviseli, amit jórészt az internet nagyított fel és terjeszt. Való igaz, hogy a szólásszabadság a modern demokrácia egyik legfontosabb ismérve, de ezzel együtt rettenetes tartalmakat is hordozhat, amikor visszaélnék vele. A slampoetry olyan urbánus önkifejezési formává vált, amely épp annyira sokrétű, mint bármely más kulturális dimenzió. Ennek is van egy felső, minőségi rétege, meg egy nagyon gyenge. Az internet elterjedésével mindenki számára lehetővé vált, hogy megszólaljon, és mindenkihez el is jusson. Nem véletlen, hogy a kortárs költők is nekiestek ennek a műfajnak, de régebben Téreytől Peer Krisztiánig is sokan belekapdostak, mert látták, hogy ez a forma érdekes. Minden költőben ott van a forradalmár, a megváltó. A költők mindig rocksztrák szerettek volna lenni, csak régebben még nem volt hozzá erősítő. Rimbaud-tól József Attiláig nagyon sokféle attitűd jelent meg a költészetben, de a közlési és szereplési vágy egy töről fakadt. Korábban nem léteztek ehhez a maihoz hasonló platformok, a kortárs szövegalkotók egy része viszont most automatikusan rátalált erre a megnyilatkozási formára.

– *Vannak azért „Arany János-típusú”, zárkózott költők is.*

– Persze, de én is írtam már olyan dalt, aminek a szövege egészen lírai. Alapvetően szinte bármilyen verset bármilyen zene fölött el lehet mondani, nem is ez az érdekes. A szöveg tartalmát, gondolatritmusát tekintve nagyon sok jó mű van, viszont a rap zeneiségét nagyon kevesen használják. Sok olyan, slampoetryhez is tartozó szöveget hallok, amelyek éppen olyan monotonon lépkednek, mint mondjuk az említett Arany János-i líra jambikus lejtése. Ezt néha dühösebben mondják, néha fífikásabban, de azt a fajta zeneiséget, sokszínűséget, amelyet a rap hordoz, nagyon kevesen alkalmazzák. Ezért gondolom, hogy amit én csinálok, az zeneileg igenis sokrétűbb azokhoz képest, akik esetleg nagyon trendi tartalmakat hoznak fel, de a forma nem elég jó hozzá. Kialakult egy leegyszerűsített, magyarul bicegő irány, ami nagyon általános lett, és zenei értelemben egyáltalán nem tartom érdekesnek.

– *Egyáltalán hol a határ rap és slampoetry között?*

– A slampoetry abban egyedi, hogy meg kell állnia a lábán zenei aláfestés nélkül is, úgy is, ha „kihúzzuk a dugót” a hangfalból. Akkor viszont már egyszerűen versről beszélünk. A dalszöveg viszont dallal együtt érvényes alkotás, nehéz nélküle értelmezni. Sokszor egy zenei frázis, egy forma, amibe beleraksz egy egyszerű szöveget, szárnyra kel. Az irodalmi szöveg anyaga sokkal sűrűbb, mint egy átlagos dal anyaga.

A popkultúra mindig feltételezi az egyszerűséget, bonyolult sláger nincs. Ugyanakkor nagyon nehéz egyszerű dolgokat előállítani úgy, hogy az minőségi is legyen, tömegekhez is szóljon.

Költők, trollok, költőtrollok

– *Nemrég indult hódító útjára Költőtroll című számod, amely kiváltotta ezt a tömeges érdeklődést. A YouTube-on az a megjegyzés áll alatta: akinek nem inge, ne vegye magára. Mégis sokan magukra vették, és a körülötte gerjedt indulat is tömeges lett.*

– Az internetes analfabétizmus sajnos azokra is jellemző, akik egyébként bátran írogatnak. Képtelenek egy szöveg pontos megértésére, vagy a politikától eltanulva szándékosan terjesztenek félreértelmezéseket. Olvastam olyan véleményeket is a Költőtroll kapcsán, hogy nekimentem a slampoetrynek, sőt olyat is, hogy nekimentem a vidéknek. Ez természetesen mind baromság, aki egy kicsit is intelligens, az érti. Hogy érzékeltessem, mi a problémám: az idei X-Faktorban is felbukkant egy rapduó, akik, ha megindult a zene, egyből elkezdtek káromkodni. Biztos nagyon old-school fickó vagyok, de ezt rendkívül kártékonynak tartom. Egyrészt tartalmatlan, másrészt a legaljasabb indulatokat gerjeszti egy meglehetősen elbutult társadalomban. Azt éreztem, valakinek meg kéne már mondani nekik: gyerekek, nem ez a menő. Ez semmi. Ritmusra káromkodni mindenki tud, és kifejezetten ártalmas. Az jutott eszembe, hogy akik ezt tolják, azok megmutatnák-e majd a gyerekeiknek. Az indulatnak és a káromkodásnak mindig megvolt a maga helye az irodalomban, a slamben, a rapben is – akkor, ha annak van valami üzenete, ha valamit megjelenít. Vagyis: több gondolat, kevesebb indulat, ez sohasem árthat. Különösen egy ilyen országban, ahol most élünk. A ringbe belépő, üvöltő pankrátoroktól ellesett üres klisék (az is csak egy színjáték) azoknak szól, akik csak a formáját látják az Egyesült Államokban a '90-es években elszabaduló gangsta-rapnek. De épp ezeket a szánalmasan semmitmondó sémákat a legkönnyebb eltanulni. Ahogy a Költőtrollban is klasszikus versre hivatkozok: káromkodásból katedrálist kell építeni, nem putrit. De látom a kommentek között, néhányan megjegyezték: á, úgysem értik...

– *Csakhogy a költők közül is magukra vették néhányan...*

– Ez is jellemző. De miért? Mert én írtam. Ahogy mondani szoktam: büntetett előítéletűek vagyunk. Mert soha nem a teljesítményt, a tartalmat nézzük, hanem azt, hogy ki ez, aki ezt mondja? Ő? Milyen alapon? Honnan veszi a bátorságot, és miért pont ő?! Ez a nézőpont nagyon szánalmassá teszi még a kultúra oly sok nívós szereplőjét is.

A Költőtrollt nyilván egyetlen személynek sem céloztam konkrétan. Nem is szoktam indulati töltésű dalokat írni, bár a Gringó Sztár lemezen vannak olyan dalok, amelyek, ha kódolva is, de közvetítenek olyan politikai vagy kulturális tartalmat, amelyek messze túlmutatnak a slágerlistákon. Csak nyilván nem ezek a dalok szabadulnak el a rádióban. A Költőtrollt félig-meddig inkább paródiának szántam a leostobásodott szövegek kliséire. Egyfajta ujjgyakorlat volt, amivel azt is üzeni: milyen könnyű ezt megcsinálni. Három óra alatt raktam össze, és a legjobb versszakot kivettem belőle, mert azt egy másik dalba fogom belerakni.

– *A negatív jelenségek mellett tudsz említeni számodra pozitív példát is?*

– Persze, ott van a Busa nevű fickó. Az intellektuális vonalban a Hősök, vagy a lakótelepiséget képviselő Siska Finuccsi. De ott van a ma már klasszikusnak számító könnyűek közül Sub Bass Monster. Dopeman pedig egy kapitalista forradalmár, aki pontosan megértette, miről szól az internet.

Nem kell félni a mainstream média használatától

– *Kíváncsi lennék, hogy a reklámszakember szemével hogyan látod: közelebb hozhatja-e a slampoetry a potenciális olvasóközönséghez a kortárs költészetet?*

– A csodákban nem hiszek. Inkább abban, hogy ha kitermeli a slampoetry a maga hőseit, megcsinálja a sztárjait, akkor ezeken az embereken keresztül érvényesülhet egy komolyabb hatás. Például a Klubrádióban indult nemrég egy sorozat, amelyben az Édes hazám antológia költői saját maguk olvassák fel a verseiket. Ez egy jó példa arra, hogy az ember az autóból is hallgathatja azt az irodalmi minőséget, amelyből a versek fele akár a slampoetrybe is beleillene. Van átjárás tehát, tud piacot teremteni magának a kortárs irodalom is. Tömegek nyilván nem fognak megmozdulni, de legalább a félalalfabétizmusból kirángathatnak jó pár fiatal srácot.

– *És általában az irodalom hogyan törheti át a korlátokat?*

– Jó húsz éve átlátom a mainstream média működését, és úgy gondolom, az egészet a rendszerváltáskor pozícióban lévő, hatókörrel rendelkező generáció szúrta el. Miközben a társadalom a privatizációval és a gründerlással volt elfoglalva, azzal nagyon kevesen törődtek, hogy mi fog történni a kultúrával, amelyet diktatórikus elviselhetetlensége ellenére a szocializmus magasra értékelt. A magyar értelmiség nem építette ki magának azokat a védelmi vonalakat a kereskedelmi média és a durvuló politika

térhódításával szemben, amelynek köszönhetően a saját hangját hallatni tudná. Ez elveszett. Ugyanakkor az évezredfordulótól viszont kifejlődött egy ellenkultúra, és részben az internetnek köszönhetően el is terjedt: a társadalom egy része elkezdte újra megépíttetni a saját kulturális köreit. Ennek a populáris része a Sziget, a különböző fesztiválok, a romkocsmák, később a Petőfi Rádió. Ezek nagy népszerűséget is tudnak hozni, de maradt a magyar intellektuális élet hervasztó jelensége, hogy abban a pillanatban, hogy valaki sikeres lesz, akkor az már nem elég jó, mert nem csak harminc ember fejtheti meg a jelentését. Mindenki a saját kultúrájába van bezárva, még az irodalmárok is. Pont ez az egyik oka, hogy nem tudnak kitörni abból a körből, amibe magukat zárják. Legyenek azok az irodalmi portálok, a felolvasóestek, vagy a folyóiratok. A jó irodalom nem a mainstream és az underground határán, vagy a kortárs fentebb stíl és a kommercialitás határán mozog – a jó irodalom el tud jutni az emberekhez. Az itthoni elégedetlenség egyrészt a panaszskultúrából fakad, másrészt abból az állóháborúból, aminek százötven éves pusztító hagyománya van, és népi–urbánus vitának hívják. Az alapvető gond, hogy kegyetlenül be van mindenki feszülve. Bizonyos szempontból ugyanott tartunk, mint száz éve, és ehhez még hozzájön ma az egzisztenciális bizonytalanság.

– *És ebben a helyzetben mit tehet egy fiatal költő, aki népszerűvé szeretne válni?*

– Jókat kell írni. Másrészt nem kell félni a mainstream média használatától, attól, hogy az tönkreteszi. Ott van például a kellemesen egzaltált Karafiáth Orsolya, aki jól „meg tudta csinálni” magát. Vagy egy extrém példa, de épp azért, mert extrém, akár némelyeknek követhető is lehet. Nagy Krisztina Tereskova, aki festőként, énekesként is, dalszövegíróként is jegyzi magát. Ő a médiát folyamatosan nagytólencseként használja a saját maga iránt keltett figyelem gerjesztésében. Lehet vitatni, hogy ez helyes vagy nem, vagy milyen torzulást okoz a személyiségben, de az biztos, hogy ismerik, és nem utolsósorban: meg tud élni belőle. Sokan épp azok szeretnének leginkább megélni abból, amit csinálnak, akik erre fanyalognak. Tudomásul kell venni, hogy egy irodalmi alkotás, amikor megszületik, akkor mű, de amikor megjelenik, onnantól kezdve már termék, amit el kell tudni adni, és ehhez használni kell a megfelelő eszközöket. Ez semmit nem von le irodalmi értékéből.

Tartalék-faktorok

– *A médiát figyelve sokszor jó oka van az embernek a fanyalgásra. Általános vélemény például, hogy a tehetségkutatók kimerülőben vannak. De hogyan látod ezt az X-Faktorból?*

– A kereskedelmi televízió ugyanúgy termékeket állt elő, mint egy autógyár. Amíg a piac ezeket befogadja, amíg a gyár eredményeket produkál, addig az előállítóikat nem fogja érdekelni, hogy intellektuális tartalmaik kimerülőben vannak-e. A felhozatal kétségkívül hullámzó, és egy kis országból számszerűleg nyilván kevesebb tehetséges ember kerül elő. De nézzük meg, hányan végeznek a Színművészeti Egyetemen, és hányan maradnak meg belőle! Az X-Faktor is évfolyamokat pörget ki, kiveszi belőle a számára feldolgozható értéket, három-négy ember megmarad a pályán, a többi kihullik. Nincs is több hely a kulturális piacon. Ezen nincs morális számon kérni való.

– *Benned viszont, úgy tűnik, bőven vannak még tartalékok. Készülsz-e mostanában az Archoz vagy a Nemzeti Vágtához hasonló nagy dobásra?*

– Nem olyan világ van most, hogy nagyobb dobással elő lehetne állni, alkalmatlan rá a politikai-gazdasági és a kulturális környezet is. Most az a korszak van, ami a kamaraműfajoknak ad esélyt. Van egy tervem, ami egy újszerű színházi típusú kezdeményezés: olyan műfaj, amit eddig senki nem csinált. Ha ezt össze tudnám rakni, egyrészt biztos nagy botrány lenne, ugyanakkor meg is újítana valamit. Van két hagyományos musicalötletem, amit meg szeretnék írni. A Dzsungel könyve musical tizenhat éve megy, jövőre érkezik el az ezredik előadáshoz. Van egy tíz éve hordozgatott filmtervem is, és természetesen szeretnék új dalokat is írni.

– *Miként határoznád meg a saját szereped és annak változását a magyar kultúrában az elmúlt évtizedekre visszatekintve?*

– Jobban rappelek azoknál, akik énekelnek, jobban énekelek azoknál, akik reklámot csinálnak, jobb reklámokat csinálok azoknál, akik verseket írnak, és így tovább. De leginkább tudatos dalszövegírónak tartom magam, aki nem szégyelli, hogy profi. Ezért van az, hogy sokan nem tudnak hová tenni, és nem viselik el, amit csinálok. Annyi bizonyos, hogy van bennem érzékenységre, amit úgy hívnak: sláger, de ez alatt nem csak a zenés műfajt értem. A Médiaunió, a Nemzeti Vágta, Az Arc vagy egy jó kampányom is az – minden műfaj játszik, amely érzelmileg rezonáltatja a tömegeket. Múltkor meghívtak egy közös interjúra Dopemannal, azt hitték, majd jól egymásnak esünk, pedig én ma már találok nála olyan tartalmat, amit nagyon bírok. Ő az az ember, aki gyakran példaértékűen radikális, egy profi forradalmár, aki felszedi az utcakövet is. Én pedig az vagyok, aki lerakja. Mert járni is kell az utcán.

Olvasnak-e Magyarországon képregényt? Mi értelme van kiállítani? Éhezőművészet-e a képregényrajzolóké? Ilyesmikről beszélgettünk **Lakatos Istvánnal**, a műfaj egyik fiatal alkotójával, a *Dobozváros* című meseregény szerzőjével.

Valami nem stimmel

– *Hol tart ma Magyarországon a képregény-kultúra?*

– Sehol. Az emberek nem olvasnak képregényt. Akármennyire jól is nézzen ki, nem veszik meg.

– *Ez minek köszönhető? Lehet, hogy csupán egy terjesztési problémáról van szó?*

– Nem föltétlenül. Például most hallottam neves könyvkiadóktól, hogy a sima könyveik szépen fogynak, de az ugyanolyan jól kinéző képregényeiket már nem veszik meg, mert kinyitják, és látják, hogy képregény, és visszateszik. Ez egyszerűen így van belénk nevelve, hogy a képregény, az szar.

– *Pedig a műfaj elvileg több oldalról is megtámogatható, hiszen két művészeti ág frigyéről van szó. Tényleg: a képzőművészet vagy az irodalom felől lehet jobban megközelíteni, kelendőbbé tenni a képregényeket?*

– Szerintem inkább az irodalom felől, de ez sem biztos. Az a baj, hogy nálunk nincsen elismert szórakoztató irodalom. Ha lenne, akkor a képregényt is könnyebb lenne az irodalom felől bevezetni. De nálunk van a magas irodalom, meg van az úgynevezett lektúr, amit általában szokás lenézni, és kész. Azaz ha egy magyar író, magyar néven, Magyarországon játszódó, zsánerben írt történetet publikál, azzal valami nem stimmel. Bár ez a nézet az utóbbi években kezd megváltozni, de szerintem még minimum tíz év kellene, hogy ez a híd fölépüljön.

– Az irodalomról beszélsz, miközben Szabadkán vagyunk, ahol kiállításod látható, tehát falakon lógnak a képregények. (A beszélgetést 2012. októberében, Szabadkán az V. Kultúrceмпész Sínbusz Fesztiválon rögzítettük – szerk.)

– Hát igen, ez a „jobb híján“. Én az ilyen képregény-kiállításokat azért is nem szeretem, mert a képregény történetet mesél el. Igaz, hogy képekben, de szöveggel együtt, és folyamatában kell nézni. A falon csak ki vannak ragadva, megállsz, megnézed, „tetszik, nem tetszik“, aztán továbbmész. De nagyon nem tudsz vele semmit sem kezdeni.

– Ezen a tanácstalanságon kívül milyen pluszt tud nyújtani az, ha egy képregény, akár egy komplett képregény egy kiállítóteremben jelenik meg?

– Semmilyen. A képregényt olvasni kell. Nem arra találták ki, hogy állj egy fal előtt és nézd, hanem hogy befetregj az ágyba és olvasd. És lapozz, megszaglászd, ilyenek. Az is fontos, hogy ha kinyitod a könyvet, milyen két oldalt látsz egymással szemben. De az, hogy egymás mellett vannak a képek, szerintem csorbitja az egész képregény értékét, de különösen az élvezhetőségét.

– Akkor az e-képregényeket sem érzed műfajilag adekvátnak? Csak a nyomtatottat?

– Igen. Én az e-bookot sem tartom könyvnek. Azok csak fájlok. Egy könyvhöz hozzátartozik a tapintása, az illata, a hely, amit a polcon elfoglal.

– Én először az Előszезonon láttam a rajzaidat, ami egy versblog, egy műhelyblog volt. Téged mennyire inspiráltak az ott megjelenő szövegek?

– A szövegek annyira nem, hanem inkább a közösség. Hogy mindenki pakolgatja ki a dolgait, hát akkor már én is. Mondjuk, hülyén is éreztem magam, ott a sok költő között, hogy egyedül

rajzolgatok. De ez nem együttműködés volt, igazából ott mindenki egymástól függetlenül tette ki a cuccait. Én meg még függetlenebbül. Mert míg a többiek lehet, hogy összeültek megbeszélni a verseiket, én rajzoltam egy képregényt, kiraktam, aztán kész.

– *Verseket, rövid lírai szövegeket mennyire lehet képregényre átültetni?*

– Versből még nem csináltam képregényt, de ahogy így elképzelem, szerintem azt csak illusztrálni lehet. Az illusztrációk kiragadott állóképek, a képregény viszont ezeket az állóképeket fűzi föl egy történetre úgy, hogy gyakorlatilag végig mozgásban van minden. Szokták is sokan mondani, hogy a képregénynek az egyik sajátossága az, ami a két kép között történik.

– *És a hozzászólásokat, amelyek az Előszезonon érkeztek, hogyan tudta hasznosítani?*

– Egy képregényt utólag alakítani, mint egy verset, nyilván nem lehet. Hogyha voltak észrevételek, és jogosnak éreztem, akkor megfogadtam, hogy erre legközelebb jobban figyelek. De kevés ilyen volt, általában jó kommentek jöttek, tehát tetszésnyilvánítás.

– *Ha a tetszésnyilvánítást említet, kénytelen vagyok visszautalni egy korábbi kérdésemre. Miközben világszerte hódít a populáris kultúra, ez a tetszésnyilvánítás miért nem tud nagyobb méreteket ölteni? Mi a baj itthon?*

– Ez egy olyan dolog, amin már nagyon sokat gondolkoztam, és egyszerűen nem tudok rájönni. De tényleg. Jól néznek ki, jó történeteket adnak ki, nálunk is megjelentek olyan képregények, amik tényleg zseniálisak, de egyszerűen nem kell senkinek. Nem tudom. Frankón nem értem. Szerintem erre senki nem tudja a magyarázatot, különben nem tűnnének el egymás után a képregény-kiadók, vagy nem hagynának fel a képregény-kiadással. Hogyha tudnák, akkor nyilván kitalálták volna már a tutit.

– *Máshol más a helyzet?*

– Persze. Itt Szabadkán is nagyon durva, mert most látom, hogy a szerbeknek is van saját, bejáratott képregénysorozatuk, ami működik, ott van az újságárusoknál, tehát veszik. És ahogy látom, nem a második, nem a harmadik, hanem már a több századik számnál tart. Tehát itt a szomszédban is, úgy látszik, hogy ez működik. Bementünk egy könyvesboltba megnézni, hogy milyen képregények vannak, és

hatalmas nagy, pazar képregényalbumokat találtunk, amiket nálunk egyszerűen nem lehetne kiadni, mert a kutya se venné meg.

– *A szakmailag többszörösen elismert képregényrajzoló munkásságod után tavaly előjöttél egy szintén narratív műfajjal, egy meseregénnyel, konkrétan a Dobozvárossal. Rákényszerültél arra, hogy prózát írájál?*

– A Dobozvárosnál igen. Ott megvolt az első három fejezet, amit az Aranyvackorra beadtam, kaptam érte különdíjakat, azután úgy alakult, hogy könyv lesz belőle a Magvetőnél. Szóval, rá voltam kényszerítve, hogy ebből legyen valami. Persze, szeretnék még képregényt rajzolni, csak jelenleg könyvet írni több lehetőségem van.

– *Miért vagy kénytelen a lehetőségeidre hagyatkozni?*

– Láttad a Lencsilány-oldalakat a falon. Egy olyan oldal elkészítése, ha tényleg nem csapom össze, akkor nagyjából három teljes nap; és nem csapom össze, mert akkor inkább el sem kezdem. Ha meg akarok csinálni egy tízoldalas képregényt, akkor elvileg nekem harminc napon keresztül, reggeltől estig képregényt kell rajzolnom. Ezt a fióknak már nem lehet. Amikor annak idején megszületett a Lencsilány, akkor több hónapig egyfolytában csak rajzoltam, így nem volt pénzem albérletre, kajára, kutyafüle; és ez nem csak valami romantikus, hülye szöveg, hanem tényleg. Ezt az éheződít egyszerűen már meguntam. Inkább nem csinálom, nem rajzolok több képregényt, de én azon a szaron még egyszer nem akarok átmenni. Az utóbbi két évben nem is nagyon rajzoltam képregényt, most mégis belekezdtem egy újba, egy Lencsilány-mesébe. Már nagyon hiányzott. De előtte vettem egy csomó kaját.

Molnár H. Magor

Véres komolytalanságok

Bárdos József rovata

GEORGE ORWELL

ÁLLATFARM

Amikor a pajtaforradalom másnapján Izomagy átvette az Állatfarm vezetését, mindenki megnyugodott. Azok a félelmek, melyeket a Jones gazda visszatérését jósoló rémhírek keltettek, végképp elcsitultak, és még a húsvéti napsugár is melegebben süttött le a gazdaságra, mint egyébkor. Mindenki érezte, hogy egy korszak végképp lezárult, hogy többé nem ismétlődhet meg a múlt, és a létrejött állatokrácia a lehetséges világok legdemokratikusabbja lesz.

– Nem mintha versenyre akarnánk kelni a világ bármely rendszerével – röffentette első parlamenti beszédében Izomagy. – Nem – folytatta –, ellenkezőleg, mi a saját utunkat akarjuk járni.

Ennek a saját útnak a jegyében a tisztelt Ház Jones gazda valamikori farmját már másnap Nemzeti Állatfarmra keresztelte át, és döntő szótöbbséggel nemzetietlenné nyilvánított minden olyan gondolatot, amely nem a pajtaforradalom és Izomagy sertéstárs dicséretének volt szentelve. Mindezt akkora lelkesedéssel, hogy a parlamenti büféből az összes pezsgő elfogyott.

A politika szele mindent átjárt. Rövidesen új pártok, új civilszervezetek jöttek létre. A macska például, aki azelőtt szinte semmiben nem volt hajlandó részt venni, most megalapította a Lenyalt Mancsok Pártját, amelynek nevében azonnal kinyilvánította, hogy mint ellenzéki erő, természetesen nem támogatja a kormányt, de élesen elhatárolódik mindazoktól, akik a Nemzeti Állatfarm kormányát hazafiatalanul bírálni merészelik. E független és bátor kiállásáért rövidesen megkapta a Leghazafibb Állat kitüntető címet és a vele járó ékszernyakörvet, amelyet személyesen Izomagy nyújtott át neki az Állatokrácia világnapján. A nyakörvbe automata nyaksimogató volt beépítve, és ettől kezdve esténként a macskaalom felől gyakran hozta elégedett dorombolás hangjait a szél.

Az elégedettségre persze a többieknek is volt oka bőven. Először is Izomagy a parlamentben bejelentette, hogy kiszélesítik az általános és egyenlő választójogot. Mégpedig oly módon, hogy innentől a Nemzeti Állatfarm minden lakója szabadon választhat, elmegy vagy nem megy el szavazni. Ehhez mindössze egy olyan, két tanúval hitelesített hatósági igazolványra lesz szüksége, amely egyértelműen bizonyítja, hogy már Izomagy születése előtt a pajtaforradalom rendíthetetlen híve volt. Eme feltételek fennforgása esetén általános és egyenlő joga keletkezik a nemzeti egység szellemében Izomagy sertéstársra szavazni.

– Nem lehet kétséges – magyarázta Süvi, aki kis nemzeti szakállat növesztett, és Izomagy nemzeti szóvivőjévé lépett elő –, hogy a nemzeti egység kizár mindenféle kettős jelölést. Ahol két jelölt van, ott megoszlanak a szavazatok, és ezzel máris oda a nemzeti egység.

Az állatoknak el kellett ismerniük, hogy Süvi érvelése támadhatatlan.

A tökéletes egyenlőség elérését volt hivatott szolgálni az az új rendelkezés is, melynek értelmében a Nemzeti Állatfarm minden lakója jogosult volt a sertéstárs megszólításra. Igaz, ezt elég nehéz volt a gyakorlatban alkalmazni. Hiszen meglehetősen furcsán nézett ki, amikor a tyúkanyó születésnapjára küldött képeslapon ez volt olvasható: „sertéstársi üdvözléssel: csibéid“. De hát annyi mindenhez hozzá lehet szokni, ha muszáj. Ezt pedig muszáj volt.

Mint ahogy nem lehetett kétség afelől sem, hogy valamit tenni kell a farm élelmiszerellátása érdekében. Az elmúlt időkben a termelésben eluralkodott az anarchia. Hol sok volt a tojás, hol meg tojáshiány mutatkozott, mert (például nagy melegben) a tyúkok tojtak tojni. Ugyanez volt jellemző a tejellátásra: kisebb tehéncsoportok tejtípusok között igyekeztek befolyásolni a piacot, de csak azt érték el, hogy egyes disznók tejimporthoz folyamodtak, és némely szakértők (például a macska) véleménye szerint az import tej nemcsak olcsóbb, de ízre is kellemesebb volt. Izomagy kezdeményezésére létrehozták a Nemzeti Tikmonydát, amely nemcsak begyűjtötte a nemzet tojásait, de hetente tartozott beszámolni a farm vezetésének, hogy az egy időegységre jutó tojásmennyiség le van-e tojva. Hasonló céllal jött létre a Nemzeti Tejfelde is, amely nemcsak az adókat szedte be, de farmosította a tejtermelést, és jelentős tejkivitelt bonyolított le. Igaz, az Állatfarmon továbbra is csak importtejet lehetett fogyasztani, de azt a jobb ellátás érdekében innentől hivatalosan felvizezték. Így alig különbözött a hazaitól.

Az is gondot okozott, hogy a parlament folyamatos ülésezése miatt az állatok nem jutottak hozzá a mezei munkához. Így persze a kukoricaföldet fölverte a gyom, s a következő esztendőben már arra is kevés volt a termés, hogy a disznók jóllakjanak belőle. És bár teljes egyenlőség uralkodott, természetes volt, hogy a tyúkoknak, kacsáknak, libáknak (mint másodrendű egyenlőknek) végképp nem jutott. Szerencsére az éhínség rémét sikerült elűzni azzal, hogy a parlament

kimondta, a törvény kihirdetésének napjától az éhkoppot jóllakásnak kell nevezni. Ennek eredményeképpen a korábbi, destruktív beszélgetéseket („Hogy vagy, hogy vagy?” „Éhezem, sertéstársam.”) felváltották az elégedettség himnuszai („Hogy vagy, hogy vagy?” „Jóllakottan, sertéstársam”). És ezt valóban öröm volt hallani.

De mégsem volt teljes az egység. Nyilvánvalóan bizonyos elégedetlenség fejeződött ki abban, hogy némely erők úgynevezett Jones-örség szervezésébe kezdtek. Ez a társaság azt hangoztatta, hogy csak Jones visszatérése, a rendszeres korbácsolás és ostromozás, az ostoba állatok rendszeres megtizedelése képes megteremteni a farm felvirágzásához szükséges rendet. Azonnal katonai önképzésbe kezdtek. Ez némileg ellentmondott annak, amit lakói otthonukról gondoltak, de Süvi elmagyarázta nekik, hogy az állatokrácia lényege éppen az, hogy mindenki szabadon kifejtheti a véleményét. Jones-ra valóban nincs szükség, mondta Süvi, de Izomagy sertéstárs már elrendelte, hogy a Jones-örséget holnaptól Jones Baráti Kör néven kell emlegetni, és ezzel már meg is van oldva a probléma.

Mint ebből az esetből is látható, Izomagy rátermett, és kitűnő pedigrével rendelkező disznó volt. Felmenőit egészen az ifjúhegeliánusokig vissza tudta vezetni. Igaz, mióta a filozófia és a filozófusok hazafiatlanság gyanújába keveredtek, ezzel a származásával nem szokott dicsekedni. Rátermettsége nyilvánult meg abban is, ahogyan az Izomagy-menetek szerveződését fogadta. A Nemzeti Farmkommunikációs Iroda minden állatfajnál Izomagy-köröket hozott létre, melyeknek működését a kulturális alapból finanszírozták. Ezek a körök kezdeményezték aztán, hogy hetente kétszer tűzijátékkal egybekötött felvonuláson, úgynevezett Izomagy-meneten mutassák meg a nemzetállat ellenségeinek, hogy egy állatként állnak Izomagy sertéstárs mellett. A felvonulásokon a részvétel teljesen önkéntes volt, csak a távolmaradóknak kellett orvosi igazolással bizonyítaniuk, hogy nem ellenséges szándékkal hiányoztak. Ezeknek a felvonulásoknak fényét nemcsak a tűzijáték, a vízizene, de Izomagy személyes részvétele is emelte. Sőt: nemcsak részt vett, de ilyen alkalmakkor rendszerint beszédet is mondott.

Ilyen Izomagy-menet volt december nyolcadikán, az Állatokrácia világnapján is. Miután nemzeti dalukat, az Anglia állatait az új hangszerezés szerint elénekelték, és háromszor körbejárták a farmot, az állatok fajokénti rendben szépen felsorakoztak a nemzeti disznó előtt, ahol már fel volt állítva a szónoki emelvény. Rövidesen megjelent maga Izomagy, és belekezdett szokásos, jó egyórás beszédébe. Ecsetelte a Nemzeti Állatfarm nagyszerű gazdasági eredményeit, feltárta, hogyan mentette meg személyes közbelépésével a Nemzeti Állatfarmot az ellene szőtt világméretű összeesküvéstől, egyszóval elmondta mindazt, amit így, hetente kétszer el szokott mondani. A vége felé eléggé el nem ítélni módon már kissé lanyhult a hallgatóság érdeklődése, egyes

tyúkrok fejüket a szárnyuk alá dugva el is szundítottak. Ám ekkor váratlan dolog történt.

Belépett a kapun Bandi, az elnyűhetetlen igásló. Hogy ez a farm állatait megdöbbsentette, érthető volt, hiszen igazán mégsem tudtak hinni Süvi magyarázatában, miszerint a sintérekocsi, amely a legyengült Bandit egykor elvitte, valójában az állatorvosé, csak az orvosnak a sok munkától még nem volt ideje átfesteni a feliratot. S valljuk meg, talán meg is rendült volna a hitük a nemzeti szóvivőben, ha tudomásukra jut, hogy Bandi milyen hihetetlen véletlennek köszönhetette szabadulását a virslivé válás veszedelméből, hogyan vándorolt, hogyan tengődött alkalmi igavonásból, mire most végre hazaért. Csak Izomagy nem döbbsent meg. Ő ugyanis fiatal disznó volt, nem élt még Napóleon idején, így hát sosem találkozott Bandival. Most éppen ünnepi szónoklata csúcánál tartott:

– És ha így folytatjuk, sertéstársaim, ilyen rendíthetetlen nemzetállati egységben, akkor senki és semmi nem állíthat meg bennünket, előttünk a végtelen út, és határ a csillagos ég.

Izomagy felnézett az emelvénybe épített sűgőgépről, és várta, hogy kitorjón a szokásos taps. De néma csend volt. Csak Süvi akarta összeütni a mellső csülkeit, de aztán ő is meggondolta magát. Közben Bandi négy nehéz lépéssel odaért az emelvényhez, két hátsó lábára emelkedett, a mellső kettővel pedig úgy rúgta fenéken Izomagy sertéstársat, hogy az felrepült. Fel, túl az Állatfarmot határoló sövényen, túl az úton, el és fölfelé, és csak repült, repült, éppen úgy, ahogy beszédében mondotta: határ a csillagos ég.

Király Farkas *A Boldog utca hava és egyéb történetek* című novelláskötetének kisembereivel kisebb-nagyobb csodák esnek meg, igazságot szolgáltatva nekik. A történetek stílusa, tőrdelési technikája néhol visszautal a szerző korábbi képverseire.

A Boldog utca haván a lábnyomok

Király Farkas négy verseskötete után (*Higanymadár*, Kriterion Kiadó, 2002, *Hosszú árnyékok földje*, FISZ Kiadó, 2004, *F. versek*, Napkút Kiadó, 2005, *Szósav*, Napkút, 2007), amelyek leginkább Kassák és Majakovszkij stílusát idézik, prózával jelentkezett. *A Boldog utca hava és egyéb történetek* (Kriterion Kiadó, 2010) című novelláskötete egy huzamra olvasható, anélkül, hogy dühösen félredobnánk, vagy pihenni hagynánk az éjjeliszekrényen. A történetek visszatérnek „kísérteni“, a képek felidézhetőek a csúcsgorgalmi dugóban, a nyári kirándulásra és a téli, ropogós csöndben sétálva egyaránt, újraolvasásra készítetve.

Király Farkas nem először kísérletezik a próza műfajával, lapszerkesztőként számos tárcanovellát írt a budapesti *Szabad Föld* című hetilapnak. Ennek hatása a kötetben is érezhető. Találkozhatunk itt korrupt adóellenőrrel, szerencsétlen sofőrrel, felháborodott gesztenyeáruossal, asztalossal és egykori matektanárral, vājárral, halással és megszállott fényképésszel. A novellákat az erkölcsi kérdések felvetése, és helyenként valamiféle mágikus, isteni igazságszolgáltatás fűzi egybe. A szerző olyan természetesen építi be írásaiba a morális tartalmat, üzenetet, hogy alig érzékeljük jelenlétét, utólag döbbenünk rá fontosságára, szervező erejére. A címadó novella is ezt támasztja alá. Egy mentőállomásraól olvashatunk, amely nem vesz tudomást a bajbajutotttól. Aztán az épület eltűnik, örökre belepí a hó, hiába keresik, nem kerül elő többé. A történet mentes minden pátosztól, nem tanítómese, csak egyszerű helyzetjelentés, ahol az olvasónak kell leszűrni a következtetést. A hóhányók az állomás

eltűnte után csendesen iddognak a helyi kocsmában. „*Nem úgy néztek ki, mintha különösebb csodát láttak volna, ráadásul olyat, amelyik alkalmas arra, hogy megviselje kissé az átlagos embert*” – jegyzi meg a narrátor. Az apró csodák nem változtatják meg radikálisan az emberi sorsokat, mégis igazságot tesznek. Ez történik az *Ölélés* című írás kéményseprőjével, és ide sorolható Kocka erkölcsi elégtétele is a zsaroló adóellenőr felett, de a legbájosabb és egyben a leghumánusabb történet Gáspár, a gesztenyeárus esete.

A novellák másik izgalmas szervezőeleme a valóság és az elképzelt világ párhuzamba állítása. Az *Apostol Barna találkozása* című novella a tördelésében is különválasztja ezeket a „szférákat”, és ezzel a technikával korábbi képverseihez is kapcsolódik a szerző. A címszereplő, Apostol Barna a rendszerváltozás áldozata, kirúgják munkahelyéről. Új életbe, úgy is fogalmazhatnánk: életekbe kezd. Kamionsofőr és hajléktalan. Hogy melyik az elképzelt és melyik a valós én, csak maga a főszereplő, na meg a szerző tudja. De az is lehet, hogy Apostol Barna csak gondolatban éli meg a választás lehetőségét, vagy csak egyszerűen szizofrén lesz az életmódváltás következtében. A párhuzamos történetek szokatlan módon találkoznak össze: amikor a sofőr elüti a hajléktalant, vagyis saját magát. Majd a kórházi liftben a két tükörkép egymásra talál. „*A világegyetem szemvillanás alatt helyrehozza saját hibáját*” – vonja le a következtetést az elbeszélő.

Hasonló, kettőzött világgal találkozunk a *Csoki* című írásban is, amikor Poligon, a maszekoló, egykori matektanár egy rajzolt, tehát elképzelt lánynak ad ajándékot, aki aztán eltűnik a semmiben. A tragikusként is felfogható történet főszereplőjének egyetlen lehetősége pillanatokig kiszabadulni kilátástalan helyzetéből, ha egy elképzelt világot teremt magának. A rajzolt lány az *Éjfél után* című történetben újra feltűnik, ugyancsak egyfajta mentsvárként szolgálva a szereplőknek.

Király Farkas novelláit olvasva azt érezzük, mintha a szereplők egy még be nem fejezett festményről lépnének be a mindennapjainkba, ahol a művész nem rajzolta ki teljesen az alakokat, csupán egy-egy színfolttal, határozottabb ecsetvonással sejteti a figurát, és valamire vár, tán a befejezésre. A „festményhősök” jelleme az olvasóban íródik tovább.

A kilencvenes évek Kolozsvárja is megjelenik, hírhedt kocsmáival, utcáival és valós alakjaival, akik az alvilágban vagy másutt ma is folytatják saját történeteiket. Ezt olykor egy-egy budapesti látkép, ottani embertípus-ábrázolás is megszakítja. A szerző nemcsak hitelesen írja meg a boldogság csodáit, hanem arra következtethetünk, hogy meg is

élte azokat alpinistaként, munkásként, kocsmákba járó, bohém egyetemistaként.

A Boldog utca hava akár kisregényként is olvasható. A történetek összekapcsolódnak, egybefűzi őket a csodavárás, a mindennapi emberek igazsága, a boldogság keresése és megtalálása, az igazságtalanság legyőzése, a gyakran fanyar iróniával társuló abszurd megjelenítése. A szereplők is vissza-visszatérnek, akár csak Poligon, a rajzolt lány vagy Pistapista. Az izgalmas, szokatlanul pörgős mondatfordulatok, az argó kifejezései megkapóan színezik a tömör novellákat. Egyik-másik írás hangulata a balladákra emlékeztet, például a *Bontás*, a *Vőlegény* vagy a *Mese habbal* című.

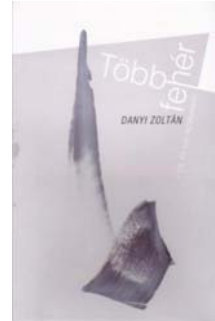
Az egységre törekvés, a logikus szerkezet túlmutat a tehetséges novellistán, és nagyobb lélegzetű prózai mű megírását vetíti előre.

Varga Melinda

Király Farkas csákovéseit olvassa a 2012-es Tokaji Írótaborban

Danyi Zoltán *Több fehér* című verseskötete a rózsakert és háború képei közt ingázik, és néha-néha az olvasóval együtt ellátogat a tengerpartra is.

Háborús rózsakert

Csontig hideg van, háború, vagy inkább háború utáni állapot, leszakadó ég egy nem létező tengerparton, félig nyitott, kopott barna bőrröndből fújja szét a szél a fehér lapokat. Némelyiken írás, versek, áthúzott mondatok, gyúrt üresség. Ki hagyta ott, mi történhetett vele? Nem tudni. A versek valószínűleg összefüggő ciklusokat alkothattak valamikor, nagy részük elveszett, de amit megtalálunk a bőrrönd mélyén vagy a közeli homokos-sziklás fövényen, abba érdemes belenézni. A gyanútlan szemlélő eleinte bibliai utalásokként is értelmezhetné a verscímek alá írt betűket és számokat: „Tf40, Hv 7 (8) (14), Mon 4...” – de az ilyen típusú kódjelzés nem ismerős egyetlen vallási könyvből sem, legfeljebb egy még kiadatlan apokrifból. A szövegek jegyzője talán apokaliptikus szövegeit, önkínzó emlékeit vetette papírra és ismeretlen szerzőket idéz? Apró utánjárással, a Cs. kr. jelzésű versekről mégis megtudhatjuk, hogy a *Több fehér* című kötet alcímeként is funkcionáló *Császári és Királyi Rózsakert* ciklus darabjaira utal, hasonlóképpen a többi felirathoz. (*Monológok egy színésznőnek* [Mon], *Háborús versek* [Hv], *Több fehér* [Tf]).

A versek írójának kilétét homály lengi körül. A személyesség látszólag minden elemét nélkülöző darabokból azonban lassan kirajzolódik egy alak, aki feltehetően részese volt egy igazi háborúnak, bejárta a Délvidéket, a bajor erdőket, látott halottakat heverni, üldögélt illatos bécsi kávégőzben.

A néha filmszerű, máskor enigmatikusan vázolt „tudósításokból” nem derül ki pontosan, hogy a képzeletre támaszkodó hang vagy az események

közvetlen átélője üzen-e nekünk. A közelmúlt történelmének emlékei keverednek rendkívül hűvös, távolságtartó beszédmóddal.

Az illusztrációkkal együtt is alig 39 oldalnyi vers a nyomdafesték és a papír arányaiból adódóan is mintegy sugallja a kötet címét: „Több fehér“. Ebben az értelemben beszélhetünk a hiány még fellelhető lapjairól, egy hangsúlyozott kívülállást mutató magatartásról, amely messze érzelmek feletti állapotokat körvonalaz, általában meggyőző költői eszközökkel: „Nem akartam mást, csak mutatni a csillagokat, / a felfeszített eget, amikor a legtisztább, legfényesebb. / Minek mutatom, / és ugyan mit kellene rajta néznie.“ (Csontig hideg) A könyv illusztrátora, Nádler István, jól alkalmazkodik a „több fehér“ elvéhez, a maga meditatív, absztrakt-geometrikus, a lírai hatásokat a sejtetés motívumaiként is felhasználó kép-karcolataival.

A művek többsége rendkívül rövid, a kötetnyitó *Leszakadó ég* mindössze ennyi: „*Leszakadó ég / a zuhanó lomb hangja.*“ A felütés talán lehetne erősebb is, de a következő oldalak bizonyítják hogy az „ismeretlen költő“ mestere a szakmájának:

„A vállak és homlokok, a térdek
és cipők nyomai ott vannak még
a macskakövön, a csatornanyílás
rácsán és az útpadka sarkán, ahová
dőlték, és ahol sokáig csak heverték,
mozdulatlanul és egyre hűvösebben,
míg a páncélosok körbe nem zárták
a piacteret, hogy a háztetőket
megtisztítsák az orvlövészekről.
(Végül a testeket is eltakarították
persze, csupán a foltjaik maradtak
az utcakövön, mint ráncok egy lepedőn,
ölelkezés után.)“
(A vállak és homlokok)

A létezés és a háború kettős valóságából kimenekülve próbál eljutni a szerző egyfajta „aszketikus poézis“ közegébe: „... a szürkületben / először nem észlelték a hóhullást, / és nem számítottak rá, hogy a sikeres / mészárlás után két napig nézniük kell / a színeváltozást, a testek után hátra- / maradt foltok ragyogását, pálinkától / vérekes szemmel.“ (Élénk ragyogás) Egy ellenállás nélküli józanságnak lehetünk tanúi, amennyiben a csontok és a hús hűvös világán túl is képesek vagyunk követni a szerzőt.

Aki a maga mozdulatlanságában uralkodni tud a változó világ örülete felett, annak a természet erői alávetik magukat. Ha a költészet ereje

hatalmasabb, mint a pusztítás, a halál is legyőzhető, noha ezek a költemények nem akarnak többek lenni személytelen vázlatrajzoknál, sokszor olyan eseményekről, melyekről a legtöbbünknek szerencsére nem sok tudomása lehet.

A kötet igazán sikerült darabjaiban minden megerőltetés nélkül jelen van a hétköznapiak káoszára reflektáló értelem. Amikor azonban a megszólaló magyarázatokat próbál fűzni hozzá, csökken a vers ereje: „*Ahol sűrűn érintjük őket, tárgyaink / fényesre kopnak. Nyomot hagyunk / a párnán, a székek ülőkéjén, mintha / súlyunk volna. / Mintha volnánk.*“ (Ahol sűrűn érintjük)

Hasonlóképpen problematikusnak tűnik a *Téli rajz* befejezése, ahol enyhén banálissá válik a fel nem ismerés ál-naív élménye: „... és egy madár nyomai a hóban, / alig kivehető jelek, hátrafelé / mutató nyilak – milyen madár, / milyen jég, miféle nád.“ Más a helyzet a *Gorenje* című versben, amikor egy profán történet helyszíne alakul át a költészet misztikus terévé: „*Már az ajtóban egymásnak estek, / alig jutottak el a konyháig, / övet bontanak, sliccet húznak / a türelmetlen ujjak, körbefonják, / és a hűtőszekrény ajtaján / egyre lejjebb csúszik a mágnes. / „Gorenje“ annyi mint izzás.*“

A kötet legtöbb alkotásában a távolságtartó beszédmód ellenére jelen van ez a tér, amikor sikerül a költészet mágiája és „*eltakaríthatók a belső halálnyomok*“ – akár háborúról esik szó, akár a cs. és kir. rózsakertben vagy az óváros főterén vagyunk: „*Kagylószagot hoz / a nyílt tengerről / a szél, és ágyúszót, / egy szabad szemmel / alig látható rombolóról.*“ (Az óváros főterén)

A befejező versek közül több is kiemelendő. Az *ábrákra mered* talányos soraiban a háború különös színpadi játékként jelenik meg, ahol a szereplők pantomim-bábokként már nem sokat finomíthatnak a koreográfián : „... némelyikük észre se / vette, hogy nem találni a rendezőt, vagy / csak nem ismerik fel, persze nem sok / idejük maradt, dőlni kellett erre vagy arra...“ A *Mozdony* szíveszinte már nosztalgikus erotikát sugalló megoldásai (talán az egyetlen idilli vers a könyvben) vagy az *És az utolsó találát* szintén nagyon hatásos és erős képekkel dolgozik. Az utóbbiban a rózsá-motívum a bombázás utáni városi tájképpel vegyül: „*a friss rózsák közül néhány bordó / szál csaknem sértetlenül / ér földet a támadás / után, szerteszét szóródva, mintegy harminc / lépésnyire a kifakult / bódé fagylaltként olvadó maradványaitól.*“

A kötet záró darabja, *A becsapódások helye* pedig egy lehetséges újrakezdés, egy új világ teremtésének lehetőségét villantja fel.

Visszavisz oda, ahonnan elindultunk: „...*kavicsok csörögnek / az újra és újra kifutó / hullámokban...*“ – de a part, mint egykor, megint a fürdőzők olajosan csillogó testével van teli, és ott, ahol eddig csak eltévedt repeszek hullottak, most: „... *cigarettajuk parazsát / a törülköző sarka alá / ujjuk hegyével a homokba / nyomják a nők.*“

Boldogh Dezső

Danyi Zoltán: *Több fehér. Új Forrás Könyvek – Tata, 2012*

Nádler István: Cím nélkül (2009)

Géczi János *ősz vagy júlia* című verseskötete finom hangolású haikukat tartalmaz, amelyek „halántékra csöppentve nyugtató balzsamként hatnak a kultúra szózuhatagában“.

Madártollakból és júliákból

Azt mondják, egy helyről, intézményről gyakran a minket fogadó portás alapján alkotunk előzetes véleményt. Öltözéke, stílusa, beszédmódja és modora révén kaphatunk képet a kapukon túli világról. Géczy János kötetének – mely a Napkút Kiadó *Japán Cédrus* sorozatának negyedik darabja – mindjárt a címenél elakadunk a szokottnál talán hajszállal hosszabb időre, mert a borítón szereplő talányos szavak két lehetőséget is adnak az ajtónyitásra. A szószerkezet ugyanis egyaránt értelmezhető tömondatnyi kijelentésként ([Te] *ősz vagy Júlia*), és egy választó értelmű mellérendelő szintagmaként is (*ősz – vagy* [inkább] *Júlia*) – azaz: halál vagy szerelem. Így már rögtön az induláskor kicsúszik a látogató talpa alól a megítélés biztos – és sokszor tévutakra vezető – talaja. Vékony, macskakövekből vagy inkább szabálytalan mészköSORból rakott vonalon egyensúlyozhat, s erről a határvonalról nézve el is felejtí, hogy tulajdonképpen miért is jött. A „kalandra fel“ élmény első lépései után mindjárt valami különös helyen és időben találja magát.

Az út elején csupán egy dolog nyilvánvaló, hogy mindjárt egy hátsó, rejtett kanyarulathoz érkeztünk, akár a pihenni készülő természetrről, akár az emberélet utolsó szakaszáról lesz szó e különös kötet ablakából nézve:

*molyszárnyakon száll
át a tavon huszonöt
éve a félhold*

Géczi János kötete nem pusztán egy 103 haikuból álló gyűjtemény, hiszen a rövid versek hallgatagságát kétfelől beszédes hullámok törik meg. A fodrozódó víz szigetre vezet. Mintha a háromsorosok világa valamiféle száraz és biztonságosan emelkedő földdarab, erőre ácsolt híd volna a tengerként hullámzó gondolatfolyamok között.

A kötet hármasszerkezete jelzésértékű, a középső rész haiku-füzérétől világosan elkülönül a kezdő- és zárótétel (*Szilánkok I.* és *Szilánkok II.*). Gyorstempójú gondolatfolyamok után következnek a haikuk, majd a kötet zárásaként újra szabadon áramló és folyamatosan partra vetődő gondolattörödékek vagy inkább gondolatkavicsok (melyeknek minden második sora egy-egy prózaként tördelt haiku). Ha a hármasszám gondolatkörét tovább bővítjük, felidéződhet a Szentháromság vagy akár a klasszikus szonáta hármass tagolódása, mely által szakrális térbe és időbe léphetünk:

*áthajlok hozzád
fehér kavics s mint ostyát
nyelvemre veszek*

A haiku a legrövidebb lírai műfajok egyike. Tizenhét morájával az egyéb verses műfajok (szonettek, alexandrin-strófiák, hexameterek, eclogák és szabadversek) sokszor terjengős, bőbeszédű vízhozamához képest egyetlen csepp mandulaolajjal szolgál csupán. Abban az egyetlen cseppben azonban minden benne van a szükségesből. Halántékra csöppentve nyugtató balzsam a kultúra szózuhatagában. A haiku szükséztűsége és rövidsége folytán egyszemélyes műfaj. A lét eszencia-párlata, melyet életünk vizéből készítünk el egyenként, saját recept alapján:

*nézem a vizet
még az én magam vagyok
vagy pedig már nem*

A vékonyka, csinos kötet lapjain finom versanyagból szőtt miniatűr képek, parányi tusrajzok, árnyjátékok, vízcsepp-tükröződések. Világuk az aprólékos, érzékeny és érzéki megfigyelőé, aki maga építette egyszemélyes kunyhójából pontosan ilyen szögből, ilyen árnyékolással és ilyen színekkel látta ott és akkor a teremtett és teremtdő világot. Mintha a természetfotós kezébe ezúttal nem objektív, hanem merített papír és ecset került volna.

Ha például kunyhónak építenék meg a versműfajokat, a haikuba egy embernél több egészen biztosan nem férne el, de az is lehet, hogy az egész építmény hangyányi vagy inkább tücsökméretű megfigyelőhely volna csak, egészen parányi, de annál különlegesebb kímélőnyílásokkal.

*jövőből megszőtt
pókhálóba akadtam
a két kő között*

A haikuk némelyikénél, egy-egy kép megrajzolásánál a művész utólag még kontúroz, átrajzol, hozzáfest. Így keletkeznek a haiku-variációk. Az egészesleg rögzítés vágyából, hogy a tájat jól láthassuk a földszinti tér több lakásából is, amelyek mindegyike kiadó (pl. 47/a, 47/b, 48/a). Mert a haikuk címek helyett sorszámokat kaptak a kötetben. Az „ajtószámokkal” ellátott kapucsengőkön pedig akár ez is szerepelhetne: minden szobánk panorámás, 47/a – „holdkorong merül”, 47/b – kilátás „napságra foltra” vagy 48/a – „fél kagyló hever”, kizárólag tengerkedvelőknek.

Géczi János kötetében szüntelenül fel-felröppennek a lélek-világok közötti átjárhatóság szimbólumai, a madarak. Ezt erősítik és sugallják a lapok alnyomataként szolgáló szép és törekeny formavilágú Szabados Árpád-grafikák is. Az egész könyv egyetlen tágas és szellős madárház, melynek határai a felmerülő hold, a lét halhatatlanság-vonala és a kavicsos tengerpart. A rózsza – melynek kultúrtörténetéről a szerző öt kötetet publikált – az *ősz* vagy *júlia* című műben is rendre megjelenik, szinte állandó, élő vízjelként van jelen a kötet lapjain. „halhatatlanság / barát és bor és rózsza / ez a te neved” – „Rózsza, te tiszta ellentmondás, gyönyörűség, / annyi temérdek pilla alatt / senki sem alszik.” (ford. Nemes Nagy Ágnes) – rímelt rá Rilke csaknem egy évszázad távlatából *A költő sírfelírata* című versében.

A kötetben megjelenített őszi kertben minden gondolkodik és lélegzik, kivétel nélkül, s ilyen módon olyan, mint valami elvarázsolt figurákkal teli hely valahol a világ peremén. „vörös kövek közt / áll és bámul és töpreng / a reggel s a fű”, „én nem hittem hogy / úgy is ölelsz ahogy őlsz / felfutó szulák” – a töprengő fű mellett a kígyó kettős arcának látomása. Megannyi vízió és látomásfoslány a köröttünk elterülő óriás kertben: „Vénusz kihuny / vízre hajló arc és hű képe a vízen együtt öregszi” (Szilánkok I.).

Júlia s hű tükörképe sem maradhat örökké fiatal. Nem tudni pontosan, a versbeszélő, a sorok között felbukkanó forradalmár-költő (Petőfi) vagy a veronai ifjú (Rómeó) hitveseként villan-e fel a címben, de ez talán nem is lényeges. A szövegek eljátszanak a többértelműséggel, s csak néhol konkretizálják egy-egy utalásukat: „egy kakukk repül át a tónál Petőfi verssora felett” (Szilánkok I.).

Az *ősz* kifejezés két jelentése szorosan összefügg, akár egyik a másik allegóriája is lehetne. Az idő fogyhatatlanságának érzetét az ember néhány évtized után elveszíti, helyét a túlsó part kémlelésének állandó kényszere veszi át:

*függőleges hó
mélyén a talpnyom néma
és hűvös verme
ne kímélj az út*

*szélén elütött sün már
egy másik világ*

A versvilág a múlandóság-tudat hangsúlyossága ellenére csupa élet, burjánzás és érzékiség, mert a múlandóság fölött egyetlen dolog adhat a túlélésre reményt, a nő- vagy Júlia-princípium újjászülő és újrateremtő képessége:

*meztelen izmú
tenger fogja csípőmet
ím körbefonja
rímpár bokádra
gondolok vigasztalna
mikor elnézném*

A könyv tartalma tehát bizonyos értelemben módosítja a cím által előrevetített irányt, átírja, kiegészíti azt, és az örök körforgás, a szellem, az érzékek, a létezés örökkévalóságának eleven hője süt minden sorából:

*vízpartból napból
vágyakozásból állnak
mondatok össze
hozza s elosztja
az ösvényen a reggel
kis kék köveit*

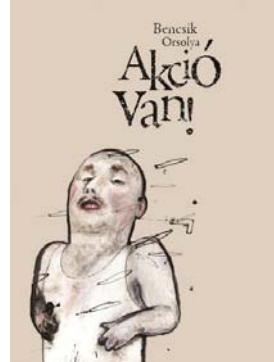
A címadó Júlia név mindössze egy alkalommal bukkan föl a kötet utolsó lapjain: „borostyánbarna veronát elfedi az ősz mint júlia/síráját betűleplelkek a szerelmes levelek“. Leheletfinom az érintkezés a cím és a Szeptember végén, valamint a Shakespeare-dráma nőalakja között. A nő- és Júlia-alakok összemosódnak a természet befejezetlen körvonaláival. Az olvasás végeztével sem a hátsó borítók megszokott üressége fogad minket. A kötet világából kilépve búcsúüzenet vár, egyetlen vonallá kiegyenesített haiku formájában: „ezen az éjen is felkapaszkodott a Hold a hegycsúcsra“.

Géczi János könyve a haikuhagyományokat hűen követő, mégis egyedi ívelésű, szép és ízléses kiállítású kötet. Madártollakból, kristályból, virágszirmokból, évtizedek érleléséből, megszenvedett emlékszövedékéből és júliákból épült portré, önarckép, mely „aztán“ emberi kéz érintésére, olvasás után újra megfoghatatlanná válik, a madársereg szétrebben, s „szétrepül az arc“.

Hétvári Andrea

Bencsik Orsolya *Akció van!* című kötete egy rendhagyó családörtörténetbe nyújt bepillantást, ahol a nagypapa-nyúl és szitakötő-nagymama mellett megjelenik a délszláv háború is – méghozzá humorral és számos feszültségkeltő elemmel.

Véres és groteszk Csodaország

Bencsik Orsolya első, *Kékítőt old az én vizében* című, novellákat, verseket, kisprózákat és e-maileket tartalmazó kötetében (Újvidék, Forum, 2009) már előkerült a család témája, az *Akcio van!* rövidprózái azonban főként e köré szerveződnek. A fülszövegben megszólaló *Nyúl szív őrmester* stílusvarietéjében előrevetíti a kötet főbb vezérfonalait: a termékét eladni igyekvő piaci árus felidézi a falusi lét atmoszféráját, majd a porondmester invitál minket groteszk cirkusza sztárvendégének, B.O.-nak az előadására. Végül megjelenik a katona, aki őszintén ajánlja a kötetet társainak, a későbbi szövegek háborús témáira utalva.

A kötet egyik szervezőelve az állandó feszültség, mely több szinten is megjelenik. Megtalálható a címben (*Akcio van!*), az elbeszélő gyakran változó helyzetében, az általa összekapcsolt világok egymásmellettségében: falu és város, szerb és magyar, idős és fiatal, női és férfi identitás közt. Rögtön a kötetborítón szereplő alak, illetve a kötet illusztrációi gyermekrajzoknak tűnnek, ám az arcok kidolgozottsága, beszédessége összeegyeztethetetlen ezzel. Egyszerre van bennük jelen a mesekönyv-illusztrációk sematikussága és az érintett témák kézzelfogható realizmusa, és ez a kettősség a szövegekre is jellemző.

Párhuzamba állítható ezzel az elbeszélő karaktere, mert bár egyes szám első személyben szólal meg, megnyilatkozása mégis nélkülözi az intimítást, kívülrőlként beszél, újra és újra gyermeken rácsodálkozva a körülötte lévő dolgokra. Az, ahogyan ez a hang a szürreális

és gyakran megrázó helyzetekről beszámol, egyrészt elidegeníti az olvasót a narrátortól, hiszen ki tudna szimpatizálni vagy azonosulni egy ilyen megbízhatatlan és kiszámíthatatlan elbeszélővel? Ugyanakkor azonban a kötet másik jelentős motívumának vázát képezi: a humort. Mert az egyszerre megbízhatatlan hang és az elmeséltek és az elmesélés módja közti ellentétből eredő abszurditás inkább vált ki az olvasóból nevetést, mint borzongást – még olyan témák esetében is, mint betegség, halál, háború. Az egyik legérzékletesebb példa erre a második ciklusban sűrűn felbukkanó nagypapa és a köré szőtt történetek. A ciklusnyitó „*Otthon, nálunk*” című szövegben megfigyelhető az a szenvtelen, tárgyilagos mód, ahogy a behatárolhatatlan korú elbeszélő leírja a családtag betegségét:

„A cukortól üszkösödött el a lába, ezt mondták anyámék, meg azt is, hogy a sok fekvéstől kidörzsölte bőrét a lepedő, a hipózott paplan, hogy végül az egész teste egyetlenegy élő sebbé vált. Bűdös volt a szobában, nem lehetett megmaradni. Rossz volt pusztit nyomni az arcára, majd elhántam magam a szagtól, ő meg csak nézett, a feje akkora volt, mint egy madaré, eltűnt a nagypárnában, alatta kispárnák, a mama rakta alá, hogy magasabban legyen, kiláthasson az ablakon, átellenben éppen a temetőre.”

Továbbolvasva megtudhatjuk, hogy a család „*beindította a faluturizmust*”, cirkuszi látványossággént mutogatva a szenvedő beteget. Néhány novellával később (*Disznók*) ez még egyszer megfogalmazódik, egy kis kiegészítéssel:

„Anyámnak van egy olyan rossz szokása, hogy szinte minden magyar nyelvű újságot megvesz. Régebben folyóiratokat is, még a kilencvenes évek inflációjakor is, bár igaz, kevesebb volt akkor a folyóirat. Amikor a mama úgy döntött, hogy nem válik meg a tatától, hogy mi mutogatjuk, anyám arra gondolt, az ólakhoz, melyekben már évek óta nem neveltek a nagyapámék disznót, fel kellene állítani kis standokat. A standokra pedig kihordani a közel 30 év alatt összegyűlt anyagot. [...] A faluturizmus kiépítésében az én családomnak volt a legnagyobb szerepe, erre azért egy kicsit büszke vagyok, és ha jobban belegondolok, valójában a vajdasági magyar könyv-, folyóirat- és napilap-kiadás külföldi terjesztésében is a markáns részt mi vállaltuk be.”

A traumatikus élményt, a családtag végtagjának üszkösödését a narrátor humorosan meséli el, s később kiegészíti az anyai hóbort abszurdításával, miközben a háttérben gazdasági hanyatlás és háborús állapotok uralkodnak. A kötet mottója ez lehetne: „*A rosszat csak nevetve lehet kibírni*”. Egész atmoszférájára jellemző ez a hozzáállás – a szerző jó érzékkel emeli ki és tematizálja a kulturális és egyéni emlékezet azon darabjait, melyek ilyen módon kicsavarhatók, széles olvasóközönséget szólítva meg. A műfaj pedig, melynek sajátosságait ehhez felhasználja, csatlakozva egy újjáélesztett hagyományhoz, a mese.

A kötetben folyamatosan vissza-visszatérnek a mesevilág elemei, ám a legintenzívebben talán a „Nyúl szív, szitakötő nyelv” című kispőzében. A szöveg nagyapa-nyúl és szitakötő-nagymama történetén keresztül meséli el a délszláv háború társadalmi következményeit. Bevezetése akár egy mesekönyvé:

„A nagyapának sok köze volt a macskákhoz, mégis ez a történet most a nyulakról szól. Pontosabban egyről. Nagyapa-nyúlról. Arról, hogyan vette feleségül szitakötő-nagymamát. Történik mindez úgy negyven évvel ezelőtt, ez, ha jól számolom, a negyvenes évek közepe.”

A kötetben előre haladva fokozatosan fakul a „véres nyelv”, és mint minden valamire való fabulából, innen sem hiányozhat a tanulság:

„Hogy a kíváncsiság a legveszélyesebb dolog a világon, ez a történet valódi üzenete! NE MERJ! NE KÉRDEZZ! NE NEZZ!”

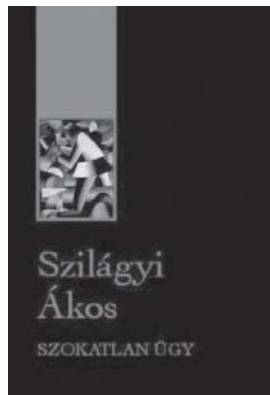
A mese világához kapcsolódó elem a cirkusz is, melyet a beteg nagyapa körül alakítanak ki, úgy mutogatva őt, mint egy torzszülöttet, vagy a szőke hajú lány csavargásai – az egész emlékeztet Alíz történetére, aki eltévedt Csodaországban. Ez a Csodaország pedig a Vajdaság, amely hol magyar, hol szerb, de leginkább egyik sem és mindkettő.

A kötet központi témája a falusi lét és a család, majd később néhány szöveg erejéig a város. Ezeket kívánja „szétírti” a szerző, ahogyan azt a kötetet népszerűsítő videóban elmondja. Ám nem követ szigorú kronológiát vagy tematikus sorrendet. Úgy tűnik, mintha egy családi fotóalbumot lapozgatnánk, és a mellettünk ülő ember mesélné a képek háttértörténeteit.

A kötet egyik cikluszáró novellája, *Az úton* megidézi Jack Kerouac kultikus regényét, mely az USA-t keresztülutazó fiatalok kalandjait meséli el, utána pedig a *Road movie* apával című szövegegyüttes következik. A kötetben halványan kirajzolódik egy fejlődéstörténet-szerű folyamat: a gyermekkori emlékek, a serdülőkor beköszönte az első menstruációval, a Magyarországra költözés. Olyan szubjektív kilométerkövek ezek, melyek köré Bencsik Orsolya kiválóan megszövi egy generáció hálóját, akár a szerbiai magyar fiatalság hangját, akár a vidékről városba költözőkét, akár a háború traumájának feldolgozásával küzdő emberét halljuk ki belőle. Ám ha az olvasó egyiket sem érzi magáénak, akkor is gazdagodott egy izgalmas, morbid-bűbajos mesekönyv élményével.

Szilágyi Ákos *Szokatlan ügy* című verseskötetének címe a meghalásra utal. A gondolati líra a komor téma ellenére frivol humorral beszél létről, időről, nyelvről, geneziszről és apokalipsziszről.

Apokalipszis-költészet most

Groteszk verseket olvashatunk Szilágyi Ákos új kötetében, a halállal való szembenézés verseit. A *Szokatlan ügy* szinte a legkésőbb kötet a szerzőnek, a „Nincsen remény” jegyében íródott szövegekben az emberiség végső témái fogalmazódnak meg, ezekhez kapcsolódva pedig a Genezis, az Apokalipszis, a Lét, a Dolog, az Idő és a Nyelv viszonya. Ennek egyik megjelenése a párbeszédes forma, amely egyként emlékeztethet filozófiai műre és a ráolvasós gyermeki játéokra is.

Nemcsak az emberi lét fordul reménytelenül az abszurd semmibe, Szilágyi Ákos nem nagy jövőt jósol a mostanában sokat emlegetett „képi fordulatnak”, a spektakulum társadalmának sem.

A versmondatok által megjelenített tér mindig allegorikusan elvont. A szövegek az olvasó intellektuális énjét szólítják meg, miközben a lírai én szellemszerű lényként jelenik meg, mintegy médiumszerűen szólaltatja meg az emberi beszédet. A magas fokú mentális regiszter viszont összeolvad a nyelv szinte ízletes, élvező anyagszerűségével. Hiszen a szerző akusztikus költészetében a nyelv hangzóságának még a jelentésképzés terén is fontos feladat jut. Gyakoriak az ütemhangsúlyos, páros rímű versek. Nagyon nagy szerepük van az alliterációknak, a sziporkázó rímtechnikának. A hangzásra utal a magyar nóta és operett kifigurázásakor az összetételek akusztikus vezérlése is.

A Genezis és az Apokalipszis a hagyományostól eltérően nem patetikusan jelenik meg Szilágyi Ákos költészetében. A világpusztulás fölött, a fenséges Vég frivolon, komoraszkekben szól. A komoraszkek kifejezés

(Szilágyi Ákosé) jól mutatja az ilyen típusú nevetésnek a mibenlétét: nem „jópofizásról” van szó, a létviccek a legmélyebb létkomorsággal határosak.

E szemlélet szerint a Vég megmagyarázhatatlan, akkora pánikot kelt, hogy a rettegéstől már csak nevetni lehet. Mindig az Egész, illetve annak abszurd volta (ezért tartható ez a költészet a modern és nem a posztmodern tradícióhoz közelinek) jelenik ebben az intellektuális komolyságában pazarul élvezetes lírában, egyszerre a legintenzívebb elvontságban és legintenzívebb érzékletességében. A reneszánsz és a barokk közötti manierizmusra emlékeztet ez a poétika. Ezt eleveníti fel Szilágyi Ákos, és mintegy beoltja az avantgárd „geometrikusan elvont” tradíciójába.

*A vég nélküli kétkedés
nem vezet sehova!
érted? sehova!
de ha én éppen oda készülök?!*
(sehova)

Filozófiai és teológiai fogalmak, szokatlan szóösszetételek, testrészek válnak allegóriává és sziporkázóan szellemes párbeszédbe elegyednek egymással. Manapság az irónia, a humor divatos, de valójában nagyon kevés embernek van hozzá igazán érzéke. Szilágyi Ákosnak viszont nagyon jó humora van, a szerző virtuóz módon szellemes. Iróniája mindig kedves, játékos. A zárlat is a gyengédséget emeli ki, mint az emberi kapcsolatok egyik legfőbb értékét.

A melankolikus nevetés előidézője a groteszk. Ezt a hatást többféle módon éri el a szerző, így klasszikus szószerkezetek kiforgatásával, vagy teljesen eltérő regiszterekhez tartozó szavak összeillesztésével. Például ómagyar (bibliai kontextusú) szót vegyít mai szlenggel: „*isa mondom bocsika*”. Hasonló hatást vált ki a gigantikus és a csekély egymás mellé helyezése: „*ímhol kerekedik / egy fekete kocka / nézi Örök Harag / meg egy nyúllapocka*” (apokalipszis). De a halál, a nemlét jelentéstelen lesz.

*miért fontos ő nekünk?
miért is fontos? várj!
nyelvem hegyén van, öt betű.
értünk jön s örökéletű.
nem, nem „Isten! A Halál”!
(rejtvényfejtés)*

A lét a nemléthez legfeljebb kommentárokat fűzhet. Erre utalhat, hogy a verscímek zárójelben szerepelnek, nincsenek ciklusok, nagyobbrészt az egész könyv egyetlen reflexió a meghalásról. A halál és Isten örökre távol levése összefügg. Az *Előhang* így beszél erről:

*meghívsz. de nem vagy otthon.
 elment – vonogatják vállukat a.
 elment – tárják szét kezüket a rokonok.
 nem mondott semmit?
 semmit. fejüket rázzák. semmit.
 örökre ment.*

Szilágyi Ákos verseinek istenképzete leginkább deista jellegű. Az Úr megfáradt, feledékeny, a világot megteremtette, de a hibáit már nem javítja ki, nem törődik vele. A *Sanctus* című egyházi ének kifordítása a teremtmény és a teremtő közötti kapcsolat megszűnését, a közöttük való párbeszéd hiányát mutatja be ironikus-abszurdan. A himnikus magasztalás jelentését veszti, ezzel együtt pedig a teológiai vonatkozás társadalomkritikai színezetet kap. A kultusz kifigurázását is témává emeli a szerző, valamint a megfélemlített alárendeltek és zsarnoki elnyomójuk kritikus bemutatását:

*de ki itt a modulfelelős? –
 dörrent az angyalok karára Isten.
 Sanctus Sanctus Sanctus
 Dominus Deus Sabaoth! –
 rebkent meg egymemberként az angyalok kara
 (felelősök keresése)*

A Heidegger időfogalmára reflektáló vers (*az idő*) is mintha egy, a filozófus korai vallásfenomenológiai előadásaira válaszolna: a gondolkodó az intenzitásról beszél, a kereszténység lényegét az élet és halál legintenzívebb megértéseként tárgyalja. Heidegger állítása szerint az idő tulajdonképpen az ember maga, Szilágyi Ákosnál mindez mintegy geometriai jelentést kap, az idő pont lesz. Ez a fajta geometriai-matematikai elvonatkoztatás más versekben is felbukkan, miközben Szilágyi Ákos költészete az avantgárd groteszkfogalmat használja.

*hát te vagy az a rézfánfütyülő
 megfejtethetlennül többismeretlenes
 egyenlet? –
 ráncolta össze homlokát Isten
 s egyetlen
 nyisszantással megoldotta.
 azangyalát.
 (egyenlet)*

A *Szentírás*on kívül Dante *Isteni színjátéka* és József Attila lírája is többször megidéződik. A megidézés módja itt is borzongatóan frivol.

Szilágyi Ákos *Szokatlan ügy* című remek kötete nagy hagyományú gondolati és vallásos költészetünket gazdagítja.

Benedek Szabolcs regénytrilógiájának második része, *A Vérgrófnő* az első világháborús Erdélybe kalauzolja el az olvasót, aki ezúttal vérbő vámpírregényt foghat a kezébe.

Vámpír, vadászat, világháború

Benedek Szabolcs József Attila-díjas író regénytrilógiájának második részében ismét hullani kezdenek a sorozatgyilkosok és a vámpírok első számú áldozatai: a kéj nők. Az első két rész műfaji besorolásának és elkülönítésének alapja az, hogy ha a tettes sorozatgyilkos, akkor krimivel vagy thrillerrel van dolgunk; ha viszont vámpír, akkor természetfeletti horrorral.

A Vérgróf című első kötetben a szerző ügyesen játszott el az olvasó elbizonytalanításával, hogy műve pontosan melyik zsánerbe is tartozik. Sokáig nem lehettünk biztosak abban, hogy egy nagy csalás részesei-e a szereplők – és velük együtt az olvasó –, azaz semmi természetfölötti nem áll a gyilkosságok mögött, vagy valóban egy vérre szomjazó, démoni lény garázdálkodik a századfordulós Budapesten. Aki olvasta a kötetet, tudhatja, hogy a megoldás nem volt sematikusán kétoszlatú: a gyilkosságokban valóban nem játszott szerepet a természetfeletti, ám egy vámpír kétségtelenül megszállt Budapesten.

A Vérgrófnő olvasása során már kétségünk sem lehet afelől, hogy egy ízig-vérig vámpírtörténetet kapunk. Olyannyira igaz ez, hogy az előző kötet jelentős vámpíralakja, Saint-Germain grófja után a második regény magát a hírhedt Drakulát is a szereplői között tudhatja. Ám nem csak a szereplőgárdában, hanem a regénystruktúra, a tempó és az eszköztár tekintetében is történtek változások *A Vérgrófnő* képest.

A történet hat évvel az előző kötet eseményei után, 1916-ban veszi kezdetét, amikor a román csapatok betörnek Erdélybe. Az első regényből megismert újságírónak – Szállási Titusznak – természetesen ott a helye az események sűrűjében, hogy budapesti lapját, *Az Estet* naprakészen tájékoztassa a háború történéseiről.

Ebben a kötetben már csak az emléket őrzik a békebeli, pezsgő kulturális és társadalmi élettel büszkélkedő magyar fővárosnak. Ezzel egyidejűleg a regény atmoszférája is megváltozik. *A Vérgrófnő*t, a történet középpontjában álló gyilkosságok ellenére, áthatotta valami derűs nosztalgia – a kötet előnyére. *A Vérgrófnő*ben ennek már a nyomát sem találni, itt minden kilátástalannak tűnik, az emberek nem bizakodnak a háború gyors befejezésében, az olvasó történelmi ismeretei pedig csak erősítik ezt a (há)borús légkört. A sötét, elkeseredett hangulat és a háború tépázta Erdély hideg, ködös tájaival, régi kastélyaival és kevert nációival ideális háttere egy vámpírtörténetnek.

A két kötet közötti hat év történéseibe Szállási Titusz visszaemlékezései engednek bepillantást. A regény első felének visszatekintő szerkesztési módja egyszerre teszi lehetővé az emlékek közötti ugrálást, illetve a múltban történt eseményekre való reflektálást.

Az előzőhöz képest jóval kevesebb karaktert mozgat a regény. Fokozottan igaz ez a regény első harmadára, ahol Szállási Titusz az egyetlen szereplő, akinek a szempontjából megismerhetjük az eseményeket. A kevesebb nézőpont nagyobb teret enged az alakok pontosabb kidolgozásának.

Szállási Titusz mellett egy új szereplő, Ágnes is fontos szerepet kap *A Vérgrófnő*ben. Újságírónk Erdélyben ismerkedik meg a hölgygel, akinek a családja generációk óta próbálja felkutatni és megölni Drakulát, végezve eközben a gróf összes lehetséges fajtársával. Egy híres vámpírvadász, például Abraham Van Helsing helyett egy belevaló, erdélyi lányt ismerünk meg az említett szerepben, aki gyakorlatiasságával kiválóan ellensúlyozza Titusz merengésre hajlamos természetét.

Ágnes nem akarja megérteni a történéseket, elfogadja a természetfeletti, ezért a Gábor Áron öntödéjében készült „karó” (sic!) nélkül ritkán jelenik meg az utcán. Titusz viszont a racionalitást képviseli. Ez a feszültség egyébként a hasonló regények alapvető receptje.

Az előző rész visszatérő alakja Tarnóczy Etelka. A kéjnővé lett hölgy realitásérzéke már az első regényben is meglepően alacsony

volt, a második kötetben azonban a bomlott elmével határos. Szerencséjére ismét akad egy erős segítője, méghozzá a kissé hideg, de egyébként úriember Vlad képében.

Az előző kötetben a korabeli Budapest hírességeinek kavalkádjával találkoztunk, és ez nem mindig tett jót a történetvezetésnek, hiszen a sok történelmi személy megidézése megszakította és ezzel szétforgácsolta a szűzsét. Ebben a kötetben sem marad az olvasó karizmatikus történelmi figurák nélkül, de *A Vérgrófnő*hoz képest sokkal visszafogottabb a jelenlétük. A szinte állandó szereplőnek számító Molnár Ferenc mellett Ady jelenik meg egy epizód erejéig, illetve az ambiciózus fiatal katonával, Gömbös Gyulával is találkozhatunk.

A történetvezetés is jóval feszebb, mint az első regényben. Mivel zsánerében, hatásmechanizmusában is különbözik a két rész, szükség is van az élénkebb ritmusra a vámpírvadász-regényben.

Bram Stoker klasszikus regényére is gyakran utal Benedek Szabolcs, mind a történet helyszíneire, mind a benne szereplő személyekre. Egy tájleírás erejéig még vendégszövegként is megjelenik a *Dracula*. A szereplők által is ismert regény írója vitatott személy, hiszen nem tudják eldönteni, hogy egy élénk fantáziájú szerzőről van-e szó, vagy valódi tapasztalatok szolgálnak a történetek alapjául.

A krimik és a rémtörténetek kedvelői mellett azoknak is érdemes elolvasniuk a kötetet, akik nem idegenkednek a saját műfaji határaitól. Ráadásul most már nem szükséges idegen nyelvű szövegek vagy fordítások között keresgélnie annak, aki igényes, nyelvileg, történetileg és a leírások terén is kidolgozott vámpírregényt szeretne olvasni.

A trilógia befejező része 2013 tavaszán érkezik.

Szabó István Zoltán

Győrei Zsolt *A Velemi Névtelen versei és levelesládája* című kötetének egyszer pajzán, máskor a független magyar királyságot sirató költeményei a középkor poétikai formakincséből merítenek. Kellemes színfoltok a kortárs irodalomban – meglepő aktualitásokkal.

Középkori kortársunk

Győrei Zsolt műfordító, drámaíró, színész, a Színház és Filmművészeti Egyetem oktatója. A hazai abszurd-groteszk üde színfoltjaként korántsem ismeretlen a kortárs kultúra iránt érdeklődők körében. Szerteágazó életművében találkozhatunk versfordításokkal (Christian Morgenstern *Bitódalok*), drámakötettel (*A passzív apaszív; Rostáltatás a magtárban* – mindkettő Schlachtovszky Csabával közösen), monográfiával (*Heltai Jenő drámai életműve*) és immár saját verseskötettel is.

Győrei Zsolt legújabb, a Syllabux Kiadó gondozásában megjelent, *A Velemi Névtelen versei és levelesládája* című könyvét gondolatisága, imponáló formakincse, bonyolult szimbolikája és napjainkban furcsán ható témaválasztása miatt elsőre kissé nehéz hová tenni.

A kötet első felében kap helyet a kitalált középkori szerző, a Velemi Névtelen életműve, míg a második felét az életrajzi adalékként szolgáló leveles „iskatulya” teszi ki. A mű jól eltalált mértékű korhűséggel és ennek megfelelő nyelvezettel megalkotott alanya a nyugat-európai irodalomból ismerős villoni vágáns. A költő rekviemet mond a független magyar királyság és a középkor sírba tételekor („Egymást fujtja, úgy retirál / Nagyúr, kisúr, cseléd, / S Lajos király, magyar király / Kiissza a Cselét. // (Vagy Zápolya György döfte le? / Mesélnek ezt meg azt...) / Hazám! te gógös, dölyftele, / Ki hoz neked vigaszt?”), de igazi tehetsége a pajzánság és az elmúlás verseiben domborodik ki.

A Velemi Névtelen a nők nagy kedvelője. Pórleány, gráci grófné vagy cáki lányka, Simon gombkötő felesége („Sopron, a zsinagóga melletti második ház, balról nézvést [...] azt hogy is hívják?”) – egyre

megy: férfiúi vágyát egyaránt felkeltik, de mivel az efféle gerjedelem nem épp élethosszig tart, személyük (az egy sok arca) a test kielégültével el is veszíti jelentőségét. Úgy tűnhet, hogy a Névtelen vérbeli élvhajász képtelen mélyebb érzelmek megélésére, ám erről szó sincs.

A kötet a stílus megkövetelte igen szűk tematikai határok ellenére sem silányul afféle megkéssett Priapeiává, mivel a testi örömöket éltető strófákat kellően ellentemponozza a Velemi valódi szerelmi lírája. Az elmúlás filozófiájához szintén ebből az irányból érdemes közelítenünk. A Költő – bár „*még holtában is leányokat kívánna látni*” – idővel felismeri: a személyes elmúlás érzete nem elsősorban a vágy megszűnéséből, a test pusztulásából, az élet dolgaitól való megcsömörlésből fakad, hanem abból, hogy fokozatosan az emlékek, a valamikori, soha el nem múlt érzelmek, szerelmek válnak meghatározóvá: „*A bőr alatt lakik, mint jég alatt a pizstráng, / Palánta hó alatt s a hold alatt a csend. / Hiánya undorít, akár a csecsre kent / Beléndek zöld leve, hogy ellökött a pesztrám. / Mint csúszós csopakit, kortyolom néha tisztán, / Mint fácánmadarat, zabálom őt a tálról. / S midőn az úton int új, izgató csata, / Fülemben nyög neve, liheg, buján viháncol: / Czakó Kata, enyém-se-volt Czakó Kata.*” (Czakó Kata nevére)

Olvasói szempontból *A Velemi Névtelen versei és levelesládája* olyan, mint a fúziós konyha egy jól sikerült fogása. Magabiztosan és meglepően kínálja a széteső reneszánsz (meglehetősen kortárs) világát, az akadémikus verstudomány utolsó két évezredének formakincsét, az erotika filozófiáját, a velemi évezredes királyi borvidék hangulatát, megfűszerezve Győrei Zsolt jellegzetes humorával és személyiségével. A kötet költészete, talán éppen ettől, mind a kortárs, mind az archaizáló idősíkba illeszkedik. A lírai alany – a hazai virágzó reneszánsz idején még a gráci egyetem diákja, az élet, a verselés, a testi örömek és legfőképp a nők szerelmese, Sylvester János és Nádasdy *persona non grata*-ja, papok, vallási dogmák, a háborúskodás elutasítója – szabadgondolkodó. Egy éppen szétszakadó országban, ahol három hatalmasság nevezi magát egyedüli úrnak, ahol a békés, alkotó élet elképzelhetetlen, és ahol már csak azért sem érdemes elutasítani a bor és a test pillanatnyi örömeit, mert a szerelem jövőbeli beteljesülésénél sokkal valószínűbb kimenetel a hirtelen, erőszakos halál. A lírai alany költészete ezekből az élményekből táplálkozik. Ugyanakkor tény, hogy a korhűség, a nyelvezet, a mondanivaló anakronizmusai és az egyértelműen groteszk, morbid, abszurd jegyeket mutató kikacsintások egy pillanatra sem engedik, hogy elfeledkezzünk róla, a „jól etalált mértékű korhűség” álarca mögött egy nagyon is eleven, teljes értékű, kortárs költő játszik velünk.

Győrei Zsoltnak ez az igencsak szórakoztató írói kettőssége – szinte mellékesen – több olvasati lehetőséget teremt. Egyfelől a versek dinamikája, azok már-már impresszionista ábrázolásmódja megengedi, hogy pusztán a szerző jellegzetes humorára és a pajzánságokra összpontosítva boros beszélgetések kaján társa legyen, miközben a pincék napfelkeltét és napnyugtát nélkülöző örökkévalóságában a szerelem természetén merengünk. Másrészt a kötet a tematikailag hasonló kiadványok fölé emelkedik azzal, hogy az erotikát nem csupán díszletként, hangulatteremtőként értelmezi, hanem világszemléleti alapként használja; örökösen megújuló, valódi filozófiai hajtóerővé, létalappá transzformálja azt. A mű parádésan gazdag formakincse, cizellált verselése a kortárs líra megfelelő lelkületű és kellő műveltségű olvasóinak valóságos csemegéjévé teszi a kötetet.

Tóth Mihály

Győrei Zsolt: *A Velemi Névtelen versei és levelesládája.* Syllabux, 2012. Nyomtatva: 2500 forint. Digitálisan: 600 forint.

Boldog Zoltán

Szeged-modell?

Tavaly és idén különböző asztaltársaságoknál gyakran hangzott el a mondat: Szeged átvette a fiatal irodalmi élet irányítását. A legfontosabb fiatal írószervezet vezető pozícióit és egyéb, a kulturális életet befolyásoló funkciókat ugyanis a napfény városához szorosan kötődő írók, irodalmárok kapták meg 2011-ben és 2012-ben. Kollár Árpád, a Fiatal Írók Szövetségének elnöke, Orcsik Roland, a József Attila Kör egyik sorozatszerkesztője és a *Tiszatáj* redaktora jelenleg is szegedi lakosok. Gaborják Ádám, a József Attila Kör jelenlegi elnöke is itt végezte az egyetemet, fontos kulturális eseményeket szervezett a városban munkájának megkezdéséig; Turi Tímea, a Magvető egykori szerkesztője jelenleg disszertációját írja a szegedi bölcsészkaron.

A némi malíciával, néha azonban annál több büszkeséggel tálalt mondat egy olyan folyamatra világít rá, amelyet érdemes a fővárosi „agyelszívás” könnyen indokolható szociológiai szempontján kívül több oldalról is megközelíteni. Főleg azért, mert Gaborják Ádám, Kollár Árpád, Orcsik Roland és Turi Tímea is egy olyan rendszerbe kerültek be, amelyet sokan Budapest-központúnak gondolnánk. A fiatal, szegediek „vezérelte” irodalmi élet tézisének kérdésében jelen írás nem foglal állást, csupán arra kíván – bizonyára sokaknak nem kielégítő – választ adni: hogyan alakulhatott ki ez a helyzet.

Ha alaposabban megvizsgáljuk a budapesti és a vidéki irodalmi csoportok szerveződését, azt vehetjük észre, hogy a fővárosban főként virtuális közösségek nevelték ki meghatározó költőiket, a legfiatalabb nemzedék hangjára hatással lévő „idolokat”. Gondoljunk a 2005 és 2009 között virtuális és nyilvános költészeti műhelyként működő *Telep Csoportra*! A blog szerzői mára a magyar irodalom meghatározó tagjaivá váltak, az alapító Krusovszky Dénest 2012-ben József Attila-díjjal jutalmazták. De a ma induló fiatal költőnemzedék hangját is erőteljesen befolyásolja többek között Bajtai András, Nemes Z. Márió vagy Pollágh Péter lírája. Hasonló a helyzet az *Előszézon* című versbloggal, ahol a csoport tagjai és a kommentelők egymás műveiről mondhattak véleményt. Az itt publikáló Simon Márton vagy Tolvaj Zoltán verseinek beszédmódja szintén jelentősen hat a pályakezdő

költők körében. De érdemes odafigyelni Toroczky Andrásra is, akinek *Napfényvesztés* című kötete méltatlanul visszhangtalan maradt.

A fenti virtuális közösségek megteremtették az egymással való versengés, a kulturális vita és a továbbfejlődés lehetőségét. Ezzel együtt pedig a nyilvános szellemi jelenlét iránti igény energiája is a blog keretei között csapódott le. A műhelymunkával kikerülhették a neves irodalmi lapok szerkesztőinek néhány soros visszautasításait, és csak a késznek érzett versekkel kopogtattak a redakciók ajtaján. A vélemények is főként a kezdő pályatársaktól érkeztek, így a szellemi irányítást a nagy mesterek helyett saját kezükbe vették (l. Az apagyilkos generáció c. esszéjét). Egymással folytattak párbeszédet, tehát egymástól tanultak. Amikor megjelentek az első kötetek, mind a műhelymunka, mind pedig a blog frissítése megállt. A virtualitást felszámolta a nagyobb súllyal rendelkező könyvtest. A *Telep Csoport* utáni második generáció is felnőtt, befutott.

Amíg az irodalomhoz kötődő szellemi energiák levezetése, a nyilvánossá tett műhelymunka a főleg fővárosi fiatalokat tömörítő versblogokban folyt, addig a szegedi költők kimaradtak mind a *Telep Csoport*ból, mind az *Előszeged*ből. Ennek egyik oka lehetett, hogy a blog ötletgazdái maguk is Budapesthez kötődtek, és főleg az ismeretségi körükben mozgó, rokon szellemiségű pályakezdőket vontak be a virtuális csoportba. A szellemi közösség így annak ellenére vált helyhez kötötté, hogy a világhálón tapasztalható nyitottságuk mindenkinek elérhetővé tette műveiket.

A blogközösségekből való kimaradás mellett azonban korántsem virtuális, de annál élénkebb irodalmi élet zajlott a XXI. század első évtizedeiben Szegeden. A *Fosszília* című irodalmi és művészeti lap szerkesztői között ott találjuk Orcsik Rolandot, aki több szerkesztőtársával együtt az egyetemen tanító Odorics Ferencsel, Ötvös Péterrel és Szilasi Lászlóval konzultálva formálta a lap arculatát. Ebbe az arculatba tartozott az egyetemisták megszólítása mind az írásokkal, mind pedig a gyakran performanszokat is előnyben részesítő irodalmi eseményekkel. Orcsik Roland ezenkívül a *Symposion* folyóirat egyik szerkesztője volt 2010-től, tehát mind a vajdasági magyar, mind a magyarországi irodalomrendszerben otthonosan mozgó szervező és alkotó ember. Nevéhez kötődik például a határon átvélő Kultúrsempész Sínbusz Fesztivál, amely szegedi és szabadkai kulturális programokkal szövi szorosabbra a vajdasági és a szegedi régió egymáshoz kapcsolódó szellemi szálait.

A *Fosszília* mellett a Kollár Árpád szerkesztői közreműködésével megjelenő *Bölcső* is jelentős szellemi potenciált képviselt a szegedi bölcsészek körében és a helyi kulturális életben egészen a 2003-ban történt hatalomátvételig, amikor a hallgatói önkormányzat propagandalappá fokozta le az azóta is működő periodikát. Kollár

Árpád a közös vajdasági származásból adódóan számos irodalmi esemény szervezésében, kiadvány szerkesztésében együttműködött Orcsik Rolanddal, egyik ezek közül a korábban már említett „Sínbusz“.

Gaborják Ádám jelenleg is a *Pluralica* című összművészeti lap szerkesztője, éveken át pedig a VitaMin nevű kritikai beszélgetéssorozatot szervezte Szegeden, amely meghonosította a városban a szellemi életből addig hiányzó szakmai vitát fontos irodalmi művekről. Turi Tímea pedig a *Szegedi Egyetem* című egyetemi lap meghatározó újságírója volt, emellett fontos beszélgetések vezetője Parti Nagy Lajossal, Tóth Krisztinával.

A fővárosi versblog-közösségekkel szemben tehát Szegeden az irodalmi jelenlét klasszikus formája volt meghatározó. Az irodalmi tartalmat kínáló folyóiratok megjelenése eseménynek számított, a periodicitás kiszámíthatóvá tette a kapcsolatot szerkesztőség és a kultúrafogyasztó közösség között. Ez kényszernek is számított, hiszen egyetlen olyan Szegedhez kötődő irodalmi lapot sem említhetünk, amely folyamatosan frissülő tartalmával a virtuális térben próbálta volna meg az olvasóközönseget megszólítani. A fiatal egyetemisták versei a Bölcsőben vagy a Szegedi Egyetemen jelenhettek meg, a visszajelzések pedig a kommentek helyett a szerkesztőktől és a baráti asztaltársaságok vendégeitől érkeztek. A Szegedhez kötődő folyóiratok szerkesztői, írói fontos kulturális programok szervezői, moderátorai voltak, így személyes jelenlétükkel arcot adtak saját tevékenységüknek, emellett személyesen megszólíthatóvá tették magukat. A virtuális, szűk közösséget érintő műhelymunkát tehát egy folyamatos irodalomszervezői munka pótolta.

A megszólíthatóság mítoszához pedig hozzátartozik, hogy Szegeden néhány helyen koncentrálódott a kulturális élet. Egyik motorja a Grand Café, a másik a Millenniumi Kávéház. Az Újszegeden található Móra Kollégium már távolabb esik a Belvárostól, a belvárosi REÖK pedig korábban nehezen és ritkán nyitogatta kapuit az ingyenes irodalmi estek szervezői előtt. A fővároshoz képest szűkös, de a valós jelenlét lehetőségeit megteremtő kulturális helyszínek nagyrészt ugyanazokat az embereket mozgatták meg, így a köztük lévő kapcsolati háló is erősebbre szövődhetett. A szűk kulturális tér az egymással való párbeszéd jótékony kényszerét alakította ki. A különböző helyeken összeülő, de valójában szinte azonos asztaltársaság Budapesten gyakran a több asztaltársasághoz egyszerre tartozó fiatal író típusát alakította ki. Ez pedig a kapcsolati háló erősségére is hatással lehetett. A többféle kötődés a szétaprózódó szociális energiák révén azt eredményezhette, hogy a virtuális közösségen kívül más, klasszikus módon szerveződő közösséghez gyengébb szállal köthették magukat a fiatal írókat. Egyik ilyen fontos kivétel volt a rövid életű Puskin utca című művészeti folyóirat, amely Deres Kornélia, Krusovszky Dénes, Szabó Marcell és Urfi Péter részvételével éppen akkor szűnt meg, amikor híre már a vidéki

egyetemekre is eljutott. Az ennek megszűnésével keletkezett vákuumot az akkor már végnapjaikat élő versblogok sem pótolták. Az utóbbi években kezdett mind virtuális, mind attól elszakadó közösségépítésbe az *Apokrif* című folyóirat, amely országos terjesztésűvé válva, erősebb színvonallal akár befoltozhatja a korábban keletkezett rést.

A Szeged-modell tanulsága lehet, hogy az irodalomrendszerben való virtuális jelenlét és az ahhoz kötődő iskolaalapítás (értsd: *Telep Csoport*) sem pótolhatja azt a kapcsolati tőkét, amelyet a közvetlen találkozások jelentenek. Nem helyettesítheti az asztaltársaságokat, amelyek kiemelkedő szerepet játszanak a véleményformálásban. A megszólíthatóság mítoszához hozzátartozik az a vágy is, hogy a megszólítottnak legyen arca, ne pedig többségében linkeket felvonultató digitális szövegteste. Mindez természetesen csak tendencia, hiszen az *Előszézon*-estek és a különböző felolvasások lehetőséget adtak a virtuális műhelyben dolgozók megismerésére, de Szegeden ennek hiánya és a szűk kulturális tér elkerülhetetlenné tette a valós jelenléthez kötődő találkozást, és az ennek során kialakuló eszmecserét.

A Szeged-modell azt bizonyíthatja, hogy a nyilvánossá tett műhelymunka látványossága a folyóirat-publikációkkal együtt sem válthatja ki az irodalomszervezői és szerkesztői tevékenységet, amely sokkal meghatározóbbnak mutatkozik egy-egy vezető irodalmi pozíció betöltésénél, mint a szépirodalmi teljesítmény. A virtuális jelenlét főként a szerzőként való ismertséghez, népszerűséghez segít hozzá, míg a valós jelenlét inkább az irodalomszervezői karrierhez. Hiszen a *Telep Csoport* és az *Előszézon* tagjait jóval többen ismerték korábban országos viszonylatban, mint a Szegeden tevékenykedőket. Egy-egy írószervezet, meghatározó kiadó azonban főleg arra a kapcsolati hálóra és szociális tőkére támaszkodik, amely a virtuális jelenlét forradalmi tetténél kézzelfoghatóbb eredményeket is fel tud mutatni. Talán ez, az alkotói munka melletti folyamatos, az asztaltársaságokat a virtuális közösségekkel szemben előnyben részesítő irodalomszervezői tevékenység az, amelynek segítségével egyféle, de korántsem kimerítő választ adhatunk arra: hogyan vehette át Szeged a fiatal irodalmi élet irányítását.

Mostanában azonban érzékelhető Szegeden egy olyan attitűd, amely éppen a fenti értékek miatt nevezi „tájjidegen”-nek, a várossal szembeni hivatását be nem töltőnek a *Tiszatáj* című folyóiratot. Ez azonban éppen annyira lehet pozitívum, a szegedi nyitottság dicsérete is, mint megrovás.

A Tiszatáj-vitát követően éppen az előző hetekben történt néhány olyan esemény, amely azt mutatja, hogy a jelen esszében Szeged-modellként emlegetett folyamat új színezettel egészült ki.

2012. novemberében, 17-én a Reök-palotában megnyitották a *Kontrasztok vonzásában* című kiállítást, amelynek része volt Gyórrffy László *Nem érzek hálát, amiért részt vehetek a teremtésben* című installációja. Ez a mellékelt képen látható módon találta a művész sajátos életérzését és magához az alkotási folyamathoz való viszonyát, vagyis 12 tányéron elhelyezett műfekáliával, egy levágott kéz élethű másával, illetve egy koponyákat ábrázoló festménnyel. Sokan úgy vélték, az installáció az utolsó vacsorára utal, ezzel a gesztussal pedig sérti a „jó érzésű polgárok” ízlését. A városi közgyűlés jobboldali többségű kulturális bizottságából néhányan tiltakoztak a műalkotás ellen, egy helyi plébános is aláírásgyűjtésbe kezdett, valamint egy szélsőséges portál képviselője is antiszemita megjegyzésekkel kísért nyilatkozatot és plakátot tett közzé az ügyben. Ennek hatására Gyórrffy László összes kiállított alkotását visszavonta a városból. A sajátos színezetű szegedi kultúrharcnak ez csak az első állomása volt, ugyanis az átpolitizált műértelmezés körül kialakult vitában a Reök-palota vezetőjét, a Szegedi Szabadtéri Játékok igazgatóját, Bátyai Edinát is felelősségre vonta a közgyűlés, és 2012. december 1-jén menesztette (a döntés 15 nap múlva léphet hatályba).

A múlt héten különböző asztaltársaságoknál gyakran hangzott el az a mondat, hogy Szegeden kezdetét vette egy kultúrharc, amely elvonja a város valódi szellemi értékeiről a figyelmet. Ez a folyamat talán felülírhatja az esszé felvázolta Szeged-modell képét is, és a megalkotott, de máris elhasznált fogalmat történetivé formálhatja. A város kulturális életében zajló változások ellen ugyanis a fent említettek közül Facebook-mozgalmat és online petíciót indítottak, tehát már ők is az online térben formáltak markáns véleményt.

Aki manapság hallja Szeged vonatkozásában a kultúra szót, annak a következő néhány kifejezés juthat eszébe: műfekália, menesztés, politika. Vajon eddig tartott a Szeged-modell, a megszólíthatóság és a jelenlét mítoszára épülő sikertörténet? A szociális energiák a kapcsolatépítés helyett az ellenállásra koncentrálnak majd? Ez az ellenállást magával hozhatja-e a kényszerű bezárkózást, az átpolitizált kulturális köldöknézést? Vagy egyszerűen Szeged lesz az a hely, ahol éppen ezért nagyobb tétje lesz egy-egy előadásnak, felolvasóestnek, performansznak?

iskola világára korábbi tanítási tapasztalataim és tanulmányaim alapján. Borzasztóan örültem, amikor a sorozat első darabja „Szép magyar könyv”-oklevelet nyert (szerkesztője Fábíán Teréz, tervezője Szabó László), mert úgy éreztem, jó felé tapogatózdom. Aztán amikor megjelent a Te kritikád az IJ-n, melyben arról írtál, hogy végre megjelent egy diákok számára is szórakoztató, magazinós, könnyed, de mégis tartalmas tankönyv, további megerősítést kaptam.

Tudom, hogy minden magyartanárnak megvan a fejében a saját tankönyve és a saját kánonja – ha tetszik, a saját kerettanterve –, s ez így is van jól. Nekem borzasztó szerencsém volt, hogy felkértek erre a munkára, s még nagyobb szerencsém, hogy a könyveim meg is érték a megjelenést. Ezt eddig is tudtam, most meg már főleg látom.

Am nincs bennem csalódottság, mert azt is tudom, hogy a saját próbálkozásaimon kívül van millió más pozitív példa. A jó társaságot különben is az teszi – írja valahol Nietzsche –, hogy az ember nem vágyik arra, hogy mindig neki legyen igaza.

S különben is: kerettanterveket igen, de „a másik irodalomtanítás”-t nem lehet eltörölni. Vagy, visszatérve a kérdéshez és másképpen szólva: a mozgonyokat a tanárok vezetik és a váltókat is ők kezelik – a kerettantervek és a tankönyvek nem tudnak kormányozni. Az a bizonyos tanteremajtó pedig minden órában becsukódik, s ha ez paradoxonként is hangzik, a magyartanár szabadsága az ajtón belül van.

Befejezésül két példát hadd említsek még, melyek számomra az utóbbi időben a legtanulságosabbak voltak – és remélhetőleg lesznek is.

2007 óta működik „A 12 legszebb magyar vers”-programunk, amelyben az irodalom új értésformáit próbáljuk ki a korábban emlegetett tudományos szemléletváltás jegyében. Ilyen például az irodalom és kultúra határainak elmosódásához kapcsolódva – amelyre a kétszintű érettségi még kiválóan reflektált 2005-ben! – Jordán Tamással együtt kitalált *Nagy Versmondások* sorozata, amikor is 500-1500 diákkal kórusban mondunk el egy költeményt kultikus, a szerzőhöz köthető helyszínen. Utána három napon keresztül mintegy 40 előadó egyetlen versről értekezik. Az előadók között egyetemi professzorok, középiskolai tanárok és leendő tanárok, egyetemisták, sőt, középiskolás diákok is vannak. Találkoznak egymással szemléletek, kultúrák, felfogásmódok, szakmák, korosztályok. Mindezt nem pénzért teszi senki, sőt, eljön a tanárféle ember akár a világ végéről a saját költségén, hogy 15 percet beszélhessen, mondjuk, az *Eszméletről*. A költészet ereje tehát továbbra is határtalan.

A sorozat egyre nagyobb ismertsége, az iránta megnyilvánuló érdeklődés vélette észre velem, hogy az irodalomtanítás egyik útja, életben maradásának egyik záloga a „fesztiválosodás” lehet. Kiváló fiatal, debreceni kollégám, Bodrogi Ferenc Máté hívta fel rá a figyelmemet, hogy az általam szinte véletlenül használt fenti kifejezést kapcsolatba kellene hoznunk a bahtyini karnevalizáció fogalmával, s

ezzel lehetne kezdeni valamit. Most ezen a kérdésem erősen gondolkodunk vele együtt – az irodalomértésünkből sajnálatosan hiányzó nagy posztmodern magyar regény, Hamvas Béla *Karneválja* felől tekintve és azért is, hogy a (poszt)modern irodalom vágányára is át lehessen állítani az irodalomtanítás váltóit –, talán éppen az utolsó pillanatban, hogy ama kulturális emlékezetből ne maradjanak ki, például, az utóbbi évtizedek hallatlanul izgalmas irodalmi pillanatai. Gondoljunk bele, micsoda abszurditás, hogy az egyetlen magyar irodalmi Nobel-díjas regénynek küzdenie kell a Natba való bekerülésért, merthogy a szerzője még él. Hiszen ez a köztudomású diákvélekedést erősíti, hogy író vagy költő az, aki meghalt...! Ez a szemlélet irodalomtanításunk egészére jellemző sajnos még ma is. (Ismételten tisztelet a számos kivételnek.)

A legújabb kezdeményezésünk pedig kollégáimmal, egykori és mai tanítványaimmal együtt arra irányul, hogy összefogjuk mindazokat, akik az irodalomtanítás megreformálásában, korszerűsítésében érdekeltek. 2012. november 23–24-én Debrecenben tartunk egy konferenciát, melyre mindenkit meghívtunk, akiről úgy gondoltuk, hogy szeretne ehhez a kérdéshez hozzászólni. Nagy öröm volt a visszajelzéseket olvasni, nemcsak hogy mindenki igent mondott, hanem lelkesedését és elkötelezettségét is jelezte az irodalomtanítás modernizációja iránt.

Az Irodalomtanítás Innovációjának Országos Műhelyét (IROM) a Szombathely–Budapest–Debrecen-tengely mentén szeretnénk létrehozni, abban a reményben, hogy egy olyan tudás- és módszertani bázis teremthető meg általa, amely segíthet a tanároknak akár a mindennapi munkában is, például azzal, hogy összegyűjti a fejlesztési irányokat, módszertani ötleteket, új és új tankönyveket stb. Továbbképzéseket, konferenciákat rendez, könyveket ad ki az irodalomtanításról.

Olyasmit vizionálok tehát, hogy az irodalomtanítás modernizációját csak akkor tudjuk megcsinálni, ha eszközeink és módszereink hasonlítanak magára az irodalomra: azaz sokszínűek, mint a létezés maga, és ezzel a sokféleséggel egymást gazdagítják.

Boldog Zoltán

Az interjú 2012. október 31. és november 3. között készült.

- 3 **Böszörményi Zoltán** versei
- 8 **Géczi János:** Az ima háza – próza, Szeráf a kalapácsban – versek
- 16 **Jász Attila** versei
- 18 **Majoros Sándor:** Nagykanális – regényrészlet (9.)
- 26 Mélyebb ébredések – **BORA** versei
- 31 **Acsai Roland:** A nutria – novella
- 33 **Debreczeny György:** mindjárt olyan sötét lesz – vers
- 38 **Galántai Zoltán:** Tlön, Uqbar, Budapest – próza
- 47 **Liubița Raichici** versei **Mandics György** fordításában
- 51 **Gömöri György:** Ketten-egy – vers
- 52 A valóság mint metafora – **Mányoki Endre** tárcája
- 58 Látogatásom Márai Sándornál – **Szőcs Géza** tárcája
- 62 Mennyit ér a Nobel-díj, ha irodalmi? – **Gömöri György** tárcája
- 64 Mesém – **Hudy Árpád** tárcája
- 66 Próbanap – **Laik Eszter** tárcája
- 68 A bolond diófakertész – **Boldog Zoltán** tárcája
- 70 „Meg kellene nyerni olyanokat, akik egyáltalán nem olvasnak” –
Beszélgetés **Balázs Imre Józseffel**
- 78 Aki lerakja az utcakövet – Beszélgetés **Geszi Péterrel**
- 85 Valami nem stimmel – Beszélgetés **Lakatos Istvánnal**
- 89 Véres komolytalanságok – **Bárdos József** rovata: George Orwell –
Állatfarm
- 93 A Boldog utca haván a lábnyomok – **Király Farkas** *A Boldog utca*
hava című kötetről
- 96 Háborús rózsakert – **Danyi Zoltán** *Több fehér* című kötetről
- 100 Madártollakból és júliakból – **Géczi János** *ész vagy júlia* című kötetről
- 104 Véres és groteszk Csodaország – **Bencsik Orsolya** *Akció van!* című
kötetről
- 107 Apokalipszis-költészet – **Szilágyi Ákos** *Szokatlan ügy* című kötetről
- 110 Vámpír, vadászat, világháború – **Benedek Szabolcs** *Vérgrófnő* című
kötetről
- 113 Középkori kortársunk – **Győrei Zsolt** *A Velemi Névtelen versei és*
levelesládája című kötetről
- 116 **Boldog Zoltán:** Szeged-modell? – esszé

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

http://www.irodalmijelen.hu, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Mányoki Endre (Főmunkatárs), **Boldog Zoltán** (Kritika, Interjú),

Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), **Varga Melinda** (Kolozsvár),

Szőcs Tekla (Fotó).

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

Igazgató: **Kurjatko Péter**

A borítón: **Juhos László** alkotása

Kosár

(üres a kosár)

Megrendelés elküldése

Pénznem: Forint

Könyvek

• Irodalmi Jelen - előfizetés

• Irodalmi Jelen

Könyvek 2012

Könyvek 2011

Könyvek 2010

Könyvek 2009

Könyvek 2008

Könyvek 2007

Könyvek 2006

Könyvek 2005

Könyvek 2004

Könyvek 2003

Kapcsolat

Kiadó: Occident Media Kft.

Arad, Románia

310085, Eminescu utca 55-57.

E-mail: ijk@irodalmijelen.hu

Tel.: +40 (0)257 280 751

Fax: +40 (0)257 280 596

Üdvözljük on-line könyvesboltunkban

Oldalunkon megrendelheti a kiadó könyveit.

Ajánlatunk

Irodalmi Jelen 12.
december
700,00 forint

Irodalmi Jelen 12
hónapos előfizetés
6000,00 forint

Irodalmi Jelen 6 hónapos
előfizetés
3500,00 forint

Hosszpi Botond -
GYORSTALPALÓ ONLINE
POKER
2800,00 forint

Dsida Jenő összesített
versei
5400,00 forint

A Gregorina-könyv
1800,00 forint

Brauch Magda - "Jó szóval
oktasd, játszanis is engedd"
2200,00 forint

5400,00 forint

<http://shop.irodalmijelen.hu>
www.irodalmijelen.hu

**Az Irodalmi Jelen nyomtatott változata
iPaden (ePUB formátumban) is olvasható!**

Nemzeti
Kulturális
Alap

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

